

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ
НАУК УКРАЇНИ (М. ХАРКІВ)
ВГО «АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ»
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВЧИХ ПЕРЕДБАЧЕНЬ І ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (М. КИЇВ)
МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ
РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ЮРИДИЧНА КЛІНІКА «ІСТИНА»
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СТАТУСУ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

***Юридична клінічна практика:
становлення, сучасний стан та
перспективи розвитку***

***Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 22 листопада 2022 р.)***

**Дніпро
2022**

УДК 342.7+378.147.88
Ю 70

*Рекомендовано до друку Науковою радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 21.12.2022 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна, проректор Дніпроперовського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

ОРЛОВА Олена Олександрівна, доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпроперовського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Ю 70 Юридична клінічна практика: становлення, сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 22 листопада 2022 р.); уклад.: канд. юрид. наук, доц. Орлова О. О. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; 2022. 208 с.

Містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Збірник буде корисним для науково-педагогічних працівників, які цікавляться проблематикою юридичного клінічного руху та безоплатної правової допомоги, а також для здобувачів вищої освіти при підготовці до навчальних занять з правничих дисциплін і їх поглибленого вивчення.

Редакційна колегія не несе відповідальності за матеріали, опубліковані у збірнику. Всі матеріали надані в авторській редакції.

ЗМІСТ

Амелічева Л. П. ВПЛИВ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПРОФЕСІЙНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ.....	9
Аксютіна А. В. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК.....	13
Аббасов С. С. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	15
Бідняк С. С. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	19
Бідняк С. С. ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛОГІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ...	21
Бідняк С. С. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «БІЖЕНЦІ» ТА «ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ».....	23
Браженко К. В. ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	27
Бутков О. І. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОБОТИ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	30
Вербицька К. В. РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	34
Гіль В. Р. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ.....	36
Горбалінський В. В. ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ.....	39

Гоцій А. В. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОРУПЦІЯ» ТА «КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ».....	43
Гринік А. В. ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ БЕСІД, ЗУСТРІЧЕЙ ТА ПЕРЕГОВОРІВ.....	46
Гринік А. В. ПРАВОВА ОСНОВА МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ.....	48
Гулько У. О. СУЧАСНІ МОРАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ.....	51
Гулько У. О. ДІЄВІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	56
Давидова Є. О. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СУДОВОГО ОРАТОРСТВА.....	59
Дановський Р. В. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	61
Дегтяр А. М. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	65
Джаним А. С. ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА СИСТЕМУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	68
Дроздов М. Є. ПРИНЦИП МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СУПЕРЕЧОК: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ.....	70
Загоруй Л. М. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИКИ В РОБОТІ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ.....	74
Задаля Д. К. ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	77
Заритова А. В. КОНСТИТУЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ГАРАНТІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	80

Заритова А. В. ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ У ПРАВООСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	83
Іванова М. А., Орлова О. О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	86
Ількова М. В. НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	88
Калаченкова К. О. ПІДГОТОВКА ПРАВНИКІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	92
Карпоєв Р. В. ОСОБЛИВОСТІ ЕВАКУАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО ЄВРОПИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ 2022 р.....	95
Ковіненко О. О. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	98
Крупіцька А. В. БАЗОВІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ...101	
Коломієць А. О. СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ.....	104
Коренев А. О. АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	107
Корнієнко М. В. ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ).....	112
Кулініч О. О. МОДЕРНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ЯК СКЛАДОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ.....	114
Кучук А. М. ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРАВА.....	117

Лавренко Д. О.

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАВА ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ
КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 119

Лапчевська К. В.

МЕНЕДЖМЕНТ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ....121

Лебедєва Ю. В.

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ
ОСОБИ..... 123

Липницька Є. О.

ЕКОЛОГІЧНА ПРОСВІТА ЯК НАПРЯМ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ
ОСВІТИ..... 125

Литвинов О. М.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ УКРАЇНІ (СПРОБА СИНТЕЗУ
МІРКУВАНЬ ПРО СВІТОГЛЯДНУ ДИВЕРСІЮ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ)..... 128

Litoshko V. V.

LEGAL STATUS OF REFUGEES, INTERNALLY DISPLACED PERSONS:
INTERNATIONAL AND NATIONAL EXPERIENCE..... 132

Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ПРАВНИКІВ В
УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 134

Ніколайчук С. В.

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 137

Оганісян Ц. В.

ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ
ТЕНДЕНЦІЇ.....144

Орлова О. О., Замула Д. А.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.... 148

Орлова О. О., Косенко Є. В.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ..... 151

Петрушевська В. К.

ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ СТАРОСТИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ..... 154

Пилипенко А. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ.....	157
Рак С. Ю. МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	161
Рак С. Ю. ПЕРВИННА БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА.....	165
Сарана В. В. НАТО ЯК ГАРАНТ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	169
Самойленко В. В. СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	171
Сидоренко А. А. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	173
Степаненко К. В. ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА У СТАНОВЛЕННІ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	176
Степанян Р. Е. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАХІДНИХ ПРАВНИЧИХ КОНЦЕПТІВ У КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ.....	178
Стоєва Т. І. КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ПРАВОВА ФОРМА ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ІНТЕРЕСІВ, ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	180
Харченко А. С. ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ПРАВОЗАХИСНА ІНСТИТУЦІЯ ТА БАЗА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС.....	182
Хмеленко К. М. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «CHILD LAW» В УКРАЇНІ.....	185
Хмеленко К. М. ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО: ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ.....	188

Чалик В. Р.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ..... 192

Чвалюк А. М.

ПРИНЦИПИ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ.... 196

Черненко М. В.

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ..... 200

Шакало Л. С.

СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СУЧАСНОГО ПРАВНИКА В КОНТЕКСТІ НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ.....203

Шукалович Б. В.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 205

АМЕЛІЧЕВА Лілія Петрівна,
професор кафедри цивільного права і процесу,
керівник юридичної клініки,
доктор юридичних наук, доцент
(*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*)

ВПЛИВ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ НА ПРОФЕСІЙНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ

Значний вплив на професійну ідентичність студентів-правників в закладах вищої освіти здійснює юридична клінічна освіта.

Під професійною ідентичністю розуміється складне, багатокомпонентне, багаторівневе та системне утворення, яке проявляється у формуванні професійно важливих якостей та постійному особистісному розвитку суб'єкта професійної діяльності, усвідомленні себе представником певної професії, прийнятті норм і правил поведінки професійної спільноти, що в подальшому допомагатиме ефективно реалізувати себе в професії та бути прийнятим професійною спільнотою [1, с. 94].

Нині професійна ідентичність бакалаврів за спеціальністю 081 ПРАВО/081 LAW нерідко швидко набувається в межах юридичної клінічної освіти завдяки проходженню ними навчальної (клінічної) практичної підготовки на юридичних факультетах закладах вищої освіти, які мають у своїй структурі юридичні клініки. Кожна юридична клініка при ЗВО формує свою позитивну практику організації та проведення такої підготовки, не є виключенням і юридична клініка Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Отже, навчальна (клінічна) практична підготовка є важливою складовою частиною навчально-виховного процесу, важливою формою підготовки висококваліфікованих фахівців на юридичному факультеті ДонНУ імені Василя Стуса. Загальне керівництво навчальною (клінічною) практичною підготовкою та її методичне забезпечення здійснюється відповідно до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 8 квітня 1993 р. № 93; Правил внутрішнього трудового розпорядку, Положення про практичну підготовку, стажування та працевлаштування здобувачів вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса, Методичних рекомендацій щодо навчально-методичного та документального супроводу практичної підготовки здобувачів вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса; Положення про організацію освітньої діяльності в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, Положення про реалізацію права на академічну мобільність в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса. Обсяг, зміст і строки проведення навчальної (клінічної) практичної підготовки визначаються робочою програмою [2].

Навчальна (клінічна) практична підготовка здобувачів вищої освіти проводиться на базі юридичної клініки Донецького національного університету імені Василя Стуса, забезпечена висококваліфікованим кадровим складом, яким здійснюється якісне керівництво здобувачами-практикантами, які надалі можуть надавати клієнтам безоплатну правову допомогу й проводити правопросвітню діяльність. Направлення здобувачів вищої освіти на навчальну (клінічну) практичну підготовку оформлюється наказом першого проректора. Здобувачі вищої освіти забезпечуються щоденниками та мають бути ознайомлені з робочою програмою з навчальної (клінічної) практичної підготовки.

Метою проходження навчальної (клінічної) практичної підготовки є ознайомлення з особливостями професійної юридичної та правопросвітньої діяльності за різними напрямками; набуття первісних навичок практичної роботи юриста (роботи з клієнтами, документами, нормативно-правовими актами, пошуковими системами), необхідних для самостійного здійснення юридичної діяльності; набуття навичок для здійснення правопросвітньої діяльності для підвищення рівня правової культури. Мета розкривається у таких завданнях, як: набути знань про роль правників у суспільстві та цінності правничої професії; набути розуміння особливостей застосування етичних стандартів в діяльності правника; набути розуміння психологічних аспектів роботи з різними клієнтами, застосування практики інтерв'ювання, консультування; набути навичок формувати власні позиції щодо вирішення проблемних юридичних ситуацій; розвивати творчі здібності, уміння проводити правопросвітні заходи; навчитися планувати та організовувати робочий час, здатності працювати в групах, колективі; закріпити початкові вміння відповідно до виробничих функцій (організаційної, аналітичної, виконавчої) під час виконання командних проєктів [2].

Навчальна (клінічна) практична підготовка на юридичному факультеті ДонНУ імені Василя Стуса за своїм змістом є наближеною до практичної юридичної діяльності, що досягається шляхом направлення здобувачів-практикантів на базу практики (юридичну клініку), із закріпленням за ними керівників, які можуть сприяти у формуванні необхідних компетентностей за напрямками навчальної (клінічної) практичної підготовки, а саме – «кейсменеджмент» та «правапросвіта». Зміст навчальної (клінічної) практичної підготовки здобувачів вищої освіти полягає у формуванні та закріпленні у здобувачів компетентностей, необхідних для подальшої юридичної діяльності, зокрема: отримання навичок спілкування з клієнтами, які потребують юридичної допомоги, можливість здійснювати юридичну оцінку фактів та подій, які відбуваються у сучасному житті; аналіз і застосування законодавства тощо. Підготовка та проведення правопросвітницьких заходів дозволить закріпити компетентності, необхідні для подальшої юридичної діяльності, а саме: вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних; демонструвати необхідні знання та розуміння

сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права; пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів тощо. Проходження практичної підготовки також має на меті забезпечення набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (soft skills), а саме – навичок комунікації, управління своїм часом, розуміння важливості дедлайнів, а також здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, вміння полагоджувати конфлікти та працювати в команді [2].

Перед проходженням такої підготовки зі здобувачами проводиться інструктивна нарада, надається відповідна документація. Проводиться ознайомлення з Положенням про юридичну клініку Донецького національного університету імені Василя Стуса, з правилами та режимом її роботи. ознайомлення з Робочою програмою навчальної (клінічної) практичної підготовки. Відбувається проходження інструктажу з правил техніки безпеки й охорони праці на базі навчальної (клінічної) практичної підготовки. Таким чином, навчальна (клінічна) практична підготовка здобувачів вищої освіти складається з двох змістовних модулів: «кейсменеджмент» і «правопросвіта».

Під час першого змістовного модуля «кейсменеджмент» здобувачі-практиканти виконують завдання, які надаються в аудиторії під час тренінгів з кейсменеджменту, беруть активну участь в тематичних симуляціях (ділових іграх), здійснюють збирання й аналіз нормативно-правових актів та спеціальної літератури, необхідних для надання первинної безоплатної правової допомоги (підготовки запитів, письмових консультацій тощо). Також важливою частиною є підготовка кожним практикантом симуляційної відеоконсультації клієнта здобувачем-практикантом за визначеною керівником бази практики фабулою для проєкту «Відео-практикум з питань кейсменеджменту, базуючись на стандартах діяльності юридичних клінік щодо проведення юридичного консультування, схвалених Асоціацією юридичних клінік України [3]. Важливою формальною частиною при завершенні першого змістовного модуля «кейсменеджмент» є підготовка розділу «Кейсменеджмент» у звіті з навчальної (клінічної) практичної підготовки.

У процесі другого змістовного модуля «правопросвіта» здобувачі-практиканти виконують завдання, які надаються під час тренінгів за правопросвітнім напрямом, виконують індивідуальні та групові проєктні завдання з підготовки відповідно до тематичного напрямку правопросвітнього заняття (тренінгу, воркшопу, уроку тощо), готують матеріали з навчального практикуму клінічної підготовки правопросвітнього напрямку, беруть участь у проєкті «Правопросвітницький кейс-практикум», що базується на правопросвітніх стандартах діяльності юридичних клінік, схвалених Асоціацією юридичних клінік України [3]. Завершують другий змістовний модуль практиканти також підготовкою другого розділу «Правопросвіта» у звіті з навчальної (клінічної) практичної підготовки.

В період проходження навчальної (клінічної) практичної підготовки здобувачі вищої освіти ДонНУ імені Василя Стуса ведуть щоденник навчальної (клінічної) практичної підготовки, в який регулярно вносять відомості про хід виконання завдань практичної підготовки. По закінченню навчальної (клінічної) практичної підготовки і за її результатами у щоденнику зазначаються відгук та оцінка роботи здобувача вищої освіти керівниками навчальної (клінічної) практичної підготовки від юридичної клініки за напрямками «кейсменеджмент» і «правосвіта» та керівником практики від юридичного факультету Стусівського університету.

Після закінчення навчальної (клінічної) практичної підготовки щоденник разом зі звітом подаються практикантами до комісії для захисту. Захист звіту проходить перед комісією, що складається не менше ніж з 3 осіб з обов'язковою участю викладача – керівника навчальної (клінічної) практичної підготовки від юридичного факультету, за участю керівників від бази навчальної (клінічної) практичної підготовки за напрямками «кейсменеджмент» і «правосвіта». За підсумками захисту, комісією виставляється диференційований залік, що вноситься у відомість обліку успішності та в індивідуальний навчальний план здобувача, за підписом голови комісії. Підсумки навчальної (клінічної) практичної підготовки обговорюються на засіданнях кафедр, вченої ради юридичного факультету [2].

Все вищевикладене, дозволяє зробити висновок, що поступово юридична клінічна освіта займає все більше годин у освітніх програмах, навчальних планах при підготовці бакалаврів за спеціальністю 081 ПРАВО/081 LAW у вітчизняних ЗВО. Зазначене позитивно впливає на професійну ідентичність майбутніх юристів. Зазначена в роботі позитивна практика юридичного факультету ДонНУ імені Василя Стуса з проведення навчальної (клінічної) практичної підготовки студентів-правників на базі юридичної клініки можливо стане у нагоді в діяльності інших юридичних клінік й дозволить підвищити рівень клінічної юридичної освіти загалом.

Бібліографічні посилання:

1. Степаненко М. І. Професійна ідентичність особистості: теоретичне вивчення феномена. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 3. Т. 1. 2016. С. 90-94.
2. Коваль І. Ф., Амелічева Л. П., Письменна О. П., Петренко Г. О. Робоча програма навчальної (клінічної) практичної підготовки для здобувачів вищої освіти 1-го курсу спеціальності 081 ПРАВО/081LAW, освітньо-професійної програми ПРАВО/LAW СО Бакалавр. 2022. 20 с.
3. Стандарти діяльності юридичних клінік України, схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України. Протокол № 2 від 19.06.2014 р. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-klinik-ukrajini.pdf>.

АКСЮТІНА Анастасія Володимирівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК

Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод покладає на нашу державу обов'язок неухильного додержання зобов'язань за цим міжнародно-правовим документом. Важливим завданням у цьому контексті є належна організація роботи правової системи, що має забезпечити реальне гарантування стандартів правосуддя, передбачених цією Конвенцією. Під доступом до правосуддя згідно зі стандартами Європейського Суду з прав людини розуміється здатність особи безперешкодно отримати захист порушених прав та інтересів шляхом отримання незалежного і безстороннього судового рішення за встановленою процедурою на засадах верховенства права. Відсутність у особи, яка звернулась за таким судовим захистом, правничої допомоги або її недостатність розглядається як практична перешкода у доступі до правосуддя [1, с. 32].

Зокрема, у статті 11 Загальної декларації прав людини йдеться про те, що кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинуватою доти, поки її винуватість не буде встановлена в законному порядку шляхом публічного судового розгляду, за якого їй забезпечують усі можливості для захисту. Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визначає зобов'язання держав та вимоги до надання безоплатної правничої допомоги як до одного з основних компонентів справедливого судочинства. Відповідно з вищевказаною нормою, до змісту поняття «правнича допомога» входить право «мати призначеного їй захисника безоплатно в разі, коли інтереси правосуддя (характер справи, наслідки для обвинуваченого та його можливість захищати себе самостійно) того вимагають або коли у особи немає достатньо коштів для оплати цього захисника» [2].

Правнича допомога є одним із найважливіших засобів та необхідним елементом механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Перед людиною, яка не має достатнього рівня правничих знань та навичок захисту своїх прав, постає багато труднощів у сфері правовідносин. Це породжує необхідність надання їй професійної допомоги правника. Відсутність реального права на отримання такої допомоги особами, які не мають можливості звернутись по неї через різні причини та обставини (відсутність коштів, немічність, малолітство тощо) розглядається як суттєва перешкода у доступі до правосуддя, реалізації принципу рівності сторін у судовому процесі, що передбачено конституційним принципом верховенства прав [3, с. 10].

З огляду на історію створення та розвитку юридичних клінік, їх призначення полягає у досягненні двох основних цілей: 1) освітньої, тобто набуття студентами практичних професійних навичок у процесі надання правничої допомоги, та 2) соціальної – надання такої допомоги на безоплатній основі тим, хто не в змозі звернутись за отриманням платних правничих послуг. При цьому, освітня мета діяльності таких клінік є основною, що зумовлено причинами (передумовами) зародження самої ідеї їх виникнення і застосування клінічної практики у процесі навчання майбутніх правників. Юридичні клініки утворюються з метою закріплення студентами теоретичних знань та набуття ними практичних умінь і навичок професії правника, формування у них поваги до принципів права, підвищення рівня правової культури населення, а також надання безоплатної правничої допомоги особам, які її потребують. Сучасні стандарти діяльності юридичних клінік України передбачають, що їх основними завданнями є: набуття студентами практичних навичок професії правника; створення місць для проходження студентами навчальної та інших видів практики; надання представникам малозабезпечених верств населення безоплатної правничої допомоги; проведення заходів з правової просвіти населення; інші завдання, які відповідають її меті [4].

Таким чином, формування національної мережі юридичних клінік здійснювалось протягом таких етапів:

Перший. Створення перших юридичних клінік в Україні за ініціативи студентів, за кошти грантодавців та окремих університетів на базі, як правило, неурядових правозахисних організацій (протягом 1996-1999 років).

Другий. Не сприйняття діяльності юридичних клінік на рівні профільних міністерств та за мінімальної підтримки з боку керівництва вищих навчальних закладів (протягом 1999-2002 років).

Третій. Визнання органами державної влади та вищими навчальними закладами ролі юридичних клінік у сфері підготовки висококваліфікованих правників (з 2002 року – по серпень 2006 року).

Четвертий. Масовий рух за створення юридичних клінік у структурі вищих правничих навчальних закладів України (серпень 2006 року – червень 2011 року).

П'ятий. Відстоювання правничим клінічним рухом статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної правничої допомоги на законодавчому рівні (протягом 2011-2016 років).

Шостий. Лобіювання представниками правничого клінічного руху необхідності оновлення нормативно-правового регулювання правничої клінічної освіти в Україні та здійснення внутрішнього моніторингу діяльності юридичних клінік при вищих навчальних закладах (липень 2016 року – дотепер).

Враховуючи історію становлення та розвитку юридичних клінік на території України, заслуговує на позитивне сприйняття та широке використання й сам термін «правничий клінічний рух» як синтезоване

поняття, що включає в себе усі правові центри та сегменти правничої спільноти України, що більше десяти років тому доклали значних зусиль для відродження діяльності юридичних клінік [5, с. 13-16].

Бібліографічні посилання:

1. Матат Ю. І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини і реалізація в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Вип. 41, 2016. С. 33.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Генеральна Асамблея ООН (1966). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
3. Гончаренко С. В., Бова Є. Ю. Безоплатна правнича допомога стає реальністю? Дослідження думки адвокатів щодо системи безоплатної правничої допомоги в Україні. Адвокат, № 7 (106). 2019. С. 10.
4. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація юридичних клінік України» (2014), Стандарти діяльності юридичних клінік України, доступно на: <https://legalclinics.in.ua/standarty-diyalnostiyurydychnyh-klirik-ukrayiny/> (станом на 18.11.2022 р.)
5. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Суценка. К.: Ваіте, 2020 274 с.

АББАСОВ Самір Салех огли,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ІЛЬКОВ Василь Васильович,
професор кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день розвиток суспільних відносин і життєдіяльності людей в суспільстві набуває найвищого рівня за останні тисячоріччя, про що свідчать масштаби наукових і технологічних досягнень, військової промисловості, а також модернізація та забезпечення правових аспектів в різноманітних країнах. Таким чином, сучасні демократичні держави гарантують та забезпечують своїм громадянам значну низку прав, що у свою чергу є вкрай важливим для підтримання соціальних стосунків і захисту свобод та інтересів людей. Серед таких прав можна виділити право на працю, повагу людської гідності, життя, відпочинок, житло, охорону здоров'я, освіту та, звісно, право на соціальний захист, які нерозривно пов'язані з самим

існуванням людей в суспільстві та не можуть бути порушені чи пригнічені. Метою даної роботи є дослідження основних аспектів права людини на соціальний захист, що закріплене на рівні Основного Закону держави. Так, в ст. 46 Конституції України зазначається, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. При цьому, це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [1].

По-перше, слід зазначити, що серед представників науково-практичної спільноти поширюються різноманітні думки щодо визначення поняття «соціальний захист», оскільки на законодавчому рівні не закріплюється єдине значення даного поняття. На думку Устинова С. О. соціальний захист – це діяльність соціально орієнтованої держави, яка здійснюється через комплекс організаційно-правових та соціально-економічних заходів. Метою яких є: створення для непрацездатних належних умов для забезпечення своїх соціально-економічних та духовних потреб; гарантоване забезпечення громадянам, які потребують соціальної допомоги, рівня життя не нижче від прожиткового мінімуму [2, с. 94]. При цьому автор згадує термін «соціальне забезпечення» та вважає, що він є складником «соціального захисту», а тому не буде вважатися помилкою ототожнювання цих двох понять. На нашу думку можна частково погодитися з вищенаведеною тезою, оскільки поняття «соціальне забезпечення» дійсно є складовою поняття «соціального захисту», однак воно є більш вузьким та базується на фінансовому аспекті стосовно виплати пенсій, соціальної допомоги та догляду, в той час як соціальний захист гарантує охорону та оплату праці, охорону здоров'я, навколишнього середовища, а також інші гарантії, визначені на конституційному рівні.

Крім того, в наукових колах прийнято виділяти певні властиві характеристики терміну «соціальний захист». Так, до ознак даного поняття відносять наступне [3, с. 26]: 1) це система суспільних відносин, яка призначена для задоволення особистих матеріальних потреб громадян через індивідуальну форму розподілу зі спеціальних фондів; 2) здійснюється державою за рахунок коштів суспільства; 3) фінансове забезпечення надається замість заробітної плати або ж як додаток до неї у випадках, передбачених чинним законодавством, у разі втрати чи зниження заробітку, додаткових витрат або неможливості працевлаштування.

Отже, як ми вже з'ясували раніше, соціальний захист визначає три основні напрями: виплата пенсії та грошове забезпечення у разі проблем з працевлаштуванням або у випадку безробіття; фінансова допомога нужденним сім'ям; різні форми соціальних послуг та допомоги деяким

категоріям громадян. Далі слід звернути увагу на законодавчий аспект гарантованого права людини на соціальний захист. Прикладом слугує Закон України «Про пенсійне забезпечення», що у свою чергу визначає гарантії права людини на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника або в інших передбачених даним нормативно-правовим актом випадках. Так, цей Закон встановлює відповідну класифікацію видів пенсійного забезпечення, серед яких можна виділити наступні: пенсії за віком, пенсії за інвалідністю, пенсії у разі втрати годувальника та пенсії за вислугу років, що дає змогу визначити перелік категорій громадян та зрозуміти масштаби соціального захисту людей з боку держави. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про пенсійне забезпечення» право на трудову пенсію мають особи, які зайняті суспільно корисною працею, при додержанні умов, передбачених цим Законом: а) особи які займаються підприємницькою діяльністю, заснованою на особистій власності фізичної особи та виключно на її праці, – за умови сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України; б) члени творчих спілок, а також інші творчі працівники, які не є членами таких спілок, – за умови сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України; в) працівники воєнізованих формувань, які не підлягають державному соціальному страхуванню, особи начальницького і рядового складу фельд'єгерської служби; та інші особи, перелік яких закріплено у даному документі [4].

До вищезгаданого можна також додати Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000, який є чинним на сьогоднішній день. Відповідно до положень ст. 1 цього Закону, в якій надаються визначення конкретних термінів щодо цього питання, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – це щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї. При цьому, право на отримання грошової допомоги мають малозабезпечені сім'ї, які у свою чергу постійно проживають на території України. Розмір такого роду допомоги щодо забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється на основі можливостей Державного бюджету України та затверджується прийнятим законом про Державний бюджет України на кожний рік окремо. Наприклад, Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» встановлює наступний розмір прожиткового мінімуму [5]: для працездатних осіб (з січня – 2481 гривень, з липня – 2600 гривень, з грудня – 2684 гривень); для осіб, які втратили працездатність (з січня – 1934 гривень, з липня – 2027 гривень, з грудня – 2093 гривень); для дітей віком до 6 років (з січня – 2100 гривень, з липня – 2201 гривень, з грудня – 2272 гривень); для дітей віком від 6 до 18 років (з січня – 2618 гривень, з липня – 2744 гривень, з грудня – 2833 гривень).

На жаль, серед науково-практичної спільноти виникають різні дискусії та суперечності на ґрунті проблем питання права соціального захисту, що звісно надає змогу визначити основні недоліки чи навіть прогалини в чинному законодавстві, пов'язаних, перш за все, з певною невизначеністю та

малим обсягом конкретики тих чи інших моментів. Кринжа В. зупиняється на питанні про сфери застосування та обсяг свободи в змісті кожного з переліку прав, що вона вважає однією з найважливіших проблем при реалізації людиною основних соціальних прав і свобод. Автор підводить нас до висновку, що конституційні норми відображають переважно, опосередкований тип діяльності держави в соціальній сфері, при цьому не сформульована чітка і пряма відповідальність держави перед людиною і громадянином, а також індивіда перед державою [6, с. 218]. Взагалі, можна цілком погодитись з її словами, оскільки повноцінне життя може бути забезпечене тільки за умови, що людині будуть надані всі можливості здійснення основних потреб життєдіяльності у працевлаштуванні, охороні здоров'я, освіті, матеріальному забезпеченні та в інших випадках, а тому дуже важливо визначити межі відповідальності як з боку держави перед громадянином, так і з боку громадянина перед державою.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що конституційне право людини на соціальний захист в сучасних розвинених країнах є важливим елементом прояву демократії. В Україні як в соціальній, правовій державі це право також закріплено на законодавчому рівні та регулюється різноманітними Законами на основі Конституції України, що свідчить про достатньо високий рівень забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина, відповідний рівню інших цивілізованих країн світу. Таким чином, Конституція України виступає основоположним регулятором відносин у сфері соціального захисту. На нашу думку, науково-практичній спільноті слід при цьому звернути увагу на актуальні проблеми у сфері забезпечення права на соціальний захист, однією з яких виступає вищезгадане питання чіткого визначення взаємних обов'язків держави та громадянина, де право на соціальний захист виступає своєрідним регулятивним механізмом між цими суб'єктами.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
2. Устинов С. О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90-95.
3. Даніліна М. Конституція України та соціальний захист населення. Національний університет «Одеська юридична академія». 2020. С. 25-28.
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. (із змінами і доповн.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2020, № 13, ст. 67.
5. Бюджетний кодекс України: Закон України від 18.07.2010 р. № 2456-VI (із змінами і доповн.). *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 5, ст. 31.
6. Крижна В. В. Соціальні права громадян: соціальний захист та соціальне забезпечення: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листопада 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. 316 с.

БІДНЯК Софія Станіславівна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,

професор кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ефективне функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні має забезпечуватись шляхом створення моделі управління, в якій виконавча влада несе відповідальність за організацію та ефективну роботу системи, а відтак, відсутність будь-якої передбаченої чинним законодавством України відповідності за ненадання, несвоєчасне або неякісне надання безоплатної правової допомоги, а також відсутність механізму притягнення порушників до відповідальності, не гарантує ефективного функціонування системи безоплатної правової допомоги. Відповідно до чинного законодавства України, і також міжнародних договорів всі хто перебувають на території України мають право на безоплатну правову допомогу [3].

Безоплатна правова допомога – правова допомога, що реалізовується державою внаслідок прописаних гарантії у статті 59 Конституції України, та включає в себе наступне: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [3].

Зокрема право на безоплатну первинну правову допомогу як було вказано раніше мають всі особи, що перебувають на території України. В перелік послуг, що надаються в рамках первинної правової допомоги особи можуть розраховувати на наступне: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень; складення документів правового характеру окрім процесуальних; надання всіх видів послуг з питань користування землею для сільського населення-власників земельних ділянок; надання роз'яснень з питань доступу до вторинної правової допомоги [4]. Суб'єктами надання вищезазначеної допомоги є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, спеціалізовані

установи. В цей час головним органом, що реалізовує державну політику з питань надання безоплатної правової допомоги(далі – БПД) є Центри з надання безоплатної правової допомоги, що входять до системи Міністерства Юстиції України [4].

Втім, громадяни України також мають право на безоплатну правову допомогу і у інших країнах, оскільки Україна є підписантом «Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах» [1], яка була ратифікована від 10 листопада 1994 року. Відповідно до статті 2 вищезгаданої конвенції Громадяни кожної з Договірних Сторін і особи, що проживають на її території, звільняються від сплати і відшкодування судових і нотаріальних мит і витрат, а також користуються безкоштовною юридичною допомогою на тих же умовах, що і власні громадяни [1]. Для прикладу законодавство Польщі дає таку можливість особам, які молодші 26 років; старші 65 років; отримувачам соціальної допомоги; членам багатодітних сімей; іншим категоріям осіб. Слід зазначити, що ці вимоги висунуті не лише для громадян Польщі, а й будь-яким особам, що перебувають на території цієї країни [2, с. 78].

Враховуючи сучасні події у державі, потребує деталізації механізм надання правової допомоги для вразливих верств населення та якість, своєчасність, ефективність, безоплатність допомоги. В умовах воєнного стану постає питання майже цілодобового надання правової допомоги населенню України та різкому зростанню категорій осіб, які потребують саме безоплатної правової допомоги. Оскільки зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, які є розгубленими, пере-бувають у тяжкому психологічному стані, багато з яких залишилися без належних житлових умов, втратили своє майно, не мають грошових коштів, але потребують якісної допомоги з боку фізичних та юридичних осіб, які можуть надавати таку допомогу на підставі законодавства [2, с. 76].

Таким чином, варто зауважити, що найбільшій правової допомоги в Україні на сьогодні потребують внутрішньо-переміщені особи, які є розгубленими і не завжди розуміють свої подальші кроки, але завдяки державній, соціальній психологічній допомозі відповідних органів та організацій, а також професійній правовій допомозі, яка надається безоплатно, робляться великі кроки задля захисту прав громадян. Важливим напрямком безоплатної правової допомоги стало використання дистанційних консультацій через мережу Інтернет та спеціально створені застосунки для мобільних телефонів, що дозволяє населенню вирішувати значну частину правових питань, не виходячи з дому.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах. Відомості Верховної Ради України. 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text.

2. Литвин О. Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 2. 2022. С. 76-81.
3. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України.1875-IV. Ст. 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV>.
4. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3460-VI>.

БІДНЯК Софія Станіславівна,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

МОІСЕЄНКО Денис Миколайович,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

кандидат юридичних наук

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛОГІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Одним з важливих завдань держави є перетворення правової системи в цілісну взаємоузгоджену систему, що здатна реально і повно забезпечити пріоритет загально визнаних прав і свобод особистості, доступність правосуддя і можливість судового захисту, а також ефективність та прозорість відновлення порушених прав. Незважаючи на вагомі наукові дослідження проблем застосування аналогії в цивільному праві України, частина з них так і не знайшла свого розв'язання. Зокрема, залишається не вирішеною проблема необхідності закріплення на законодавчому рівні порядку застосування судом аналогії під час вирішення конкретних цивільних справ. При цьому аналіз судової практики застосування аналогії свідчить про неоднозначне розуміння механізму реалізації аналогії, що доводить скасування прийнятих судових рішень, в яких суд першої інстанції спирався на аналогію [2, с. 111].

На нашу думку, однією з причин цього є розрив між теорією та практикою. При цьому і в теорії цивільного права України питання щодо умов, механізму застосування аналогії закону та аналогії права залишаються дискусійними.

Як слушно зазначалось у науковій літературі, найкращим способом правового регулювання за наявності прогалин у праві є не застосування аналогії закону або права, а усунення самої прогалини [4, с. 13] шляхом прийняття нових норм або редагування застарілих [1, с. 12]. Водночас законодавець із різних міркувань та причин цього не робить, а тому питання подолання прогалин досі є актуальним. Українські дослідники також вказували,

що, вирішуючи конкретну юридичну справу, державні органи зобов'язані використовувати оперативні засоби подолання прогалин, як-от аналогія закону та аналогія права [1, 2, 4].

Як зазначає Ю. Матат, правовими засобами подолання наявних прогалин у праві є аналогія закону, аналогія права і додаткове застосування правових норм [3]. При цьому дослідники по-різному підходять не тільки до визначення аналогії закону та права, але й до умов застосування аналогії та механізмів її застосування. Коли випадок взагалі не передбачений законом та на нього не можна поширити застосування норм із подібних відносин, рішення суду має ґрунтуватися на загальному сенсі закону (аналогії права). Суд у такому разі має узяти до уваги ті загальні засади, принципи, які покладені в основу законодавства і з позиції створити норму права на такий випадок. На думку І. Савицької, застосування аналогії передбачає розумове доповнення закону [4, с. 14]. Автор вказує, що якщо у законі є правило, що стосується випадку, який за своєю суттю подібний до невіршеного, можна просто без змін застосовувати це правило. Якщо фактичні умови різних випадків однакові, то і їх розумне унормування мусить бути однаковим [4].

У разі, якщо випадок не підходить під принцип, на якому заснований закон, зазначає Л. Лічман, то треба звернутися до аналогії права [2, с. 113]. Передусім варто розглянути юридичний склад випадку і визначити, до якого інституту права він належить, потім досліджувати законодавчі постанови, що стосуються цього інституту, і розкрити їх основні принципи і, зрештою, озброївшись знайденими принципами, вирішити згідно з ними це питання. Якщо випадок не підходить під жоден із визнаних законодавством інститутів, залишається піддати його юридичному аналізу і застосувати до нього загальні принципи законодавства [2, с. 114].

Таким чином, аналогія може бути двох видів: аналогія закону, коли суд застосовує найбільш відповідний закон, і аналогія права, коли справа вирішується у загальному дусі законодавства або його частини. Тому вбачається корінна відмінність між тлумаченням в тісному значенні слова і аналогією: завдання першого – з'ясувати те, що ухвалив законодавець, завдання другої – визначити те, що він ухвалив би, якби передбачав цей випадок. Перше розкриває дійсну волю законодавця, друга – передбачувану [1, 3].

Отже, можемо зазначити – правильне застосування аналогії пов'язується не тільки з наявністю вірно встановленої прогалини закону, але й з неможливістю заповнити виявлену прогалину (усунути колізію) іншим шляхом. Якість застосування аналогії залежить від рівня правосвідомості та професійності правозастосувача. Своєю чергою, механізм застосування аналогії закону передбачає визначення наявності прогалини у вигляді відсутності норми, яка регламентує певні правовідносини, яке вже фактично склалось між учасниками цивільного обігу, та потребує визначення обсягу прав та обов'язків сторін (наприклад, у разі вчинення нотаріальної дії) та/або врегулювання з метою вирішення спору в суді.

Бібліографічні посилання:

1. Завальнюк С. В. Аналогія права за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2015. 22 с.
2. Лічман Л. Г. Щодо застосування аналогії закону в цивільному судочинстві України. Південноукраїнський правничий часопис. 2011. № 4. С. 111-114.
3. Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності: монографія. Харків: Право, 2015. 176 с.
4. Савицька І. В. Аналогія права та аналогія закону: питання співвідношення. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали III міжнар. наук.-практ. конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 23-24 травня 2019 р.). Суми: СУМДУ, 2019. Ч.1. С. 13-16.

БІДНЯК Софія Станіславівна,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,

професор кафедри загальноправових дисциплін,

доктор юридичних наук, професор

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «БІЖЕНЦІ» ТА «ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ»**

Міграційні процеси у світі обумовлені багатьма факторами, серед яких політичні, економічні, соціальні, трудові тощо. Однак для України особливої актуальності набули особливості вимушеної зовнішньої та внутрішньої міграції, що обумовлені збройною агресією та початком повномасштабної війни росії проти України. Питання правового статусу внутрішньо переміщених осіб має позитивний потенціал соціально-економічного та гуманітарного розвитку, який пов'язаний, зі зрушеннями в економіці, зміною схем розселення та розвитком інфраструктури, формуванням людського потенціалу, соціальною, культурною та національною інтеграцією українського суспільства. Однак, для забезпечення правового статусу внутрішньо переміщених осіб та реалізації їх потенціалу, важливим є дослідження співвідношення категорії «внутрішньо переміщені особи» із суміжними поняттями, зважаючи на термінологічну багатоманітність у зазначеній сфері.

Розкриття сутності, ознак, особливостей і видів міграційних процесів були предметом дослідження І. Василенка, І. Гарної, О. Кузьменко, Ю. Римаренко, М. Романюка, Н. Тиндик, С. Чехович, Т. Юдиної тощо.

Окремі аспекти гарантування прав і свобод людини і громадянина, досліджували такі науковці, як: М. Гуренко, А. Колодій, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Тацій, Ю. Шемшученко тощо. Серед дослідників конституційно-правового статусу біженців і внутрішньо переміщених осіб в Україні можна виділити науковців, зокрема, таких як К. Афанасьєв, О. Буткевич, В. Гошовський, Н. Грабар, Я. Грабова, О. Зельдіна, А. Каблов, А. Колобов, З. Кузнецова, Н. Сінчина, Ц. Цвігун, Р. Черниш тощо. Однак зазначимо, що більшість робіт вищезазначених авторів присвячена окремим аспектам зазначених проблем. До того ж, військова агресія щодо України призвела до актуалізації поняття «особа, яка потребує тимчасового захисту», тому дослідження співвідношення зазначених категорій є необхідним з огляду на висвітлену проблематику.

Переміщення осіб в Україні із зони окупації відбувалося стихійно, вимушено і тому за своєю сутністю більше відповідає поняттю «біженство», однак, за принципами Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, відмінність ВПО від біженця полягає у відсутності факту перетину державного кордону з метою залишення зони збройного конфлікту. Механізми, створені для біженців, не враховували тих осіб, які вимушені були переміщатися всередині своєї країни. Ці особи, які внаслідок різних причин не могли або не побажали покинути свою країну, не підпадали під міжнародно-правовий захист. Виходу на міжнародний рівень цієї проблеми також заважало традиційне уявлення про державний суверенітет. Уряди країн залишали за собою виключне право вирішувати питання, пов'язані зі становищем своїх громадян [4, с. 259] та співвідношення категорій біженства, тимчасового захисту та внутрішнього переміщення підтверджує багатоманітність термінології.

Вимушена внутрішня міграція розглядається як необхідне переміщення особи всередині держави, яке призводить до зміни її правового статусу через закон та на основі адміністративного правозастосовного акта та зміни місця постійного проживання [5, с. 45]. Міжнародна організація з міграції серед вимушених мігрантів виділяє внутрішньо переміщених осіб (внутрішні вимушені мігранти), біженців та осіб, які шукають притулку (зовнішні або міжнародні мігранти).

Існуючу потребу в детальному та ґрунтовному дослідженні феномена внутрішнього переміщення й відмежування його від суміжних термінів підтверджує багатоманітність термінології.

Поняття «біженці» та «внутрішньо переміщені особи» є міжнародно-правовими термінами, оскільки: 1) виникли і удосконалювалися завдяки ряду нормативно-правових актів, що були прийняті на міжнародному рівні [3, с. 84], і лише з метою виконання міжнародних зобов'язань держав були впроваджені в національні правові системи; 2) функціонування системи захисту такої категорії осіб неможлива або ускладнена без зусиль міжнародної спільноти.

Конвенція про статус біженців 1951 р. у ст. 1 визначила поняття «біженець», яке було уточнене Протоколом 1967 р., а також закріпила перелік прав біженців. У документі основною нормою є: держава не вправі виселити біженців у ті країни, де існує загроза переслідування за расою, релігійною, національною, соціальною чи політичною ознакою.

Нині набуває статусу глобальної проблеми транснаціональна міграція, вирішення якої неможливе без поєднання зусиль усієї міжнародної спільноти. Глобальний характер проблеми визначається групою чинників, зокрема: політична та економічна нестабільність, загроза насильницьких конфліктів, а також екологічних лих, що спричиняє зростання еміграційних потоків, «скерованих» у напрямі економічно і політично стабільних країн [6, с. 155].

Так, близькою від категорії біженців, проте значним чином відмінною є категорія внутрішньо переміщених осіб. Що стосується їх розмежування, можемо виокремити наступні критерії:

– *місце перебування біженців і ВПО та країни, які надають їм захист.* Біженці знаходяться поза країною свого громадянства або місця свого постійного проживання, а ВПО – всередині неї. Їх захист базується на територіальному суверенітеті різних держав: щодо біженців – це іноземна держава, до якої вони звертаються і яка надає їм такий статус, щодо ВПО – держава їх громадянства чи постійного, на законних підставах проживання;

– *коло суб'єктів, уповноважених на надання статусу біженця та ВПО.* Статус біженця може бути надано такими суб'єктами, як органи публічної адміністрації держави їх перебування, УВКБ ООН, або змішаний варіант (держава перебування і УВКБ ООН). Статус ВПО може надавати лише орган публічної адміністрації держави їх громадянства чи постійного, на законних підставах проживання, яка одночасно є і державою їх перебування;

– *норми права, які переважно регулюють правовий статус біженців та ВПО.* Правовий статус біженців регулюється переважно нормами міжнародного публічного права, а правовий статус ВПО – нормами національного права. Є також і міжнародно-правові документи, які регулюють питання правового статусу ВПО та є орієнтирами для національних органів влади. Більшість держав має також і національне законодавство щодо регулювання правового статусу біженців;

– *відмінність причин, що змусили біженців та ВПО мігрувати.* Причиною міграції біженців є обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів, яка знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань (ст. 1 Конвенції про біженців 1951 р.) [1].

У випадку з ВПО причинами, що зумовлюють вимушене чи примусове внутрішнє переміщення, є зокрема, в результаті або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушення прав людини або природних чи спричинених людиною катастроф [2];

– *характер міграції біженців і ВПО*. Міграція біженців завжди є вимушеною, а ВПО – може бути як вимушеною, так і примусовою.

Отже, поняття «внутрішньо переміщених осіб» походить від поняття «біженці» і вони мають ряд спільних ознак, проте не є тотожними. Так, у міжнародному праві цивільні особи визнаються біженцями, коли вони перетинають державний кордон у пошуках порятунку в іншій країні, а внутрішньо переміщені особи, – це переміщені незалежно від причин в середині країни.

Бібліографічні посилання:

1. Convention and Protocol relating to the Status of Refugees: <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relatingstatus-refugees.html>.
2. United Nations Guiding Principles on Internal Displacement: <https://documents.ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>.
3. Дзюбановський Ю. Еволюція концепції біженців. Міграція і толерантність в Україні: зб. статей. Київ: Стилос, 2007. С. 83-92.
4. Козинець І., Шестак Л. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам. *Молодий вчений*. № 12 (15). 2014. С. 258-262.
5. Логвінова М. О. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 11. С. 44-50.
6. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. *Митна справа*. 2015. № 2 (98). Ч. 2. С. 154-159.

БРАЖЕНКО Катерина Вадимівна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що інститут громадянства ЄС принципово ґрунтується на загальнотеоретичній правовій конструкції громадянства та ідеї єдності народів Європи. На сьогоднішній день права людини є пріоритетом для будь-якої демократичної держави світу у зв'язку з чим питання захисту прав людини і громадянина є конституційно-правовим та міжнародним обов'язком сучасних розвинених держав, що реалізується за допомогою системи принципів, механізмів, інститутів та процесуально-правових норм.

Правовий статус людини і громадянина в Європейському Союзі багато в чому визначається природою, історією та перспективами розвитку цього міжнародного утворення. Нині в європейських країнах система основних прав і свобод громадян являє собою сукупність правових норм ЄС, які встановлюють найважливіші та загально-союзні єдині стандарти в галузі захисту основних прав і свобод людини, а також принципи взаємовідносин між окремими особами та органами державної влади всіх рівнів.

Громадянин ЄС – це особа, яка має громадянство однієї з держав-членів ЄС. Питання про те, хто вважається громадянином держави-члена, вирішується відповідно до законодавства відповідної країни. Стаття 17 Римського договору передбачає, що громадянство Союзу доповнює, але не замінює національне громадянство.

Визначаючи правовий статус людини і громадянина, Європейський Союз, як об'єднання демократичних держав, які визнали міжнародні акти про права і свободи людини, звісно, визнає міжнародні акти, як: як Загальну декларацію прав людини (1948 р.); Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950р.), ратифікована Україною 17.07.1997р., набула чинності 11.09.1997р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) [3, с. 119]. Слід пам'ятати, що міжнародні пакти про права людини – це договори, з якими держави-учасниці офіційно погодилися та

зобов'язалися дотримуватися їхніх положень, і які було укладено для вжиття заходів щодо дотримання, гарантування та повного здійснення широкого спектра прав і свобод людини.

Водночас, ці акти утворюють Міжнародну хартію прав людини. Вона може мати особливий статус із правами ЄС, оскільки містить деталі та розширений перелік основних прав і свобод, які визнаються для будь-якої особи, яка знаходиться на території європейських країн, і охоплює громадянські, економічні, політичні та соціальні права.

Хартія визначає основні права людини в ЄС, такі як право на життя (включаючи заборону на страту), право на цілісність особи (включаючи заборону на селекцію людей та клонування). Хартія також забороняє тортури, рабство, примусову працю та торгівлю людьми.

Хартія так само проголошує рівність усіх перед законом, заборону дискримінації, рівність чоловіків і жінок, культурну, релігійну та мовну різноманітність. У документі визнаються права дітей та людей похилого віку, право на інтеграцію у суспільство осіб з фізичними чи іншими обмеженнями.

У преамбулі Хартії ЄС сказано, що «людина та її інтереси перебувають у центрі діяльності Союзу», і главу I цього акта названо «Гідність».

Формулювання прав людини навколо поняття людської гідності свідчить про визнання певної якості людини джерелом всіх її прав, а також про поступове зростання значення гуманізму, як системи – формування в тому числі основ сучасного інституту прав людини. Розгляд інституту прав людини через призму людської гідності дозволяє пояснити відмову укладачів Хартії ЄС від традиційного поділу прав людини на особисті, політичні, соціально-економічні та культурні групи, а натомість використання загальнолюдських моральних понять як класифікаційних критеріїв [1].

Для громадян України важливим є прийняття Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та визнання основних прав кожного. Безсумнівно, всі держави визнають права людини. Це найважливіший елемент свободи людини, який не лише забезпечує важливі умови життя, а й дає людині можливість вільно розпоряджатися собою та гарантує невтручання у сферу її особистого життя.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року стала своєрідним орієнтиром для європейського співтовариства щодо забезпечення максимального захисту прав і свобод людини і громадянина. Конвенція визначає основні види захисту прав і свобод людини та формує підґрунтя для функціонування Європейського союзу в напрямку сталого розвитку Європейського співтовариства [2]. Тому Конвенція приділяє особливу увагу питанню забезпечення основних прав і свобод у повоєнному європейському цивілізованому світі. Це було продиктовано необхідністю подолання наслідків функціонування тут фашистських диктатур, що призвели до серйозних руйнувань і трагедій для цілих країн і народів, тож питання про права і свободи людини набуло особливого значення. Аналізуючи перший

розділ Конвенції, можна зробити висновок, що чітке юридичне розуміння основних прав людини є ключовим питанням документу і важливим підґрунтям для визначення основних завдань післявоєнного Європейського співтовариства.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що ідея загальноєвропейського громадянства поступово розвивалася в контексті європейської інтеграції, після об'єктивного визнання європейськими урядами необхідності зміни свого бачення змісту поняття національного суверенітету і цілей як національних держав, так і створених інтеграційних інститутів. Громадянство Європейського Союзу – це не приклад універсального або відкритого громадянства, що охоплює громадян більшості країн та дозволяє вільно брати участь громадянам інших країн, це варіант, що надає громадянам держав-членів ЄС додаткового громадянства та є одним з основних структурних елементів, запровадження запровадження якого викликане також потребою глибокої інтеграції держав-членів для реалізації конкретних економічних і політичних програм.

Бібліографічні посилання:

1. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволюдний стандарт. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 3 (74). С. 23-30.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Голос України*. 2001. № 3.
3. Махновський І. Правові аспекти розвитку соціальної держави в Україні: на шляху євроінтеграції. *Право України*. 2006. № 8. С.118-122.

БУТКОВ Олег Ігорович,
аспірант факультету № 2
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

Науковий керівник:
КРАВЧЕНКО Ігор Миколайович,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОБОТИ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно, з положеннями ст. 1 Конституції України: Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, в той же час відповідно до положень ст. 8 в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Одним з елементів принципу верховенства права є рівність всіх перед законом, хоча природньо суб'єкти права мають різні можливості (фізичні, матеріальні, інтелектуальні тощо), тобто якщо керуватися лише і виключно позицією рівності всіх перед законом, то суб'єкти з більшими можливостями будуть мати певні привілеї, порівняно з тими в кого в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин таких можливостей менше.

Україна декларує себе соціальною державою, а реалізація соціальної спрямованості політики нашої держави полягає у створенні різних форм допомоги окремим категоріям населення, можливості яких обмежені. Таким чином, можна окреслити мету соціальної діяльності держави, як створення простору рівних можливостей. Однією із формою державної гарантії осіб, які потребують додаткового захисту є надання безоплатної первинної правової допомоги.

З цього приводу слушною є думка Іванцової А. В., що безплатність правової допомоги «означає, що законодавчій владі належить потурбуватись про визначення: а) кола випадків, коли правова допомога надається безоплатно; б) передбачити в Державному бюджеті певний обсяг коштів на оплату такої допомоги; в) розробити й затвердити механізм надання безоплатної правової допомоги. Відсутність чіткого вирішення хоча б одного із цих моментів здатна звести нанівець усю ідею і створити умови для зловживань. Забезпечення реалізації права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань» [3, с. 41].

Однією із ефективних форм безоплатної правової допомоги є юридична клініка, у науковій літературі під юридичною клінікою розуміється «студентські громадські центри безкоштовної юридичної допомоги для

захисту громадянських прав та інтересів малозабезпечених шарів населення, з отриманням практичних навичок студентами старших курсів через надання юридичних консультацій населенню» [2, с. 20].

Варто погодитися із твердженням Аракеляна М., що одним із завдань юридичні клініки є забезпечення практичної підготовки студентів юридичних вишів та факультетів до професійної діяльності, сприяння розумінню ними соціальної ваги юридичної професії та вирішенню соціальних проблем [1, с. 55]. Разом з іншим, метою юридичної клініки є: забезпечення доступу представників соціально-вразливих груп суспільства до правової допомоги; впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки здобувачів у сфері юридичних послуг та підвищення рівня їх практичних знань, умінь і навичок.

В залежності від зміни обставин в яких існує українське суспільство змінюється і перелік категорії осіб які потребують додаткового захисту чи допомоги. Останній час обставини сильно вплинули і на соціальну сферу діяльності держави. В правовому полі з'явилися такі поняття як: внутрішньо переміщена особа, тимчасово окуповано територія, домашнє насильство, насильство за ознакою статі, респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, військова агресія РФ проти України тощо. В зазначених умовах вразливість певних категорій населення стала просто критичною. Іншими словами, умови в яких існує держава стрімко змінюються, і це вимагає відповідної адекватної реакції. Така реакція необхідна і у такому правовому інституті як первинна безоплатна правова допомога, яку здійснюють серед інших юридичні клініки у відповідності до законодавства України [2].

Так, в умовах, запровадження карантинних заходів та ведення активних бойових дій на території України система надання безоплатної правової допомоги, вочевидь, потребує певної реформації, мається на увазі реформація на нормативному рівні, тому що практичному рівні ці зміни інколи відбуваються ще до змін на нормативному рівні. Як приклад можемо ознайомитись з особливостями практичної діяльності в умовах ведення активних бойових дій в сфері надання безоплатної правової допомоги розглянувши діяльність юридичної клініки Луганського державного університету імені Е. О. Дідоренка «Довіра».

Так, у 2020-2021 навчальному році, зв'язку з тим, що згідно розпорядження Кабінету Міністрів України «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» від 25.03.2020 року за № 338-р на всій території України було встановлено режим надзвичайної ситуації з 12.03.2020 року, а саме, введено карантин через спалах гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, (з деякими перервами суворих заходів), надання первинної безоплатної правової допомоги здійснювалось переважно у формі консультацій без спілкування віч-на-віч (з використанням технологій дистанційного зв'язку: в телефонному чи електронному режимах або в

режимі листування). У зазначений час здобувачі-кліністи юридичної клініки «Довіра», пристосувались до цих умов та знаходячись поряд з окупованими територіями Луганської області, надали громадянам консультації з питань: митного права щодо виїзду на постійне місце мешкання і вивіз власного майна; оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території; щодо підтвердження страхового стажу роботи за відсутності перереєстрації підприємств на контрольованій території; реалізації прав на загальнообов'язкове державне соціальне у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві що знаходиться на тимчасово окупованій території та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на надання соціальних послуг (отримання регресивних виплат); набуття, припинення та захист права власності на нерухоме та рухоме майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території; забезпечення реалізації права на спадкування майна, включаючи те, яке знаходиться на тимчасово окупованій території; стягнення аліментів та зміна їх розміру (включаючи осіб, що знаходиться на тимчасово окупованій території); зміни (перерахунку) розміру пенсійних виплат; стягнення щорічних соціальних виплат учасникам бойових дій до 5 травня; застосування трудового законодавства (працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, припинення трудових відносин) тощо.

Тобто, в зв'язку із карантинними заходами щодо запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, робота юридичної клініки університету «ДОВІРА», змістила акцент своєї роботи в бік проведення членами юридичної клініки консультацій громадян саме з використанням засобів електронної комунікації. Разом з тим, специфічною особливістю роботи з громадянами України, які проживають на окупованих територіях є те, що практично всі зазначені особи не давали згоду на фіксацію та облік їх персональних даних в журналі обліку, мається на увазі не давали згоди в активній формі, тобто вони зазначали цю інформацію в відповіді що до використання персональних даних, вочевидь побоюючись за свою безпеку.

Але, с початком 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією РФ проти України та введенням Указом Президента України № 64/2022 режиму воєнного стану, та відповідним його подовженням, надання консультацій здійснювалось до 25 березня переважно без спілкування віч-на-віч (у, добре відпрацьованому клінікою, телефонному режимі та/або режимі електронного листування), а з припиненням телефонного та інтернет зв'язку - виключно спілкуванням віч-на-віч у бомбосховищах, центрах надання гуманітарної допомоги, центрах евакуації громадян тощо.

Незважаючи на зазначені тяжкі обставини, юридичною клінікою університету «ДОВІРА», надавались консультації щодо питань: розшуку зниклих близьких; питань евакуації; відшкодування збитків за втрату нерухомого

та рухомого майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території; стягнення аліментів та зміна їх розміру (включаючи осіб, що знаходиться на тимчасово окупованій території та місцезнаходження яких не відомо); застосування трудового законодавства (працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, припинення трудових відносин)тощо.

Важливо зазначити, що в умовах коли відсутні можливості використовувати засоби дистанційного зв'язку, наявність постійної загрози обстрілів, і безпосередньо під час боїв, важливим питанням стає питання безпеки, а саме місце надання правової допомоги. Хоча зрозуміло, що попит на правову допомогу в таких умовах підвищений, а пропозиція зменшується, і виникає явище дефіциту правової допомоги.

В умовах активних бойових дій нерідко безоплатна правова допомога здійснювалася в формі волонтерської діяльності. Так керівником юридичної клініки надавались консультації всім бажаючим при виконанні ним з 01.04.2022 року волонтерських функцій.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що такі суттєві зміни зовнішніх умов потребують змін як на рівні локальної нормотворчості, що регулює діяльність конкретних установ суб'єктів надання первинної безоплатної правової допомоги, так і на рівні загальної нормотворчості, в тому числі законів. Досвід надання правової допомоги в місцях ведення активних бойових дія дає нам нові знання, навички, такі як: місці надання правової допомоги повинні бути максимально наближені до місць перебування людей, вони повинні відповідати умовам безпеки враховуючі реальні та потенційні загрози.

Можливо повноваженнями по наданню правової допомоги необхідно наділити осіб, які здійснюють волонтерські функції, допомагають в вирішенні гуманітарних питань, але для цього необхідно щоб ці особи пройшли хоча б мінімальну підготовку і відповідно були компетентні в вирішенні потенційних правових задач, тому що з одного боку виникає дефіцит суб'єктів первинної правової допомоги, але вирішувати цю проблему шляхом зниження якості буде не правильно.

Бібліографічні посилання:

1. Аракелян М. Юридична клініка – ефективна модель надання безкоштовної правової допомоги в Україні. *Юридичний Вісник*. 2021. № 6. с. 52-58.
2. Бородін І. Л., Новіков М. М. Деякі концептуальні положення юридичної клініки у практичному становленні майбутніх фахівців-правників. *Науковий вісник Херсонського державного університету: зб. праць. Серія: юридичні науки*. 2013. № 2. С. 18-22.
3. Іванцова А. В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 3. С. 40-45.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06>.
6. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 р. № 3460-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

ВЕРБИЦЬКА Катерина В'ячеславівна,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

ЧВАЛЮК Андрій Миколайович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Юридична захищеність прав та свобод людини завжди є актуальною в демократичному та правовому суспільстві. Перш за все, орієнтиром в подальшому вдосконаленні правової системи слугує підвищення підготовки майбутніх юристів в процесі здобуття ними вищої освіти в галузі права. На сьогодні є дисбаланс між практикою та теорією в освіті, для усунення якого проводяться певні дії, такі як залучення студентів до практичної професійної діяльності [1, с. 12]. В основу реалізації даної мети можна віднести впровадження в 1995 році роботи «юридичних клінік» при закладах вищої освіти.

Вважаємо доречним зосередити увагу на визначенні сутності даного структурного підрозділу. Виходячи з основного призначення юридичних клінік на сьогодні її можна визначити як «інтегровану в освітню діяльність закладів вищої освіти юридичного профілю структуру, метою функціонування якої є набуття студентами старших курсів практичних навичок» [2, с. 178]. На думку Ю. Левченко «сутність юридичних клінік обумовлена наданням безоплатної правової допомоги тій категорії громадян що її потребують» [3, с. 147]. Отже, саме завдяки функціонуванню юридичних клінік студенти можуть удосконалюватися як в теоретичному плані, так і в практичному (набуваючи практичних навичок в процесі надання консультацій). Для студентів «клінічна» освіта виражається в підготовці до складних викликів їх майбутньої діяльності, матеріально-технічній основі практичного навчання, що також виражається в набутті виробничої практики.

Обсяг участі студентів у наданні юридичних консультацій та сприйняття мети цієї діяльності в кожному закладі освіти можуть розкриватися в різних аспектах. Юридична клініка може торкатися різних галузей права, що є позитивним фактором, який в майбутньому посприяє досягненню високого рівня підготовки фахівця з права. Функціонування клінічної освіти здатне вирішити проблему відсутності досвіду роботи в сфері права, що є однією з ключових для багатьох випускників, що знаходяться в пошуках роботи за фахом.

Отже, у даний час про юридичну клініку можна говорити у двох аспектах: по-перше, клініка здійснює надання безкоштовної юридичної допомоги у

рамках реалізації положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу», по-друге, здійснює практичну підготовку студентів у межах реалізації окремих компонентів навчального плану основної професійної освітньої програми вищої освіти відповідно до Закону України «Про вищу освіту».

Проте необхідно зауважити, що у рамках роботи юридичної клініки, як правило, залучена лише частина найбільш підготовлених та ініціативних студентів. У той час як інші студенти залишаються осторонь. В цьому на сьогодні проявляється головна проблема в здійсненні ефективної реалізації даного структурного підрозділу. З огляду на зазначену проблему вважаємо доречним створення власної системи мотивації студентів для кожного закладу вищої освіти, що буде полягати в врахуванні ключових потреб та бажань молоді. Можливо, на зацікавленість студентів може вплинути також впровадження в освітній процес курсу «основи юридичного консультування», в рамках якого студенти змогли більш детально розглядати теоретичні основи права та поєднувати їх з практичною сферою.

Також на активне функціонування юридичної клініки впливає обізнаність та інформування громадськості про її діяльність. Адже доволі малий відсоток населення знає про існування юридичних клінік при юридичних закладах вищої освіти, з чого випливає низький показник здійснення консультацій студентами-клініцистами. Погоджуємось з думкою К. Катеринчук, що «підвищення рівня юридичної освіти сприятиме створенню належних умов для набуття громадянами необхідного рівня правових знань та забезпечення своїх конституційних прав» [4, с. 39]. Враховуючи умови сьогодення, на нашу думку, доволі ефективним способом врегулювання даного питання є впровадження письмової консультації, яка має більш убезпечуваний характер, та є більш доступною для багатьох громадян.

У процесі надання безоплатної юридичної допомоги громадянам, які звернулися до юридичної клініки, студенти отримують навички практичної роботи у сфері тлумачення та правильного застосування правових норм у різних галузях права, що, безсумнівно, позитивно позначиться на якості їх підсумкових знань. Практичний досвід, контакти та розвиток професійних якостей, які студенти отримали у процесі їхньої діяльності в юридичній клініці, може в майбутньому прискорити їх працевлаштування.

Отже, юридична клініка за своєю природою є унікальною лабораторією, яка складається з викладачів та студентів, функціонує на базі закладу освіти й спрямована на відточення знань на навичок майбутніх юристів.

Бібліографічні посилання:

1. Мудрак Р. Правовий статус юридичних клінік в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4. С. 11-17.
2. Князькова Л. М. Юридична клініка як практична складова освітнього процесу. *Науковий редактор*. 2021. С. 177.
3. Левченко Ю. В. Роль юридичних клінік у системі надання безоплатної правової допомоги. *Редакційна колегія*. 2019. С. 147.
4. Катеринчук К. В., Лазебник В. В. Роль юридичної клініки у підготовці здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право». *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. № 33. 2022. С. 37-40.

ГІЛЬ Валерія Романівна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
МІНАКОВА Євгенія Валеріївна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ

У сучасній філософсько-правовій думці впроваджується нова парадигма розвитку антропологічного підходу до людини і її суб'єктивних прав, оскільки людське життя, гідність, свобода, справедливість, рівність широко обговорювані цінності в сучасній науковій літературі. Людина майбутнього – це людина з високими психофізичними, моральними та інтелектуальними якостями, яка володіє розвиненими потребами та інтересами, визнає загальнолюдські цінності, включаючи рівність жінок та чоловіків, гендерну рівність.

Тенденції часу свідчать, що якісне використання людського потенціалу, незалежно від статі, веде країну до прогресу, оскільки і жінка, і чоловік є рівноправними учасниками розбудови розвиненого суспільства, в якому може реалізуватися кожна людина, незалежно від її статі, уподобань, релігійних переконань, кольору шкіри і віку. Тому в сучасних умовах антропологічних тенденцій впровадження пріоритету особистості вимагає системного аналізу такої цінності, як рівність прав та можливостей жінок та чоловіків та особливостей юридичної відповідальності за порушення законодавства за даного питання.

Проблематикою рівності прав та можливостей жінок та чоловіків та відповідальності за порушення законодавства з даного питання у вітчизняній правничій літературі приділено досить багато уваги. Зокрема дана тема висвітлена у працях С. Бандура, В. Близнюк, О. Грішної, В. Куценко, Т. Костюченко та інших.

Забезпечення рівності прав та можливостей жінок та чоловіків варто розглядати як сукупність нормативно-визначених гарантій щодо забезпечення рівних прав та свобод для представників різних статей, впровадження рівних можливостей у реалізації своїх прав і жінкам, і чоловікам у всіх сферах суспільного життя з урахуванням особливостей кожної статі для економічного, соціального, політичного та культурного розвитку особистості, і діяльність

органів влади зі створення умов, необхідних для відповідного забезпечення з боку держави [1, с. 110].

Масив міжнародних нормативно-правових актів, які торкаються питань рівності прав та можливостей жінок та чоловіків вражаючий. До них можна віднести Загальну декларацію прав людини 1948 р.; Міжнародний пакт про громадські та політичні права 1966 р.; Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р.; Декларацію про ліквідацію дискримінації у відношенні жінок 1967 р.; Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами 1949 р.; Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок, 1979 р.; Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.; Пекінську декларація, 1995 р. тощо.

У вивченні та осмисленні даної проблеми в останні роки суттєво просунулася і Україна. Поряд з Конституцією, ст. 24 якої закріплює рівність прав жінки і чоловіка [2], нині функціонує спеціальний Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (далі – Закон), метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [2].

20.06.2022 Україною було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) [4], положення якої набрали чинності для України 01.11.2022. Варто відмітити, що Стамбульська конвенція – це новаторський документ. Вона є першим юридично зобов'язуючим документом, відкритим для будь-якої країни у світі, який націлений не лише на попередження, а й на подолання насильства над жінками у будь-якій формі. Ратифікація цього документу стала важливим кроком на шляху включення України до Європейської спільноти.

Саме ст. 24 вказаного Закону передбачено, що особи, винні в порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом [3].

Таким чином, з питань відповідальності за порушення вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків Закон відсилає до положень цивільного, адміністративного та кримінального законодавства.

Ст. 23 Закону передбачено право особи на відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих їй внаслідок дискримінації за ознакою статі. Загальні положення про відшкодування матеріальної та моральної шкоди містяться у ст. 22 та 23 Цивільного кодексу України [5] відповідно.

Чинний Кримінальний кодекс України містить ст. 161, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками [6], до яких можна віднести і ознаку статі.

Натомість Кодекс України про адміністративні правопорушення [7] не містить складів адміністративних правопорушень, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Отже, впровадження гендерної рівності – не тільки вимога елементарної соціальної справедливості і необхідна складова демократії, а й реалізація можливості наближення до мети сталого людського розвитку, організації громадських відносин на принципах справедливості, сумлінності та толерантності. Забезпечення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя важливе завдання держави. Питання відповідальності за порушення вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на сьогодні в Україні врагульовано недостатньо, так, відкритим залишається питання про адміністративну відповідальність за вказане діяння, що потребує додаткової уваги з боку законодавця.

Бібліографічні посилання:

1. Кругова С. С. Правова природи конституційно-правових засад забезпечення рівності прав і свобод жінок та чоловіків в Україні. *Соціальне право*. 2020. № 3. С. 109-106.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n130>.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1072>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

ГОРБАЛІНСЬКИЙ Володимир Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ

З об'єктивних причин адміністративне законодавство не може у повному обсязі деталізувати та врегулювати всі сфери діяльності органів публічної адміністрації та їх посадових осіб при вирішенні всіх правових ситуацій. Тому наявність дискреційних повноважень є способом, завдяки якому вирішуються існуючі проблеми у правозастосовчій практиці публічної адміністрації та їх посадових і службових осіб. Поряд з цим, ведучи мову про дискреційні повноваження, питання відповідного понятійного апарату потребує уточнення та додаткового вивчення. Питанням сутності та змісту дискреційних повноважень в діяльності публічної адміністрації приділялася окрема увага з боку таких науковців, як Н. Армаш, М. Бойчук, А. Гріня, О. Лагода, Т. Мартянова, С. Резанов, М. Рісний, Г. Ткач та ін. Разом з тим в науці адміністративного права все ж залишаються недостатньо висвітлені питання щодо змісту такого поняття, як «дискреційні повноваження», а також його співвідношення з іншими суміжними правовими категоріями.

У юридичній науці, так і у законодавстві досі не склалося єдиного підходу щодо доктринального визначення дискреційних повноважень публічної адміністрації. Цей термін доволі часто також вживається у співвідношенні з такими поняттями, як адміністративний розсуд та дискреція.

Поняття «дискреційні повноваження» використовуються у міжнародному законодавстві. Так, у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи No R(80)2, прийнятої Комітетом Міністрів 11.03.1980 року на 316-й нараді: визначено, що дискреційні повноваження – це повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за таких обставин [1].

В законодавстві України визначення поняття «дискреційне повноваження» наведено в Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 №1395/5. Відповідно до цієї Методології, під дискреційними повноваження запропоновано розуміти сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного

з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта [2].

Заслуговує на увагу прийнятий нещодавно Закон України «Про адміністративну процедуру», який набере чинності 15.12.2023 року. Відповідно п. 7 ст. 2 цього закону під дискреційними повноваженнями законодавець пропонує розуміти повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано [3]. Аналізуючи зміст вказаних законодавчих приписів варто звернути увагу на те, що в них не містяться умови, коли таке повноваження може бути застосовано, а також меж дискреції публічної адміністрації. Єдине, що об'єднує законодавчі приписи у визначенні дискреційних повноважень – це наявність законодавчо закріпленої можливості обирати правила поведінки.

Цікавою вбачається судова практика Верховного Суду в якій судовий орган у своїх рішеннях намагається окреслити умови та підстави застосування дискреційних повноважень. Так, 11.04.2018 року Верховним Судом було оприлюднено «Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією» [4].

У цьому висновку акцентується увага на тому, що дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти чи бездіяти. Якщо діяти – у виборі варіанта рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені в законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження з кимось обраного варіанта. Вибір варіанту передбачає встановлення фактичних обставин справи й надання їм юридичної оцінки; пошук відповідної норми права та перевірку її дії або вирішення питання щодо застосування аналогії (закону); з'ясування змісту норми права (тлумачення правової норми); здійснення вибору оптимального варіанту рішення, вчинення дій, утримання від дій. Таке право органу виконавчої влади (посадової особи) обумовлене певною свободою, тобто, адміністративним розсудом, в оцінюванні, діях або утриманні від дій (бездіяльність), а якщо у діях – то у виборі одного з варіантів рішень (дій) чи правових наслідків. Це вибір лише однієї із законних альтернатив. Вибір може здійснюватися між двома й більше альтернативами. При цьому, вибір може бути обмеженим, коли всі альтернативи, з яких слід вибирати, вичерпно передбачені законом (закритий перелік альтернатив). Крім того, вибір може здійснюватися з невизначеної кількості альтернатив, тобто вибір може бути необмеженим (так званий відкритий перелік альтернатив [4]).

Звертаючись до наукових надбань стосовно тлумачення поняття «дискреційні повноваження» слід вказати також на відсутність єдності поглядів серед юристів-правників. Доволі часто на сторінках наукової літератури це поняття вживається у контексті таких термінів як «дискреція» та «адміністративний розсуд». Так, автори підручника «Адміністративне право України. Академічний курс» дискреційними повноваженнями називають

повноваження щодо реалізації адміністративного розсуду, коли вони не передбачають обов'язків органу узгоджувати (в будь-якій формі) свої рішення з будь-яким іншим суб'єктом. При цьому, як вказують автори курсу, адміністративний розсуд має місце тоді, коли правовий припис, не встановлюючи конкретного варіанта дій, наділяє орган певним ступенем свободи у вирішенні конкретної справи і прийнятті відповідного рішення, тобто він означає можливість вибору в межах, встановлених правовими нормами [5]. В основі поняття «адміністративний розсуд», як ми можемо переконатися лежить право публічної адміністрації обирати один із можливих варіантів виконання завдань і реалізації повноважень, в рамках, окреслених законом.

Співвідношення дискреційних повноважень органів виконавчої влади з адміністративним розсудом виглядає як «право» та «спосіб і засіб», тобто право щодо досягнення якої-небудь цілі, визначеної межами компетенції органу, за допомогою прийомів, способів дій (їх сукупністю), що використовуються для розв'язання завдання. Визначення адміністративного розсуду як певного засобу реалізації дискреційного повноваження правозастосувального суб'єкта передбачає автоматичний акцент на прямому чи непрямому закріпленні такого повноваження у правових приписах. Так, згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Як слушно зауважив М. Рісний, розсуд у таких органів та їх посадових осіб може виникати виключно при реалізації ними передбачених Конституцією та законами України повноважень [6]. Дискреційні повноваження органу виконавчої влади реалізуються на основі наданої законом свободи вибору і внутрішнього переконання в ситуації відсутності однозначного регулювання правом варіанта його поведінки [7].

Окремі автори наголошують, що адміністративний розсуд, що здійснюється суб'єктами державного і муніципального управління, є можливістю при вчиненні дій і прийнятті рішень, заснованих на законі і спрямованих на виконання закону, виходити з принципу доцільності [8, с. 259]. На нашу думку, така характеристика може стосуватися й такого поняття, як «дискреційні повноваження».

На думку О. Лагоди, під адміністративним розсудом слід розуміти діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що ґрунтується на використанні можливостей, визначених нормою права, за власним переконанням [9, с. 138].

Доволі вживаним на сьогодні в правовій науці є поняття «дискреція». Кожен дослідник наділяє його своїм переліком характеристик, властивостей та змістом, проте всі визначення цього поняття досить схожі між собою, до того ж більшість науковців, розглядаючи його зміст, ототожнює його з поняттями «дискреційні повноваження» та «адміністративний розсуд».

Окремі автори бачать дискрецію (дискреційну владу, дискреційні повноваження) особливим різновидом диспозитивності. Інші визначають дискрецію особливою формою управлінської діяльності, яка означає можливість владного суб'єкта діяти на свій розсуд залежно від ситуації, нерідко включаючи і «право на бездіяльність» [10, с. 44]. Наприклад, С. Шатрава зазначає, що дискреційним правом або дискреційною владою є надана особі свобода діяти на свій розсуд, тобто, оцінюючи ситуацію, обирати один із декількох варіантів дій (або утримуватися від дій) чи один із варіантів можливих рішень [11, с. 276-277].

Таким чином, дискреційні повноваження публічної адміністрації слід визначити як врегульовану нормами адміністративного права сукупність їх прав та обов'язків, діяти на власний розсуд. При цьому дискреційні повноваження не слід розглядати як абсолютну свободу адміністративного розсуду. Таке обмеження розсуду у змісті дискреційних повноважень має відбуватися в обмеженні державної влади через гарантію прав людини. І саме такий підхід має бути покладено в основу дискреційних повноважень. Важливим є вироблення та на законодавчому рівні закріплення умов та меж застосування дискреційних повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування.

Бібліографічні посилання:

1. Бевзенко В. М., Панова Г. В. Сутність та підстави втручання адміністративного суду у розсуд суб'єкта публічної адміністрації». Київ: Дакор, 2018. 232 с.
2. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи». Наказ міністерства юстиції України. № 1380/5 від 23.06.2010 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10#Text>.
3. Про адміністративну процедуру. Закон України від 17.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
4. Губська О. Дискреція та її межі: що говорить про це наше законодавство. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1050270/>
5. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Київ: Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
6. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів, 2006. 189 с.
7. Грінь А. А. Дискреція як особливий елемент повноважень виконавчої влади. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2014_3_24.pdf.
8. Ключкович В. Ю. Теоретико-правова характеристика правозастосовної діяльності органів судової влади: дис. д-ра філософ. (081 Право). Дніпро, 2022. 233 с.
9. Лагода О. Основні помилки у застосуванні дискреційних повноважень посадовими особами адміністративних органів. *Право України. Юридичний журнал*. 2009. № 3. С.20-24.
10. Закурін М. К. Дискреція – дія на власний розсуд. Поняття та прояв. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 4. С. 17-24.
11. Шатрава С. О. Дискреційні повноваження працівників ОВС, як корупційний ризик в діяльності органів внутрішніх справ. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 276-277.

ГОЦІЙ Анна Вячеславівна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,
професор кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОРУПЦІЯ» ТА «КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ»

Сьогодні подолання корупції є одним із найактуальніших завдань будь-якого демократичного суспільства та держави, вирішення якого забезпечить політичну та соціально-економічну стабільність країни. Так, у суспільстві корупційні прояви виступають руйнівним механізмом, що охоплює всі сфери життєдіяльності. Корупція справедливо визнана однією з найважливіших проблем, яка несе в собі загрозу національній безпеці кожної держави, зокрема і України. Зазначене деструктивне явище підриває основи демократичної системи, довіру до влади, порушує принципи верховенства права, справедливості та рівності перед законом, відповідальності за вчинений вчинок, добросовісної конкуренції; призводить до збільшення тіньової економіки та падіння державного авторитету в міжнародному співтоваристві. У контексті цього протидія корупції стала предметом уваги органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, мас-медіа, окремих громадян тощо. Комплекс ефективних превентивних дій та заходів щодо боротьби із корупцією – одні з головних завдань громадянського суспільства і держави.

Грунтовні дослідження у сфері боротьби з корупцією здійснили такі науковці, як: О. Наджафов, О. Прохоренко, Є. Стрільченко, О. Ткаченко, М. Хавронюк, Б. Чела, А. Чешко та ін. Питання складу корупційного правопорушення досліджували С. Алфьоров, І. Богатирьов, І. Клочко, Є. Несвіт, О. Онищук та ін. Також особливу увагу пошуку механізмів протидії корупції приділено у роботах таких вчених, як: Д. Ващук, Т. Вільчик, Ю. Грошевий, С. Іваницький, К. Закоморна, Т. Курило, Г. Мурашин, В. Попелюшко, О. Потопахіна, Т. Пружанська, В. Святоцька, О. Святоцький, Ю. Шемчушенко, С. Широ, В. Шаповал та ін. Враховуючи зроблений внесок учених у вивчення різних аспектів корупції, нині нагальним питанням є визначення ефективних форм та методів її подолання, що може стати фундаментом у вирішенні цієї важливої проблеми.

Проблема корупції є однією із найактуальніших нинішнього суспільства. Це явище має давніше історичне походження та, як свідчить досвід, жодна

із країн не спромоглася її подолати. Проте певним державам за допомогою силових антикорупційних методів на певний період вдавалося суттєво зменшити масштаби корупції, але з часом з'являлися нові схеми, методи та форми її прояву. Більше того, створення корупційних мереж відбувається в самій структурі державної влади, що фактично виводить корупцію на вищий рівень організації, побудови досконаліших внутрішніх зв'язків і пристосування до зовнішніх чинників, що можуть втрутитися в її організацію [1, с. 3].

Офіційне визначення поняття «корупція» здійснено у Законі України «Про запобігання корупції». Так, корупція визначена як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [5]. Загалом, корупція – форма неправомірної поведінки публічних службовців – визначає соціальний феномен зрощування адміністративного ресурсу органу державного управління чи місцевого самоврядування і фінансового капіталу шляхом деформації правового поля їх спільного функціонування.

Можна зазначити, що корупція, як у наукових джерелах, так і в нормативно-правових документах органів влади, розглядається як соціально небезпечне явище, суттю якого є порядок негативних поглядів, приписів і вчинків службових осіб інститутів публічної влади та управління, державних і недержавних підприємств, організацій і установ, політичних партій та громадських організацій, спрямованих на задоволення приватних, групових або корпоративних інтересів шляхом використання свого службового становища, всупереч інтересам суспільства та держави [2, с. 17].

Офіційне визначення корупційного правопорушення також нормативно закріплено. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційним правопорушенням визнається діяння, що містить ознаки корупції, вчинене певним суб'єктом – особою, зазначеною у ст. 3 Закону; за його вчинення законом передбачена юридична відповідальність (кримінальна, дисциплінарна та/або цивільно-правова) [5].

Корупційне правопорушення визначається через відсилання до норми-дефініції «корупція» тієї самої ст. 1. Наводиться і класифікація корупційних правопорушень: кримінально-правові, цивільно-правові та дисциплінарні (бланкетна норма права). Кримінально-правові порушення – те саме, що злочини, або корупційні злочини, – криміналізовано в Особливій частині Кримінального кодексу (далі – КК) України. А їх вичерпний перелік (20 складів) «заховано» парламентарями в Примітці до ст. 45 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» Загальної частини цього

кодексу. Проте власне корупційні злочини передбачено ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу. Можуть кваліфікуватися як корупційні відповідно до цього Кодексу також злочини, передбачені ст.191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, якщо їх вчинено особливим способом – лише «у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем» [4]. Хоча в Законі України «Про запобігання корупції» законодавець зовсім не врахував новелу Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України – ще один вид (підвид) правопорушень – кримінальні проступки (ст. 3, 38, 215 та ін.) [4].

Цивільно-правові корупційні порушення переважно впливають із цивільних договірних правовідносин, порушень зобов'язального права, що завдають матеріальну шкоду, мають негативні матеріальні наслідки та регулюються цивільним законодавством, у т.ч. нормами Цивільного кодексу України. Дисциплінарна юридична відповідальність передбачається за порушення трудової та службової дисципліни, а відповідні корупційні правопорушення заборонено Кодексом законів про працю України [3], статутами (зведеннями законів) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та ін.

У зазначеній типології корупційних правопорушень відсутні корупційні адміністративні (управлінські) правопорушення (проступки). Натомість Законом України «Про запобігання корупції» їх включено до іншої групи правопорушень, а саме «правопорушень, пов'язаних із корупцією», під якими законодавець розуміє «діяння, що не містять ознак корупції, але порушують встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинені особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за які законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» [5].

Отже, корупція є результатом кризи правової культури суспільства, правосвідомості громадян та посадових осіб, що активізується політичною та соціально-економічною кризою в країні. Корупція як соціальне явище є великою загрозою верховенству права та верховенству закону, демократичному розвитку держави та посилює нестабільність у суспільстві, нівелює соціальну справедливість, стримує реалізацію необхідних у країні реформ. Корупція знищує ефективне державне управління, і є проблемою загальнонаціонального масштабу. Як наслідок неточного визначення в Законі змісту понять «корупція» та «корупційне правопорушення» виникають перешкоди в правозастосовній діяльності. Проте в контексті реалізації принципів правової держави необхідним є те, щоб недоліки Закону не могли негативно вплинути на реалізацію прав і свобод людини.

Бібліографічні посилання:

1. Андрійко О. Ф. Правові засоби протидії корупції. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 4. С. 3-8
2. Соснін О. Про необхідність використання світового досвіду в боротьбі з корупцією у вітчизняній практиці. *Віче*. 2014. № 1. С. 17.

3. Кодекс законів про працю України від 17.12.1971 р. № 322-08. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9, № 10. Ст. 88.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

ГРИНІК Аліна Вячеславівна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ЯДЛОВСЬКА Ольга Степанівна,
доцент кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ БЕСІД, ЗУСТРІЧЕЙ ТА ПЕРЕГОВОРІВ

У діловому житті більшості людей процеси спілкування становлять 70-80 % їхнього робочого часу. Тому вміння вести ділову бесіду є найважливішою професійною якістю та невід'ємним комунікативним компонентом професійної діяльності різних видів. Особливе значення ділового спілкування, зустрічей та переговорів мають у юридичних професіях, де від стилю та форми взаємодії та міжособистісних відносин фахівців залежить ефективність результату. У закладах вищої освіти при процесі підготовки фахівців юридичної спеціальності необхідно окремо приділяти увагу формуванню умінь ділового спілкування як важливого засобу досягнення бажаного результату діяльності в стислий термін.

Під час підбору на вакантну посаду до претендентів одним із критеріїв відбору, що пред'являються процвітаючими компаніями (поряд із комп'ютерною грамотністю, володінням кількома іноземними мовами), є вміння спілкуватися та вести ділові переговори [1, с. 34]. Специфіка сучасної кадрової політики така, що роботодавець зацікавлений у компетентному в цьому відношенні претенденті порівняно з тим, якого ще належить навчати навичкам самопрезентації, ведення переговорів, вирішення конфліктів та багато іншого.

Процес ділового спілкування має особливості. Добре, якщо власні уявлення про те, що етично і неетично, збігаються з привнесеними ззовні професійними етичними нормами, оскільки, якщо такий збіг відсутній –

повністю або частково, можуть виникнути проблеми у комунікації з людьми. Етикет – це правила поведінки у суспільстві. Практично всі сучасні форми відносин: дипломатичні, культурні, економічні та ін. неможливо знайти вільними від етичних норм [2, с. 12].

Будучи необхідною частиною людського життя, найважливішим видом відносин із іншими людьми, ділове спілкування може бути ефективним без вічних і основних регуляторів цих відносин – етичних норм. Етика ділового спілкування переважає у ділових переговорах, та й у повсякденному житті, дозволяючи ефективно взаємодіяти з оточуючими. Використання етичних мовних оборотів допомагає співрозмовникам встановити контакт, налагодити взаєморозуміння, створити сприятливу психологічну обстановку. Навички успішного ділового спілкування та розуміння особливостей особистості співрозмовника, його інтересів слід вважати визначальним фактором у процесі ведення ділових зустрічей [3, с. 9-10].

Етичні вимоги під час ділового спілкування, зустрічей та переговорів є професійною етикою, що регулює систему відносин у процесі праці. Вона заснована на низці принципів, тобто узагальнених уявлень, які дають можливість тим, хто на них спирається, правильно будувати свої дії та взаємодію з людьми [4, с. 67-69]. Головним принципом у діловому спілкуванні в рамках службових відносин – це ніколи не допускати стосовно своїх підлеглих, керівництва колег, клієнтів тощо, таких вчинків, яких би не хотів бачити стосовно себе [5, с. 56]. Не треба критикувати конкурента: як зовнішнього (конкуруючу організацію), так й внутрішнього (колектив іншого відділу, своїх колег).

Необхідною умовою здійснення комунікативної діяльності юриста виступає знання державної мови, що відіграє вкрай важливу роль у становленні української нації. Умовою консолідації нації та формування національної держави беззаперечно стає саме мова, що репрезентує дану націю, тобто державна мова. І якщо у виборі мови, як правило, спираються на мову титульного етносу, то, по-перше, ця закономірність є сталою для більшості націй та народів світу, по-друге, саме такий підхід одночасно формує та ідентифікує, а також слугує чинником творення національної політики і нації в цілому [6, с. 250].

Також, етичні норми повинні бути такими, щоб дотримання їх не перетворювалося на щось нав'язуване, психологічно, що відторгається; вони повинні бути природні, що виконуються з легкістю і без напруги. Однак не варто плутати невимушеність із безцеремонністю, розхлябаністю, неувагою до оточуючих, невихованістю. Не можна знати всі правила етикету, навіть у певній сфері ділових відносин. Однак можливо самостійно формулювати їх, ґрунтуючись на знанні базових принципів етичних вимог та ділового етикету, що зробить ділову бесіду більш результативною.

На закінчення відзначимо, що для людини мистецтво спілкування є найважливішою професійною якістю, оскільки комунікація виступає основним засобом реалізації завдань управління, бізнесу. Тому оволодіння

мистецтвом ділового спілкування необхідне кожної людини незалежно від цього, яким видом діяльності він займається чи займатиметься. Але особливо важливим є вміння спілкуватися для ділових людей: підприємців, економістів, юристів, менеджерів, людей, зайнятих у сфері управління.

Бібліографічні посилання:

1. Зайцева Н. Л. Етичність у державній службі як складова законності й дисципліни. *Державне управління в контексті адміністративної реформи: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конференції*. Аналітично-інформаційний журнал «Схід». Маріуполь: Донецький державний університет управління, 2015. С. 31-36.
2. Білан А. Проблемні питання вдосконалення державної служби в Україні. *Матеріали результатів наукових досліджень молодих науковців*. Суми: Вид-во фізикоматематичного факультету СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. Вип. 13. Том 2. С. 10-16.
3. Кладченко А. О. Правові засади впровадження інституту доброчесності в Україні. *Jurnal Juridic national: Teorie si Practica*. 2016. № 6 (22). С. 9-11.
4. Сердюк О. І., Мирна О. В., Шупта І. М. Місце доброчесності в моделі компетенцій державних службовців та системі цінностей особистості при запобіганні корупції. *Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян*. Київ, 2018. № 3. С. 67-69.
5. Юрик Н. Я. Особливості ведення ділових переговорів з іноземною стороною. *Всеукраїнська студентська науково-технічна конференція «природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*. Тернопіль, 2015. С. 54-57.
6. Ядловська О. С. Чинники становлення національно-політичної ментальності: український вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 244-252.

ГРИНІК Аліна Вячеславівна,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

МЕДЯНИК В'чеслав Анатолійович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат політичних наук

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ПРАВОВА ОСНОВА МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

Рівень розвитку кожної держави залежить від ступеню розвитку інституту прав людини, механізм реалізації норм, що закріплюють права людини, свідчить про демократизм, правопорядок, законність та наближення

держави до рівня правової. Найголовнішою цінністю кожної демократичної держави є людина, її права та свободи, а також реалізація цих прав та свобод. Кожна демократична та правові держава повинна виробляти дієву політику, спрямовану на захист прав та свобод кожного громадянина, а найголовніше, на можливість реалізації кожним громадянином цих прав та свобод. Кожна людина повинна відчувати себе захищеною та бути впевненою, що у державі чітко діють механізми захисту її прав.

Права людини закріплені у законодавчих актах кожної держави та у міжнародних актах. Захист прав людини на міжнародному універсальному рівні почав формуватися після Першої світової війни шляхом співробітництва держав у цій галузі. Важливим кроком у забезпеченні прав та свобод людини в Україні стало її вступ 9 листопада 1995 року до Ради Європи, внаслідок чого Україна стала учасником безлічі багатосторонніх європейських актів у сфері прав та свобод людини і відповідно зобов'язалася імплементувати їх положення в національне законодавство. Також членство у Раді Європи стимулювало процес підготовки та ухвалення Конституції України.

Після ухвалення Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року, Першого Протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» питання прав і свобод людини, який до цього вивчався в основному західними теоретиками та експертами, отримав зовсім інший практичний вимір у нашій державі [1]. Україна визнала дію норм зазначеної Конвенції на своїй території. Таким чином, з цього моменту будь-який громадянин України, який вважає, що державними органами були порушені його права, закріплені в Конвенції, та який не в змозі захистити їх усіма передбаченими національним законодавством засобами, має можливість звернутися за допомогою безпосередньо до Європейської комісії з прав людини, після чого за певних умов справа може стати предметом розгляду Європейського суду з прав людини. Наша країна проводить реформування правової системи, пов'язаної із удосконаленням забезпечення прав і свобод людини, щодо використання практики Європейського суду з прав людини у межах національної судової системи.

Питанню правової основи міжнародного захисту прав та свобод людини приділяли увагу такі науковці, як: С. Головатий, В. Євінтов, Ю. Іванов та багато інших.

Метою є теоретичне дослідження правової основи міжнародного захисту прав та свобод людини.

Права та свободи людини мають міцну міжнародно-правову основу. Дотримання норм міжнародного права та відповідних міжнародних договорів є обов'язком кожної держави, яка є членом зазначених домовленостей та підписала відповідні правові акти [2, с. 41-49]. Приєднуючись до відповідних пактів, держава стає цого учасником та повинна неухильно дотримуватися та виконувати ці положення. Міжнародний захист прав та свобод людини здійснюється в межах Організації Об'єднаних Націй, далі (ООН), основним

завданням якої є міжнародне співробітництво та розвиток поваги до людини незалежно від її статі, мови, раси. Для здійснення поставлених перед ООН завдань було сформовано систему правозахисних інституцій, які гарантують права людини, закріплені у міжнародних договорах. Комітет з прав людини ООН є органом, що складається з незалежних експертів, які здійснюють моніторинг виконання державами-учасницями Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Робота Комітету спрямована на просування громадянських та політичних прав та сприяє внесенню численних змін до законодавства, політики та практики. Таким чином, він сприяє покращенню життя людей у всіх регіонах світу. Комітет прагне забезпечити повне дотримання всіх громадянських та політичних прав для всіх людей без будь-якої дискримінації. Міжнародний захист прав та свобод людини полягає у розробці універсальних рекомендацій щодо дотримання прав людини державами, які приєдналися до відповідних міжнародних правових актів та міжнародному контролю дотримання цих угод. Міжнародні норми щодо прав людини є складовою міжнародної системи захисту прав людини [3, с. 27-34].

Підсумовуючи зазначимо, що права та свободи людини закріплені у нормах міжнародного права, які мають міцну правову основу. Статут ООН вперше закріпив обов'язок міжнародного співробітництва у галузі захисту прав людини. Одним з найважливіших досягнень ООН є створення низки законів щодо прав людини – універсального кодексу, який захищається на міжнародному рівні, до якого може приєднатися будь-яка держава і до реалізації якої прагнуть всі люди. Конвенція про захист прав та основних свобод людини є основою міжнародно-правових засобів забезпечення прав та свобод людини в Україні, оскільки Конституція України юридично ліквідувала всі нормативні перешкоди на шляху до забезпечення прав та свобод людини, проголосивши, що ці норми Конвенції є нормами прямої дії та звернення до Європейського суду для захисту конституційних прав та свобод людини, безпосередньо на підставі Конституції України, гарантується. Конвенція представляє собою юридичну форму міжнародної співпраці у сфері прав людини, це найвищий рівень юридично-нормативного узагальнення індивідуальної свободи, яка ґрунтується на системі міжнародного захисту. Наша держава повинна дотримуватися норм міжнародного права та міжнародних договорів як держава учасниця зазначених домовленостей. Важливим кроком у забезпеченні прав та свобод людини в Україні став її вступ до Ради Європи, внаслідок чого Україна стала учасником безлічі багатосторонніх європейських актів у сфері прав та свобод людини. Членство у Раді Європи стимулювало процес підготовки та ухвалення Конституції України.

Бібліографічні посилання:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу № 2,4,7 та 11 до Конвенції: Закон України № 475/97-ВР від 17.07.97 р.
2. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посібник. Київ, 2018. 168 с.
3. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. Харків: Право, 2019. 310 с.

ГУНЬКО Уляна Олександрівна,

здобувач вищої освіти

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ЯДЛОВСЬКА Ольга Степанівна,

доцент кафедри міжнародних відносин

та соціально-гуманітарних дисциплін,

кандидат історичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ДІЄВІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

На сьогодні, як і з приводу будь-якого іншого складного соціального явища, не існує точного та одного значного визначення поняття «корупція». Корупція є негативним суспільним явищем, яке проявляється в кримінально протиправному використанні службовими особами, перш за все, органів державної влади і місцевого самоврядування, наданої їм влади чи службового становища з метою особистого збагачення. Проте, корупція в різних її видах пронизує не тільки владу, але і все суспільство, а тому, протидія цим кримінальним правопорушенням не може бути ні чим іншим, як боротьбою за оздоровлення вражених цим негативним явищем суспільних відносин та за усунення причин і підґрунтя її породження та подальшого існування [1, с. 208].

Варто відзначити, що за результатами дослідження Transparency International Ukraine в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2021 рік Україна отримала 32 бали зі 100 можливих. Показник знизився на один бал, і тепер Україна посідає 122 місце зі 180 країн у CPI. Втрата Україною одного пункту – це зниження в межах похибки. Однак з огляду на 10-річну ретроспективу це свідчить про «застій» у боротьбі з корупцією. Головна причина просідання балів полягає в тому, що багато важливих антикорупційних завдань на паузі або навіть регресують [2, с. 107].

Небезпечним є поєднання корупції і організованої кримінально протиправної діяльності. Корупція якісно змінює організовану кримінально протиправну діяльність, дозволяє останній зміцнювати свої позиції в суспільстві і державі, політизує її. Межі між корупційною та іншою діяльністю організованих протиправних структур вищого рівня практично не існує. Тому заходи протидії корупції та організованій кримінально протиправній діяльності можуть і повинні поєднуватися, застосовуватися в комплексі [2, с. 108].

Найважливішою і основною метою будь-якої антикорупційної політики є зниження рівня корупції, в кращому випадку, а в ідеалі – повне її викорінення.

Для досягнення головної мети та ефективної роботи антикорупційної політики необхідно виконати такі завдання:

- формування правової системи, яка б запобігала підкупу публічних осіб та громадян;
- запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, гарантування існування відповідальності та притягнення до неї за ці порушення;
- існування механізму відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок корупційного правопорушення;
- постійний моніторинг антикорупційної політики, оцінка її результативності;
- висвітлення всіх випадків корупції у ЗМІ [1, с. 209].

Боротьба з корупцією передбачає розроблення та впровадження заходів щодо запобігання, виявлення та припинення правопорушень, які пов'язані з корупційними діями, усунення їх наслідків та притягнення винних до відповідальності. Не виникає сумніву, що система таких заходів має базуватися на принципах законності, гласності, невідворотності покарання за корупційні правопорушення, відновлення порушених прав, компенсації громадянам, їх об'єднанням, державі збитків, заподіяних корупцією. Ці заходи слід уважати невід'ємною частиною реформи державного управління. Але Україна не може просто копіювати антикорупційні методи і заходи, що успішно застосовуються в інших країнах, де державні органи та посадові особи мають детальні нормативні акти та чітко визначені обов'язки щодо їх реалізації [3, с. 33].

Дійсно, основні пріоритети державної антикорупційної політики в Україні повинні визначатися в спеціальному нормативному акті – Антикорупційній стратегії, на основі якої і розробляється та затверджується Кабінетом Міністрів України відповідний загальнодержавний план дій. Крок до прийняття Антикорупційної стратегії уже був здійснений владою наприкінці 2019 року. У результаті чого Верховна Рада України підтримала в першому читанні та за основу проєкт закону про засади державної антикорупційної політики у 2020-2024 роках, згідно якого виконання стратегії рахуватимуть за кількістю відкритих кримінальних проваджень, оперативно-розшукових дій, а також обвинувальних актів і вироків суду в корупційних провадженнях. Положення Антикорупційної стратегії також, окрім пріоритетних сфер, зачіпають: запобігання корупції в оборонному секторі та у сфері охорони здоров'я. Йдеться про усунення корупційних ризиків, удосконалення процедур закупівлі тощо [1, с. 209].

Загалом, у боротьбі з корупцією в Україні бере участь кілька основних спеціальних інституцій, зокрема: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Кожен із означених органів має чітко визначені повноваження та обов'язки. Національне агентство з питань запобігання корупції виконує

профілактичну функцію, зокрема здійснює спецперевірку щодо правдивості декларацій державних службовців, перевіряє, чи відповідають їхні витрати доходам, заявленим в їхніх деклараціях. У разі виявлення порушень матеріали справи передаються до Національного антикорупційного бюро України, яке є правоохоронним органом із широкими повноваженнями, відповідальний за запобігання, виявлення, зупинку та розкриття корупційних право-порушень. Головним завданням НАБУ є виявлення та розслідування корупційних діянь на найвищому рівні влади. Спеціалізована антикорупційна прокуратура контролює дотримання закону під час оперативно-розшукових заходів, а також розслідувань, що проводяться Національним антикорупційним бюро України, підтримує державне обвинувачення у цих провадженнях і представляє інтереси українців та держави в судах у процесі розгляду кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Вищий антикорупційний суд України переважно розглядає справи, в яких попереднє розслідування здійснює Національне антикорупційне бюро України на підставі процесуальних вказівок Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [4, с. 33].

Саме Національне антикорупційне бюро здійснюватиме моніторинг виконання антикорупційної стратегії. Відповідно, воно ж може ініціювати покарання за недотримання цієї стратегії [1, с. 209]

Одвічно складається так, що серед правоохоронними органами нашої держави відсутня системна, організована та своєчасна комунікація і взаємодія. Особливо гостро постає питання щодо комунікації серед антикорупційних правоохоронних органів, оскільки дана проблема не дозволяє вирішити низку основних питань, зокрема й щодо створення дієвої, ефективної системи проти-дії корупційній кримінально протиправній діяльності. Адже, слабка діяльність спеціальних суб'єктів, а, подекуди, й бездіяльність, призводить до ситуативного реагування на корупційні прояви та зовсім не вирішує проблем з корупцією у державі. Для підвищення ефективності заходів протидії корупції ще більших зусиль потрібно докласти задля налагодження відносин співпраці з усіма суб'єктами її запобігання та населенням на основі взаємодовіри, взаєморозуміння й взаємодії [5, с. 441].

Варто відмітити, що дієвим засобом протидії корупції в сучасних умовах є також впровадження національного стандарту ДСТУ ISO 37001:2018 (ISO 37001:2016, IDT) «Системи управління щодо протидії корупції. Вимоги та настанови щодо застосування» який устанавлює вимоги упровадження, підтримки, перегляду та вдосконалення системи управління щодо протидії корупції. У стандарті розглянуто такі аспекти, що стосуються: надання неправомірної вигоди у державних, приватних та неприбуткових галузях економіки; надання неправомірної вигоди організацією, персоналом організації, що діє від її імені чи на її користь, бізнес-партнерами організації, пряме та непряме отримання неправомірної вигоди. Між іншим, Національне антикорупційне бюро України стало першим в Україні правоохоронним

органом, що підтвердив повну відповідність його системи управління заходами протидії корупції вимогам міжнародного стандарту ISO 37001:2016 [2, с.109].

Також, світовий досвід запобігання та боротьби з корупцією дозволяє узагальнити найбільш характерні тенденції та механізми, адаптація яких могла би бути корисною для України. Пріоритетами тут є такі:

- поширення просвітницької діяльності щодо антикорупційних діянь і їх наслідків, спрямовування її на підвищення рівня громадянської свідомості та популяризацію суспільного несприйняття корупції як дуже негативного явища шляхом реалізації різних антикорупційних освітніх програм;

- – підвищення ролі громадських організацій в антикорупційній діяльності, реальне включення їх до складу наглядових та дорадчих рад при всіх органах публічної влади та спеціалізованих антикорупційних установах;

- приділення більшої уваги превентивним та заохочувальним антикорупційним заходам ніж репресивним (з одночасним підвищенням рівня професійності та ефективності діяльності співробітників антикорупційних структур для створення умов невідворотності покарання для всіх корупціонерів, не дивлячись на їх приналежність до певних політичних партій, владних еліт тощо);

- ширше залучення інтернет-платформ та вдосконалення інтерактивних сайтів оперативного реагування на скарги громадян про факти корупційних дій (одночасно з уведенням юридичної відповідальності за несприйняття заходів щодо негайного розгляду таких повідомлень співробітниками відповідних правоохоронних органів) [3, с. 33].

Неможливо не відзначити, що цифровізація діяльності правоохоронних органів є важливою передумовою ефективного запобігання корупції та організованій кримінально протиправній діяльності. Оскільки стрімкий розвиток сфери інформаційних технологій постійно генерує нові види послуг. Це, в свою чергу, змушує правопорушників вдосконалювати свої здібності та вигадувати нові способи незаконного заробітку в кіберсередовищі [2, с. 108].

Отже, виходячи з вищевикладеного, організаційно-правовими засадами боротьби з корупцією в Україні є такі складники, як наявність політичної волі щодо антикорупційних заходів та дотримання невідворотності юридичної відповідальності; відповідність наявним міжнародним нормативним документам, існування та вдосконалення чіткого і взаємопов'язаного антикорупційного законодавства, ліквідація недоліків антикорупційного законодавства та спроб зробити його менш жорстким; належна та ефективна діяльність усіх установ, відповідальних за дотримання антикорупційних норм, ефективність їх співпраці між собою; прозорість та підзвітність публічної влади; чіткі та зрозумілі правила фінансового контролю та ін. Зрозуміло, що це не стовідсоткові інструменти досягнення успіху в боротьбі з корупцією в цілому, але цей перелік дає змогу зрозуміти, що в Україні є місце для суттєвого вдосконалення системи боротьби та попередження такого негативного протиправного діяння [3, с. 35].

Отож, запровадження Антикорупційної стратегії на рівні закону вказує на визнання державою існування проблеми корупції та необхідності формування заходів щодо запобігання та протидії цьому явищу. Як відомо, універсального засобу боротьби з корупцією не існує. Варто обирати свій шлях, який уряд повинен побудувати самостійно на основі місцевого законодавства, менталітету, традицій тощо, беручи до уваги закордонний досвід, сучасний стану розвитку інформаційних технологій та процесу цифровізації загалом. При цьому ефективність запобіжної діяльності залежить від здійснення відповідних заходів на загально соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях, що спрямовані на протидію симбіозу корупції та організованої кримінально протиправної діяльності. Тож, серед напрямів подолання корупції в Україні на сьогодні найбільш важливими є: усунення прогалин в законодавстві; системне забезпечення прозорості державної діяльності та її результатів; інвентаризація та облік державного і комунального майна й земель; комп'ютеризація та автоматизація державних послуг, надання довідок, дозволів, ліцензій тощо; формування якісної високооплачуваної системи державної служби.

У сучасних реаліях надважливо відмітити, що під час війни боротьба з корупцією ще актуальніша, адже зараз є велике фінансування сектору оборони України та відновлювальних процесів. І чим більше Україна демонструватиме нашим західним партнерам, які дають на це кошти, що ми незалежні, готові бути прозорими та ефективними, тим більше критично важливої для нас допомоги нам надаватимуть.

Бібліографічні посилання:

1. Пось А. А., Кобзева Т. А. Антикорупційна стратегія як основний програмний документ в боротьбі з корупцією, та шляхи її реалізації. *Молодий вчений*. 2022. № 1 (101). С. 207-211.
2. Бугера С. І. До питання запобігання корупції та організованій злочинності у сфері економіки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1 (42). С. 107-110.
3. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 32-35.
4. Кравчук М., Лаврів І. Сутність корупції та шляхи її подолання в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3 (27). С. 31-36.
5. Расюк Е. В. Проблемні питання взаємодії спеціальних суб'єктів запобігання корупції під час здійснення заходів з протидії корупційної злочинності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 70. С. 435-443.

ГУНЬКО Уляна Олександрівна,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

ЯДЛОВСЬКА Ольга Степанівна,

доцент кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін,

кандидат історичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СУЧАСНІ МОРАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Професійна етика юриста є тим видом прикладної етики, який заснований на взаємозв'язку та взаємозумовленості правових та морально-етичних принципів, норм, правової та моральної свідомості, будучи одночасно специфічним проявом моралі.

Професійна юридична етика є одним із видів прикладної етики, формується на основі взаємозв'язку та взаємозумовленості правових та моральних принципів, норм, правової та моральної свідомості.

Також професійна юридична етика є специфічною формою прояву моралі загалом. Вона включає в себе всю сукупність тих конкретних морально-етичних принципів та настанов, що застосовуються у правоохоронній та правозастосовній діяльності юриста.

Професійна етика юриста допомагає процесу правильного формування свідомості та моральних поглядів працівників юридичної професії, спрямовуючи їх на дотримання моральних норм, забезпечення справжньої справедливості, захист прав, свобод, честі та гідності людей, охорону власної честі та репутації [1, с. 4].

Процес формування особи юриста, здатного виконувати свою роль у суспільстві, є надзвичайно актуальним і складним питанням, що вимагає пошуку нових способів та засобів організації навчання юристів, допуску юристів до професії, правового регулювання юридичної практичної діяльності.

Імплементация міжнародних стандартів прав людини у національну правову систему потребує не лише створення ефективного правового механізму їх забезпечення, а й підготовки професіоналів-правників нового покоління, для яких людська гідність, права людини, справедливість є основою їхнього правового світогляду.

Вивчення моральних аспектів і проблем юридичної професії нині стає не менш значущим, ніж знання конкретних законів і механізмів їх застосування, необхідних кожному правнику, який прагне до глибокого

опанування професійними навичками, усвідомлення гуманістичного сенсу та покликання юридичної професії [2, с. 37].

У сучасному науковому уявленні, виходячи з ролі та соціального значення юридичної професії, видається можливим сформулювати основні положення моральних та етичних правил, які складають зміст культури юриста, та порушення яких призводить до появи проблемних аспектів у професійній діяльності юристів. Це:

- служіння суспільним інтересам шляхом зміцнення правопорядку та законності;
- безумовне виконання вимог закону та процесуальної норми в юридичній практиці;
- досягнення об'єктивної істини та справедливого рішення у юридичному спорі;
- співвідношення мети юридичної діяльності з моральними засобами її досягнення;
- пріоритет гуманістичної спрямованості в діяльності юриста, визнання людини найвищою соціальною цінністю;
- самокритичність, готовність до конструктивного діалогу з опонентом;
- самостійність мислення, розумний скептицизм і конструктивний критицизм у спілкуванні;
- коректність і шанобливе ставлення до співрозмовників [3, с. 59].

Разом із тим більшість правил професійної етики за своєю природою є нормативними, але не правовими актами, оскільки ухвалюються не законодавчими чи іншими уповноваженими державними органами, а органами корпоративного самоуправління.

Проте, маємо чимало прикладів, коли окремі етичні норми в силу своєї актуальності та важливості трансформувалися у площину законодавчого закріплення. У таких випадках йдеться вже не про етичні приписи, а про дотримання законності, що також є етичною вимогою.

Отже, однією з основних сучасних проблем професійної етики юриста є те, що її не дотримуються, а саме нехтують моральними та основоположними цінностями, які прописані в джерелах. Це призводить до падіння моральної складової культури юриста.

Ще однією проблемою в сфері професійної етики юриста є деформація, зокрема професійно-моральна.

Це відбувається через негативний вплив суспільства: корупція, халатність по відношенню до своєї роботи тощо. Також деформація стається через істотні недоліки в організації та здійсненні управління всією системою правоохоронних органів.

Цей перелік причин не є вичерпним, деформація кожного юриста може наставати з індивідуальних для нього особисто причин.

Підбиваючи підсумки, хотілось би нагадати слова Альфреда Нобеля: «Хороша репутація більш важлива, ніж чиста сорочка. Сорочку можна випрати, репутацію – ніколи». Враховуючи, що в юридичній професії саме внутрішні переконання, власні моральні принципи формують ставлення юриста до своєї справи, що надалі має відповідні правові наслідки, то високий рівень їх моральної та професійної культури – необхідний фактор якісного виконання поставлених перед ними завдань, тому все залежить тільки від самої особи та від розуміння її відповідальності перед собою та суспільством [2, с. 48].

Таким чином, професійна етика юриста, як і будь-яка інша професійна діяльність, має певні проблеми, які необхідно вирішувати. Характеристика особистої культури юриста може бути розкладена на окремі елементи, де обов'язковими частинами виступають моральність та етикет поведінки. Це виходить із об'єктивної взаємодії норм права та норм моралі, які формувалися паралельно, виходячи з уявлень суспільства про добро, зло, справедливість. І виконання одних правил поведінки передбачає відповідно дотримання інших, які з різних обставин не знайшли свого досить чіткого формалізованого виразу. Тому, в підготовці фахівців права слід враховувати не тільки обов'язкове знання ними норм права, що приймаються державою або іншим уповноваженим суб'єктом, але й тих нормативів, що склалися історично, протягом усього періоду розвитку суспільства, – моральних.

Бібліографічні посилання:

1. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Етика юриста. Київ: МАУП, 2015. 655 с.
2. Теліженко Л. В. Етика юриста: конспект лекцій. Суми: СДУ, 2020. 163 с.
3. Скакун О. Ф. Етика юриста: навч. посібник. Харків: Право, 2014. 287 с.

ДАВИДОВА Єлизавета Олександрівна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ІЛЬКОВ Василь Васильович,

професор кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СУДОВОГО ОРАТОРСТВА

В усьому сучасному українському суспільстві, а особливо в період системного реформування судової системи, історичний досвід, набутий у правовій сфері в інших країнах, слід розглядати як один із чинників забезпечення більш справедливої та гуманної судової системи. Крім того, включення міркувань про важливість християнської етики в процесі гуманізації суддів до теоретичного розуміння концепції культури суддів не тільки забезпечує повноту розгляду, але й окреслює методи пошуку найкращих способів поведінки та суддів, як ключових фігури в судовому процесі, як і інші гравці.

За словами М. Маркуша, включення принципів конкуренції до Основного Закону України спричинило кардинальні зміни, особливо в системі кримінального судочинства України [1, с. 416]. Слід підкреслити важливість самого принципу змагальності, який гарантує рівність сторін у судовому процесі та гарантує демократизм останнього у цивільній, господарській, адміністративній та кримінальній сферах. З огляду на це є природним чітке визначення основних принципів діяльності можливих професійних учасників судового процесу (суддів, прокурорів, захисників (адвокатів)), сприяння утвердженню високого рівня моральності та суспільного авторитету.

Сучасній Україні необхідне законодавство, яке б повністю відповідало вимогам Конституції України, міжнародним та європейським правовим нормам, особливо щодо реалізації принципу конкуренції [2, с 17].

Твердження пана Маркуша про те, що дотримання принципів конкуренції у досудовому провадженні потрібно досліджувати ретельніше, викликають занепокоєння та підтримку. Серед актуальних завдань – визначення процесуального статусу захисника, слідчого судді, впровадження цієї процесуальної фігури в український кримінальний процес, розширення прав потерпілих на всіх стадіях процесу.

Погоджуючись із такою точкою зору, О. Олійник запропонував додати, що з визначенням позиції вищезазначених учасників судового процесу необхідно встановити загальний кодекс етики судової риторики, щоб визначити

конкретні мовленнєві навички, необхідні предметом, словами підсудного. Логічно припустити, що досягти цього допоможе спеціальна освіта для всіх громадян. Знання основ культури судового мовлення дозволить самозахиститися в різноманітних ситуаціях, насамперед у суді.

Дослідники стверджують, що гуманізації судового процесу сприятиме практика проведення всіх судових засідань за участю сторін та за обов'язкових умов дотримання кодексу етики судового спікера. Тому необхідно роз'яснити питання, окреслені чинним законодавством, а відсутність уповноваженого представника будь-якої сторони має бути підставою для відмови в судовому засіданні [3, с. 208]. Автор обґрунтовує необхідність підготовки проекту закону України «Про риторику права». О. Олійник розширює цей пункт, зазначаючи, що у розділі, присвяченому судовій риторичі, необхідно розробити правові механізми, які дозволять учасникам судового процесу неухильно дотримуватись принципу демократичної конкуренції між сторонами та його правил, діяти в основному професійно.

Зокрема, законопроект має передбачити дотримання норм права риторики мовлення професійних учасників судового процесу, що вимагає спрощення структури та складу прокурорсько-адвокатських доводів, захисних промов. Оптимізуючи положення законопроекту, можна найбільшою мірою врахувати правову практику розвинутих країн Європи, особливо практику використання судової риторики, в тому числі принцип забезпечення змагальності сторін у судовому процесі.

Очевидно, що порівняльні дослідження практик ораторської підготовки в різних країнах (особливо англосаксонських і континентальних правових системах) набувають актуальності. Проте типова структура обвинувальної промови прокурора та захисної промови адвоката навряд чи суттєво вплине на якість виступів вищезгаданих учасників. Можна припустити, що проблема глибша, а її вирішення – у більш ґрунтовній професійній підготовці, включно з розширенням загального світогляду та наданням мовних навичок, щоб можна було нормально дискутувати, аргументувати власну позицію, аргументовано вимагати притягнення винних до відповідальності.

Одним із напрямів розвитку сучасної риторики, особливо судової, є дослідження в інноваційній галузі нової риторики. Це логіка аргументативної теорії або неформального судження, яка базується на теорії переконання. Дослідники бачать у цьому спробу вивести риторику на абсолютно новий рівень науки зі своїми правилами, шаблонами та суворими законами [4, с. 166]. Неориторика – це дисципліна, яка зосереджена насамперед на практичній діяльності, що особливо актуально для сучасних досліджень, спрямованих на вивчення прагматичних аспектів будь-якого мовлення. Неориторика тісно пов'язана з іншими гуманітарними дисциплінами, які цікавляться питаннями соціальної ролі розвитку мовлення. М. Бахтін заклав початок народження нової риторики, виклав свою теорію діалогу, найбільш

змістовно пояснив поняття риторики. У нову риторичну епоху активно розвиваються історичні дослідження та дисциплінарні теоретичні розробки.

Отже, християнські поняття моралі та справедливості часто асоціюються з нормативно встановленими правилами професійної поведінки суддів. Тому включення міркувань про важливість християнської етики в процесі гуманізації судочинства до теоретичного розуміння поняття культури суддівського мовця не лише гарантує цілісність розгляду питання, а й окреслює шляхи пошуку найкращого способу поведінки, а також Судді, які є ключовими фігурами в судовому процесі, та інші залучені суб'єкти.

Бібліографічні посилання:

1. Абрамович С. Д., Молдован В. В., Чикарькова М. Ю. Риторика загальна та судова: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
2. Загурський О. Судові дебати в кримінальному процесі: правові та психологічні проблеми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 17 с.
3. Маркуш М. Принцип змагальності в кримінальному процесі України. Харків, 2007. 208 с.
4. Олійник О. Б. Сучасна ділова риторика: навч. посібник. Київ: Кондор, 2010. 166 с.

ДАНОВСЬКИЙ Роман Вікторович,
здобувач вищої освіти
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Основним пріоритетом правової, соціальної, демократичної держави є ефективно забезпечення реалізації й захисту прав та свобод людини і громадянина. В сучасному світі не існує більш значущої і разом з тим складної з точки зору втілення в практику існування людства ідеї, ніж права і свободи людини, що обумовлено недостатнім рівнем розвитку морально-світоглядних критеріїв, правової культури й освіти, економічних систем та відносин. Сучасні умови реформування і оновлення законодавства України актуалізують дослідження усіх без винятку складових, що формують основу правової реформи в Україні. Саме тому розгляд захисту прав людини і громадянина в Україні є одним з актуальних завдань як в теорії, так і на практиці.

Органи судової влади відіграють ключову роль в механізмі забезпечення права громадянина на захист. Якщо законодавчий орган створює закони, виконавчі реалізують конкретні соціально-економічні завдання, тим самим забезпечуючи реалізацію та здійснюючи охорону цього соціального права, то судова влада покликана здійснювати його захист. Її основне завдання – захист членів суспільства від будь-якого свавілля громадян і від невірних дій самої держави, її органів, посадових осіб [1, с. 157].

Як свідчить аналіз, у правовій державі необхідна наявність системи органів, які забезпечують реалізацію правосуддя, охорону прав та інтересів громадян, їх юридичну захищеність від свавілля держави або її посадових осіб. Ключовим елементом цієї системи виступають органи судової влади [2, с. 31]. Специфіка виокремлення судової влади в конституційному механізмі забезпечення прав людини полягає у тому, що захист прав і свобод людини і громадянина є одночасно її основною функцією, її метою і способом її існування [3, с. 22-23].

Саме судовий захист прав людини є універсальною формою правового захисту, за допомогою якого держава зобов'язана забезпечити дотримання прав та свобод людини і громадянина, закріплених національним законодавством [4, с. 32].

Згідно зі ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Основний Закон України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України. Зазначеною статтею Основного Закону кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це означає, що громадянин України має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або обмежують його право на соціальний захист, перешкоджають його здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді.

Проблематика прав людини давно вже вийшла за межі національних інтересів і стала одним із пріоритетних напрямків розвитку міжнародних відносин та міжнародного права. Виділяючи із загального масиву досліджень про права людини саме проблематику міжнародного та європейського механізмів охорони та захисту прав людини, потрібно зазначити, що вона є однією з найбільш актуальних та найбільш перспективних галузей правових досліджень та наукового вивчення.

Значним прогресом у розвитку світового співтовариства на ХХ столітті стало розуміння цінності людської особистості, забезпечення гарантій існування й розвитку індивіда. Практичним вираженням цього є прагнення світової спільноти визначити права і свободи, які повинні бути забезпечені кожній людині в будь-якій країні. Основним засобом затвердження цих прав і

свобод стали розробка й затвердження відповідних міжнародно-правових документів, обов'язкових для утвердження державами, які є повноправними членами відповідних міжнародних організацій.

Україна як суб'єкт міжнародного права, одна із засновниць ООН, проводить активну роботу, спрямовану на використання не тільки національних, а й міжнародних інститутів захисту прав людини [5, с. 117]. Цьому сприяють положення Конституції України, згідно з якими «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ст. 9), а також визначення зовнішньої політичної діяльності України як такої, що «спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18) [6].

З огляду на подальшу демократизацію в Україні процесу захисту прав і свобод людини, у ст. 55 Конституції записано, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна.

Міжнародні механізми захисту прав людини – це спеціалізовані міжнародні інструменти, організації та установи, які безпосередньо займаються захистом прав людини. Отже, організаційно-правові механізми захисту прав людини представлені системою суб'єктів, уповноважених забезпечувати реалізацію основних прав і свобод людини.

Отже, кожен має право на судовий захист прав та законних інтересів громадян в Європейському суді з прав людини. Правовою основою діяльності Європейського суду з прав людини є Конвенція про захист прав людини та основних свобод і Регламент Європейського суду з прав людини [7, с. 95]. Відповідно до Конвенції Суд може розглядати, по-перше, заяви держав-учасниць Європейської конвенції з прав людини з питань порушення Конвенції в інших державах-членах (ст. 33). По-друге, заяви окремих осіб, груп і неурядових організацій про порушення прав людини, що мали місце в державах-членах (ст. 34) [8, с. 15]. При цьому порядок розгляду таких заяв є різним [9, с. 33].

Таким чином, сьогодні в Україні забезпечено досить високий рівень законодавчих гарантій прав людини, встановлено певні механізми їхнього захисту. Пріоритетним завданням для нашої країни є як удосконалення вже наявних методів і засобів, так і створення нових інститутів, що гарантують і забезпечують дотримання прав людини. За таких умов важливим є активна участь України в міжнародних приватно-правових відносинах з метою наближення до міжнародних та європейських стандартів громадського життя, яке вимагає вдосконалення усіх існуючих засобів захисту прав людини та громадянина.

Триваючий процес вступу України до ЄС, активне співробітництво з Радою Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі та іншими міжнародними організаціями, виконання взятих міжнародно-правових зобов'язань, змушують остаточно відійти від хибної практики попередніх авторитарних режимів, перетворити органи внутрішніх справ з ієрархічного і закритого органу пострадянського режиму у підконтрольний громадськості відкритий демократичний орган публічної влади, з якісно новою філософією управління, дієвими формами і методами роботи. Це сприятиме розбудові в Україні своєї національної моделі правоохоронної діяльності, включно з поліцейською діяльністю, яка відповідала б загально визнаним демократичним цінностям, європейським стандартам, служила б суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Бібліографічні посилання:

1. Бабкова Т. В. Забезпечення права громадян на соціальний захист судами України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 156-161.
2. Гринюк Р. Ф. Судова влада як фундаментальний чинник становлення правової держави в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* № 2. 2005. С. 27-36.
3. Пушкіна О. В. Конституційний механізм забезпечення прав людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.02 «конституційне право». Харків, 2008. 38 с.
4. Лучковська С. Г. Окремі аспекти вдосконалення механізму судового захисту прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Технологічного університету поділля.* 2002. № 4. С. 32-33.
5. Васюк Н. О. Конвенція про захист прав людини і основних свобод як обов'язковий міжнародний договір про систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини. *Інвестиції: практика та досвід.* 2013. № 13. С. 117-119.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Гнатовський М. М. Європейський суд з прав людини та міжнародне гуманітарне право: захист права на життя. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2011. Вип. 100 (1). С. 95-99.
8. Литвин В. Європейська Конвенція з прав людини: уроки і перспективи. *Право України.* 2010. С. 4-18.
9. Рабінович С. Міжнародне судочинство як спосіб позитивації природно-правових підходів (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Вісник Академії правових наук України.* 2010. № 2. С. 32-39.

ДЕГТЯР Антон Миколайович,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Проголосивши Україну демократичною, соціальною, правовою державою, у Конституції України було закріплено норму, відповідно до якої «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [1].

02.06.2011 року, було прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу», відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 якого, «безоплатна правова допомога (БПД) – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел» [2].

Відповідно до цього закону, БПД поділяється на первинну та вторинну. Безоплатна первинна правова допомога (БППД) – це інформування людей про їхні права та що робити якщо, вони порушені. Це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з юридичних питань. Це складення заяв, скарг, інших документів правового характеру, крім процесуальних. Право на безоплатну первинну правову допомогу мають усі громадяни України. Безоплатна вторинна правова допомога (БВПД) – це захист, здійснення представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру. Право на БВПД мають соціально незахищені категорії громадян – малозабезпечені, люди з інвалідністю, учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи, постраждалі від домашнього насильства, діти та інші особи, які визначені законом «Про безоплатну правову допомогу».

Отже, в Україні діє інститут надання безоплатної правової допомоги, суб'єктами надання якої є: «1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) фізичні та юридичні особи приватного права; 4) спеціалізовані установи; 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» [2].

В умовах війни в нашій державі, розпочатої внаслідок повномасштабної збройної агресії з боку РФ, формат роботи державних інституцій передбачає

акцентування уваги на забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки. Не виняток і система БПД, яка зіштовхнулася із викликами і труднощами, які потребують оперативного реагування і забезпечення її ефективного функціонування в умовах воєнного стану.

Передусім потрібно відзначити, що в умовах воєнного конфлікту зросла кількість запитів щодо отримання БПД. Так, за інформацією Координаційного центру з надання правової допомоги, оприлюдненому на офіційному сайті Міністерства юстиції України, через військову агресію росії проти України в період з 24 лютого по 20 липня 2022 року за БПД надійшло понад 101,8 тис. звернень, кількість яких збільшується щоденно [3].

В умовах війни збільшилася кількість суб'єктів, які потребують надання безоплатної правової допомоги. Військові дії зумовили високий попит на гуманітарну, соціальну а також БПД постраждалих від війни осіб, якими передусім стали внутрішньо переміщені особи. Збільшення кількості запитів на отримання БПД пов'язано із необхідністю забезпечення правового захисту прав цивільного населення. Варто зазначити, що в мирний час суттєву безоплатну правову допомогу таким особам надавали у всеукраїнських громадських організаціях, об'єднаннях адвокатів та юридичних клініках, які функціонують при закладах вищої освіти. Однак, через воєнний стан, безоплатна правова допомога цими організаціями майже перестала надаватися. В свою чергу, система БПД продовжує працювати, звісно, не без певних особливостей та складнощів.

Так, варто зазначити, що доступність системи надання БПД в умовах ведення воєнних дій на території України забезпечується не в повній мірі. Оскільки система БПД побудована за принципом територіальності, це передбачає наявність розгалуженої мережі на території усієї України. Через активні воєнні дії по всій території частина бюро правової допомоги тимчасово не працює, частина працює виключно в дистанційному режимі, кількість працюючих бюро правової допомоги в регіонах, де тривають активні бойові дії, зменшилася. Так, у столиці починаючи з 24.02.2022 року консультаційні пункти припинили свою роботу у зв'язку з загрозами для безпеки життя клієнтів та адвокатів, а відновили свою роботу лише на початку квітня [4].

З метою спрощення доступу до безоплатної правової допомоги, було розроблено низку дистанційних каналів звернення, а саме: 1) контакт-центр системи БПД за номером 0 800 213 103, у якому надаються консультації та роз'яснення з правових питань, додаткові відомості про надання безоплатної правової допомоги тощо. Дзвінки зі стаціонарних та мобільних телефонів у межах України безкоштовні; 2) телеграм-бот «Безоплатна правова допомога (консультації); 3) потерпілі від домашнього насильства та свідки можуть отримати онлайн-консультацію юристів щодо захисту своїх прав телеграм-чаті «Правова допомога протидії насильству»; 4) готові правові консультації

можна переглянути на довідково-інформаційній платформі правових консультацій WikiLegalAid та у мобільних застосунках «Безоплатна правова допомога» або «Твоє право» [5].

Правові питання, пов'язані з війною, – найпопулярніша цьогоріч категорія питань на довідково-інформаційній платформі правових консультацій «WikiLegalAid». Загалом за перше півріччя 2022 року користувачі переглянули консультації понад 14,8 млн разів. Це майже вдвічі більше, ніж за шість місяців минулого року, коли кількість переглядів становила 8,2 млн. Найбільша кількість пошукових запитів надійшла з України – понад 88 % переглядів консультацій. Відвідували платформу «WikiLegalAid» також українці, які виїхали через війну до Польщі, Німеччини, США та інших країн. Що ж до самої України, найбільша кількість пошукових запитів надійшла з Києва (понад 1,6 млн), на другому місці Львівська область (1 млн). Третє, четверте та п'яте місце відповідно – Дніпропетровська (330,8 тис.), Київська (229,4 тис.) та Полтавська області (210,4 тис. переглядів) [6].

Також, одним із проблемних питань функціонування системи БПД в умовах воєнного стану є фінансування. Як відомо, бюджетне законодавство під час дії воєнного стану зазнало змін, оскільки основне фінансове навантаження державного бюджету України спрямоване на забезпечення потреб Збройних сил України, територіальної оборони, роботи комунальних служб, вжиття заходів безпеки населення. Враховуючи дані обставини, держава тимчасово припинила фінансувати оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, внаслідок чого виникла заборгованість оплати послуг адвокатів, які співпрацюють з системою БПД. Крім того, відсутність належного фінансування викликає затримки у виплаті заробітної плати працівників системи БПД та її зменшення [7, с. 77].

Отже, надання БПД під час дії воєнного стану має свої особливості та специфіку, зумовлені загостренням соціально-економічних проблем і динамічної зміни законодавства. Обставинами, які перешкоджають ефективному функціонуванню системи БПД, є недоступність/ обмежена доступність одержання безоплатної правової допомоги, зокрема для осіб на тимчасово окупованих територіях або в районах ведення бойових дій, проблеми кадрового забезпечення системи фахівцями та адвокатами (особливо актуально в регіонах, де ведуться бойові дії, і адвокати з цих територій перемістилися в інші області), зростання запитів щодо надання БПД у зв'язку з виникненням нових актуальних питань в умовах війни. Однак, робота у звичайному режимі системи БПД також продовжується. Звернутися до найближчого бюро правової допомоги за безоплатною первинною та вторинною правовою допомогою можна незалежно від реєстрації місця проживання. Бюро правової допомоги працюють по всій Україні, за винятком регіонів, де наразі тривають воєнні дії. Працівники системи БПД продовжують забезпечувати роботу консультаційних пунктів доступу до правової допомоги у приміщеннях

органів державної влади, місцевого самоврядування, соціального захисту нанесення, відповідних спеціалізованих установ, місцях компактного розміщення внутрішньо переміщених осіб, у тих регіонах, де не ведуться бойові дії.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
3. Держава продовжує надавати безоплатну правову допомогу в умовах війни. Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/362753>.
4. Безоплатна правова допомога під час війни: де і як можна отримати консультацію. Поради юриста: інформаційно-правовий портал. URL: <https://porady.org.ua/bezoplatna-pravova-dopomoha-pid-chas-viyny-de-i-yakmozhna-otrymaty-konsultatsiyu>.
5. Як отримати безоплатну правову допомогу в умовах воєнного стану. URL: <https://legalaid.gov.ua/kliyantam/yak-otrymaty-bezoplatnu-pravovu-dopom/>
6. Під час війни кількість переглядів правових консультацій на «WikiLegalAid» зростає вдвічі. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/pid-chas-viyni-kilkist-pereglyadiv-pravovih-konsultatsiy-na-wikilegalaid-zroslo-vdvichi>
7. Міщук І. В. Особливості надання безоплатної правової допомоги в Україні під час воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 3. 2022. С. 74-79.

ДЖАНИМ Анастасія Сергіївна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:

СТЕПАНЕНКО Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА СИСТЕМУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Тенденція української політики прагне стати на сходинку з європейським існуванням. Завдяки цьому прагнення законодавства України до розвитку прав та свобод людини посідає пріоритетне місце. Згідно Конституції України, кожна людина має рівні права та свободи на території України. І також не менш важливим є низка прав, свобод та юридичних можливостей, які стосуються існування людини в суспільстві.

Європейський Союз є найбільш успішним інтеграційним об'єднанням у світі, до складу якого входять 27 країн, з населенням близько 450 мільйонів людей. Тобто кожна розвиваюча країна прагне увійти у дану інтеграцію,

з метою покращення всіх сфер життя. Початковий крок у здобуття статусу ЄС Україна зробила ще в 1991 році, коли Рада ЄС офіційно визнала незалежність країни. Політика України щодо розбудови відносин з ЄС впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», в якому закріплено однією з основних засад зовнішньої політики є інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС [1].

Однак з початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 року Україна повноцінно має права на даний статус, тому 28 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав заявку на членство України в ЄС. Фактор війни в Україні в певній мірі пришвидшив процес консенсусу між країнами, однак це не домінуюча характеристика. Варто зауважити, що Україна – одна з найрозвиненіших країн, з високим показником валового продукту, економічними відносинами, рівнем життя та кількістю експортуючої сировини. Отже, визнання України членом ЄС перш за все опирається на демографічний розмір України та географічне розташування, що і вирізняє нашу країну від РФ та Білорусії.

Теорія інтеграції ЄС полягає у низці демократичних цінностей. Згідно цього, після набуття статусу ЄС права громадян України збільшуються у більш модернізоване коло. Типологія основних принципів права ЄС висвітлює права людини та громадянських свобод, що гарантуються національними конституціями та міжнародними інструментами захисту прав людини, серед яких головну роль відіграє Європейська конвенція з прав людини. Індивідуальні права, пов'язані із захистом особистого і сімейного життя, житла та кореспонденції, релігійними свободами [2]. Новітніми правами, якими Україна була наділена після входження в ЄС є принцип «солідарності». Однак він був започаткован і до прийняття цієї угоди, але у даному випадку урізноманітнів новими гарантіями. Суть принципу полягає у втіленні «колективних» прав людини. Як відомо, Солідарність є основною людською цінністю, що поширюється на окремі родини, групи людей, громади, жителів держав або цілі етнічні групи. Розвиваються можливості на одержання послуг із працевлаштування, на захист у випадку необґрунтованого звільнення, на гарні умови праці та захист сімейного та професійного життя.

Цікавим є те, що у статті 20 Договору про функціонування ЄС закріплено лише права громадян Союзу, хоча визначено, що у зв'язку з громадянством ЄС виникають не лише права, а й обов'язки. Пріоритним у системі функціонування засад ЄС є фундаментальний принцип рівності. Він покликаний забезпечити однакові умови реалізації всіх прав і свобод всіма людьми, перешкодити дискримінації або, навпаки, створення необґрунтованих привілеїв для окремих осіб або соціальних груп [3].

Отже, враховуючи вищенаведений матеріал, можна дійти висновку, що визнання України членом ЄС виявило нашу державу на якісно інший рівень, і стало яскравим стимулом не тільки у розвитку прав та свобод громадянина,

але й у вдосконаленні економічної, політичної та соціальної сфери діяльності. Також слід зазначити, що входження України у кандидати ЄС є дуже корисним положенням зважаючи на сьогоднішні події. Внаслідок співпраці з країнами ЄС, після збройної агресії РФ, територія України буде відшкодована до кожного сантиметру, а громадянам, які втратили особисте майно, буде компенсоване у найшвидших темпах. Це значний крок у ефективне процвітання України та її населення.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політик». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527.
2. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: навч. посібник. Київ: «К.І.С.», 2004. 260 с.
3. Бесчасний В. М. Право Європейського Союзу. Київ: Знання, 2011. 366 с.

ДРОЗДОВ Максим Євгенович,
здобувач вищої освіти
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*
Науковий керівник:

СТЕПАНЕНКО Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ПРИНЦИП МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СУПЕРЕЧОК:
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ**

Застосування інституту мирного вирішення міжнародних спорів, насамперед, базується на основних принципах міжнародного права.

У зв'язку з тим, що інститут мирного вирішення міжнародних конфліктів ще перебуває в стадії розвитку та його дослідження науковцями, актуальним на сьогодні є подальше дослідження теоретичних і практичних питань, пов'язаних із мирними засобами вирішення міжнародних спорів у сучасний час. міжнародне право. Тому необхідно вирішити такі завдання, як: визначення змісту принципу мирного вирішення міжнародного спору; формулювання поняття «міжнародний спір»; дослідження класифікації мирних засобів вирішення міжнародних спорів; визначення того, які засоби мирного вирішення конфліктів є найбільш ефективними в сучасному суспільстві.

Сьогодні доктрина міжнародного права не містить достатньої та обґрунтованої теоретичної розробки змісту принципу мирного вирішення

міжнародних спорів, незважаючи на те, що цей принцип закріплений у Статуті ООН.

Складнощі визначення цього принципу полягають у тому, що зобов'язання, які могли б визначити його зміст, підтверджуються документами, які мають рекомендаційний характер, а тому виникають питання щодо юридичної обов'язковості кожного з цих зобов'язань. передбачені Декларацією про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 р.), Манільською декларацією про мирне вирішення міжнародних суперечок (резолюція Генеральної Асамблеї ООН 37/10 від 15 листопада 1982 р.), Декларація про запобігання та усунення суперечок, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці, і про роль ООН у цій сфері (резолюція Генерального секретаря ООН Асамблея 43/51 від 5 грудня 1988 р.) та ряд інших документів.

Якщо говорити про певне нормативне визначення принципу мирного вирішення міжнародних спорів, то доцільно було б звернутися до п. 3 ст. 2 Статуту ООН, яка встановлює, що кожна держава вирішує свої міжнародні суперечки з іншими державами мирними засобами таким чином, щоб не створювати загрози міжнародному миру, безпеці та справедливості.

Водночас Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, прийнята 24 жовтня 1970 р. XXV сесією Генеральної Асамблеї ООН, дає більш детальне формулювання принцип мирного врегулювання міжнародних суперечок: «Кожна держава вирішує власні міжнародні суперечки з іншими державами мирними засобами таким чином, щоб не загрожувати міжнародному миру, безпеці та справедливості. Держави повинні прагнути до якнайшвидшого та найсправедливішого вирішення міжнародних суперечок» шляхом переговорів, опитувань, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернень до регіональних органів чи угод, або іншими мирними способами на свій вибір. У пошуках такого врегулювання сторони повинні домовитися про такі мирні засоби, які б відповідали обставинам та характер конкретного спору. Сторони спору зобов'язані, якщо вони не дійдуть мирової угоди спору одним із зазначених вище мирних засобів, продовжувати домагатися вирішення спору іншими мирними засобами, узгодженими між ними» [1].

Таким чином, зміст принципу мирного вирішення міжнародних спорів є типовим переліком зобов'язань, запропонованим сучасною доктриною міжнародного права та сукупністю засобів мирного вирішення міжнародних спорів, передбачених Статутом ООН, суть яких ми розкриємо далі. Деякі автори відзначають наступні зобов'язання держав:

- 1) вирішувати міжнародні спори виключно мирними засобами;
- 2) вирішувати всі спори мирним шляхом незалежно від їх виду;
- 3) вирішувати суперечки якомога швидше та своєчасно;
- 4) не залишати спір без вирішення та не зупиняти процес мирного

врегулювання та пошуку взаємоприйнятних рішень;

5) використовувати на власний вибір мирні та інші засоби, визнані міжнародним правом;

6) утримуватися від дій, які можуть загострити суперечку або поглибити напруженість (наприклад, висування ультимативних вимог), і не загрожувати міжнародному миру та безпеці;

7) вирішувати спори на основі міжнародного права та справедливості; виконувати рішення, прийняте в узгодженій лінії.

Основною підставою для застосування інституту мирного вирішення міжнародних спорів є, безумовно, виникнення певного спору між державами. Це потребує встановлення змісту самого поняття «міжнародний спір», яке використовується в доктрині як узагальнююче поняття, оскільки, крім нього, можна зустріти такі терміни, як «неузгодженість», «спір», «конфлікт», «незгода» тощо. Немає усталеної практики використання конкретного терміна для позначення тих чи інших спорів, тому термін «міжнародний спір» використовується як родове поняття.

Центральне місце в процедурі мирного вирішення спорів займає Рада Безпеки ООН, яка має право розглядати будь-який спір за власною ініціативою, щоб визначити, чи може продовження цього спору загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки [2, с. 34]. На нашу думку, можна виділити такі основні напрямки діяльності ООН у мирному вирішенні суперечок:

1) підтримання миру, тобто забезпечення присутності ООН у зоні міжнародного конфлікту, що пов'язано з розміщенням військового, поліцейського або цивільного персоналу ООН;

2) миротворчість, тобто дії, спрямовані на заохочення ворогуючих сторін до мирного врегулювання спору з використанням арсеналу засобів, передбачених главою VI Статуту ООН, а також на припинення конфлікту та забезпечення збереження миру;

3) постконфліктне миротворчість, тобто дії, спрямовані на виявлення та усунення причин конфліктів, підтримка структур, які прагнуть сприяти зміцненню миру;

4) превентивна дипломатія, тобто дії, спрямовані на запобігання виникненню суперечок між сторонами, недопущення переростання суперечок у конфлікти, обмеження масштабів конфліктів.

Незважаючи на складність міжнародної обстановки, система мирного вирішення спорів, передбачена Статутом ООН, дає позитивні результати, оскільки практично всі найбільш серйозні суперечки і конфлікти, що виникають між державами в рамках світового співтовариства, обговорюються в рамках ООН.

Процедура міжнародного примирення включає діяльність слідчих і примирних комісій, які мають на меті сприяти вирішенню спору шляхом досягнення прямої згоди між сторонами. Процедура розслідування (опитування) – це такий міжнародно-правовий засіб мирного врегулювання, який полягає у

дослідженні міжнародним органом, який створюється сторонами спільно з представниками третіх країн, конкретних обставин і фактичних даних, які є основою для міждержавних розбіжностей, та подання відповідних звітів сторін спору. Примирні комісії мають ширші повноваження, ніж слідчі, оскільки вони можуть не лише з'ясувати та встановити фактичні обставини, а й рекомендувати можливе вирішення цього спору. Однак остаточне рішення у справі приймається сторонами і не пов'язане з висновками комісії.

Що стосується міжнародного арбітражу, то це, по-перше, процедура арбітражного судового вирішення спорів між суб'єктами міжнародного права, яка завершується винесенням остаточного і обов'язкового рішення по справі; по-друге, це орган, що належить до органів міжнародного правосуддя, створений договірними сторонами для вирішення конкретного спору (суд *ad hoc*), спорів певної категорії або будь-яких суперечок, що виникають між ними (постійно діючий арбітраж).

Наступним засобом вирішення міжнародного спору без застосування насильства є судовий процес. Міжнародний суд є головним судовим органом ООН, на який покладено подвійну функцію, а саме вирішення відповідно до міжнародного права правових спорів, переданих йому на розгляд державами, і видачу консультативних висновків з правових питань на запити уповноважені органи та спеціальні установи ООН. Слід зазначити, що компетенція Суду поширюється лише на спори між державами і є факультативною, оскільки спори між державами можуть розглядатися лише за згодою всіх сторін [9, с. 36].

Тому всі держави світу, приєднуючись до світового співтовариства, зобов'язуються здійснювати свою міжнародну діяльність відповідно до основних принципів міжнародного права. Одним із цих принципів є обов'язок держав вирішувати свої «міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не загрожувати міжнародному миру, безпеці та справедливості».

Бібліографічні посилання:

1. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
3. Малишева О. М. Деякі питання інституту мирного розв'язання міжнародних спорів. *Юридичний науковий журнал*. 2017. № 6. С. 378-381.
4. Статут Міжнародного Суду від 24.10.1945 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page2.

ЗАГОРУЙ Людмила Миколаївна,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИКИ В РОБОТІ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ

Одним із шляхів набуття практичних навичок у підготовці майбутніх правників (наприклад, консультування клієнтів, складання юридичних документів, участь у судовому процесі, опитування свідків, учасників справи, виступи у судових дебатах тощо) можна вважати те, що на базі провідних юридичних вузів створені та працюють юридичні клініки, де силами студентів та під керівництвом викладачів надається безоплатна правова допомога певним категоріям населення. З урахуванням цього вивчення ролі юридичних клінік у формуванні професійних компетентностей у здобувачів вищої освіти юридичних спеціальностей є теоретично та практично актуальним питанням. Однак, вважаємо, що на це питання потрібно подивитися ширше. З одного боку, воно пов'язано з проблемою підвищення ефективності правової освіти, формуванням правової свідомості населення та на цій основі забезпечення дії принципу верховенства права, що також обґрунтовує актуальність обраної теми. З іншого боку, не можна забувати про зовнішні фактори впливу, які йдуть від країни-агресора та про їх негативні наслідки для України, тобто появу величезної кількості людей, які були вимушені покинути тимчасово окуповані території, залишились без житла, роботи, а отже, й без засобів для існування. На сьогодні це найвразливіша частина населення, яка потребує психологічної адаптації та правової допомоги (в багатьох випадках вони не мають матеріальної можливості звертатися до адвокатів). В такій складній ситуації безоплатну правову допомогу можуть надавати юридичні клініки (з урахуванням особливостей роботи), але для цього потрібно спрямувати зусилля на інформування населення щодо надання конкретних видів правових послуг.

Функціонування юридичних клінік впливає також на навчальний процес в декількох напрямках. Так, виникає потреба в опануванні здобувачами вищої освіти навчального курсу «Основи юридичної клінічної підготовки», в якому акцентується увага на практичних навичках, вміннях майбутніх правників. Окрім цього з'являється необхідність впровадження інтерактивних методик під час вивчення курсу «Основи юридичної клінічної підготовки» та апробації їх в юридичній клініці.

В клінічній юридичній освіті застосовуються різноманітні методики, технології, педагогічні прийоми. Проте, вважаємо, пріоритет відводиться інтерактивним методикам як найбільш природним і таким, що створюють середовище для вироблення, набуття, демонстрації та закріплення професійних навичок. Інтерактивні методики (від англ. interact – взаємодіяти, тобто

знаходитися у взаємодії, діяти, впливати один на одного) передбачають спільне навчання, коли і здобувачі вищої освіти, і викладач є суб'єктами навчання, з тією лише різницею, що викладач виступає в ролі більш досвідченого організатора процесу навчання.

Інтерактивні методики – це реконструкція інтерактивних видів діяльності в навчальних цілях. Студенти під час аудиторного заняття стають учасниками колективних форм роботи і розв'язують типові завдання на підставі чинного законодавства, судової практики та прецедентної практики Європейського суду з прав людини.

Інтерактивні методики дозволяють задіяти не тільки свідомість студента, але й його почуття, емоції, вольові якості. Це дозволяє збільшити обсяг засвоєння навчального матеріалу та покращити якісні показники цієї роботи. Вибір методик навчання залежить від мети навчального процесу та пізнавального рівня присутніх в аудиторії, тобто чому навчити студента та, що він повинен вміти.

У застосуванні інтерактивних методик в клінічній юридичній освіті апробовано ряд підходів та технологій (прийомів), які успішно використовуються в юридичних клініках України та інших країнах, зокрема: творчі (проблемні) завдання; робота в малих групах; запрошення практичних працівників; інтерактивний виступ; кейс-метод (або метод конкретних ситуацій), «Сократів діалог» (в основі лежить метод Сократа, який формує вміння підійти до правильного рішення за допомогою індуктивного діалогічного міркування. При цьому необхідно сумніватися у всьому [1]); мозковий штурм (брейнстормінг від англ. «brain storming») [2] та інші.

Прокоментуємо деякі із зазначених інтерактивних прийомів (технологій), наприклад, інтерактивний виступ. Загальновідомо, що традиційний виступ – це монолог оратора, який проголошується публічно. Проте, у виступ можна включити елементи діалогу, тобто задавати питання і отримувати на них відповіді, використати відповіді, щоб підкреслити правильність своєї позиції, або продемонструвати різноманітність думок з даної проблеми. Запитання і відповіді дадуть змогу оцінити підготовленість і сприйнятливості аудиторії [3, с. 107].

Кейс-метод в Україні починає широко впроваджуватися протягом останніх десяти років, хоча у вищих навчальних закладах США та країнах Західної Європи цей метод застосовувався понад 100 років для вивчення і юриспруденції, і бізнесу, менеджменту тощо. В основу методу покладено принцип прецеденту (або випадку «case»). На думку фахівців цінність методу полягає у його прикладній спрямованості, тобто коли студент навчається приймати професійні рішення ще в навчальній аудиторії, а це підвищує мотивацію для покращення навчання та впливає на розуміння відповідальності за виконану роботу.

Аналіз конкретних ситуацій, їх обговорення, ознайомлення з різними підходами до вирішення проблеми, з судовою практикою, – усі ці види робіт допомагають сформуванню важливих для юридичної професії практичних вмінь й навички, як-то: комплексного підходу до аналізу й оцінки фактів, логічного та

причинно-наслідкового стилю мислення, правильного застосування норм матеріального та процесуального права, прийняття рішення.

Використання кейс-методу потребує від викладача ретельного добору теоретичного і практичного матеріалу. Так, спочатку він пропонує студентам попередньо опрацювати необхідний теоретичний матеріал з певної проблеми, потім конкретні приклади казусів, які слід розібрати із студентами в аудиторії. Практичний професійний досвід викладача у цій роботі набуває особливої ваги та значення. Слушною є думка про те, що кейс-метод заслуговує на широке впровадження в сучасні методики викладання фахових дисциплін на юридичних факультетах, а не тільки при вивченні курсу «Основи юридичної клінічної підготовки».

Окрім вищезазначеного, доцільно звернути увагу на те, що дискусія, дебати, переговори, медіація є завершеними професійними навичками юриста, але ці форми можуть виступати як інтерактивні методи тоді, коли їх використовують з навчальною метою для формування інших професійних навичок. Наприклад, дискусія може застосовуватися як інтерактивний метод в процесі занять по формуванню професійної навички – вироблення позиції по справі.

Вважаємо, що у навчальному процесі для правників ефективними є також: публічні виступи на задану тему (імпровізація); тренування вміння реконструювати перебіг подій шляхом допиту очевидця (реконструкція); цільове спостереження за певним процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або заданим параметрам (моніторинг); аналіз і діагностика ситуації, на їхній основі – прогнозування; тлумачення та коментування; оцінка дій учасників; аналіз помилок, казусів та інші.

Таким чином, з огляду на означене, можна зробити висновки. По-перше, підвищити якість та інтенсивність освітнього процесу у вищій школі допомагає органічне поєднання класичних, традиційних методик з інноваційними технологіями залежно від мети та особливостей заняття. По-друге, робота в юридичній клініці важлива для студентів тим, що вона спрямована на формування високого рівня правосвідомості та правової культури, сприяє оволодінню практичними професійними правовими вміннями.

Юридична клініка допомагає студентам розвинути в собі такі необхідні для роботи навички, як здатність до критичного мислення, комунікабельність, вміння встановлювати справедливість, моральні та вольові якості. Практика в юридичній клініці – це досвід, який дає змогу студентам розвинути в собі навички проводити опитування клієнта, розслідувати факти справи, вміння здійснювати аналіз нормативно-правової бази, складати процесуальні документи і вести документацію, навички спілкування з державними органами, посадовими особами, а також володіння юридичною етикою.

Бібліографічні посилання:

1. Кучер В. Г. Сократівський діалог: поняття, особливості, застосування. URL: <https://kafedra.com.ua/sokrativskiy-dialog-ponyattya-osoblyvosti-zastosuvannya/>
2. П'ять інтерактивних методів навчання. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/2278-piat-interaktyvnykh-metodiv-navchannia>.
3. Мудрак Р. М. Юридична клініка – інноваційний напрямок правової освіти в Україні: теоретико-правовий аспект. 146 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream>.

ЗАДАЛЯ Дмитро Костянтинович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Поки діє воєнний стан, існує багато небезпек для суддів та інших працівників юстиції. Не тільки країна, яка вторглась, може загрозувати життю суддів, але й окупація території може спричинити серйозні ускладнення у роботі. Думка про те, що уряд втрачає контроль над частинами України, може вплинути на здійснення правосуддя, як і думка про те, що ракети та авіація використовуються для бомбардування всіх територій України. Мають бути встановлені нові методи і форми здійснення правосуддя, однією з основних форм має стати судове засідання, в якому приймається рішення по суті.

Деталі проблем із доступом до правосуддя в умовах дії воєнного стану викладені в першій частині цієї статті. Друга частина присвячена проблемі забезпечення доступу до адміністративного судочинства за допомогою електронних засобів. У третій частині розглядається роль адміністративної юстиції у захисті прав і свобод людини в умовах дії воєнного стану.

Статтею 64 Конституції України визначено, що в умовах воєнного часу держава не має обмежень щодо здійснення судочинства. 20 % судів в Україні не змогли здійснювати правосуддя внаслідок нападу російської федерації на нашу країну, яка окупувала майже 30 % нашої території. Венеціанська комісія вважає, що за різних правових режимів судова система все ще повинна мати можливість гарантувати доступ до справедливого судового розгляду. Судова система не може бути скомпрометована жодним чином, за винятком крайніх ситуацій потреби або якщо система фактично не може функціонувати [1]. Будь-яке втручання уряду має бути розумним і не порушувати суттєве ядро права на судовий захист, яке держава має виконувати багато позитивних зобов'язань. Закони та судова практика мають бути гнучкими через обставини воєнного часу [2].

15 березня 2022 року прийнято Закон № 2128-IX, яким Голові Верховного Суду надано певні прерогативи щодо призначення на посаду та звільнення з посади Голови Державної судової адміністрації, відрядження суддів до іншого суду одного рівня та спеціальності та інших рішень, пов'язаних з тиском на суддів та інформаційно-аналітичного забезпечення судів тощо [3]. В умовах воєнного стану суди повинні мати можливість продовжувати функціонувати. Закон має діяти протягом 30 днів після закінчення воєнного стану. Особливо актуальним є Закон про відрядження суддів до інших судів у зв'язку з воєнним станом.

Верховний Суд переніс 122 суди із зони бойових дій або окупованих районів та окупованої території в інші регіони країни. 47 судів перенесено з окупованих територій, а 75 – із зони бойових дій [4]. Суди довелося перенести через відсутність ефективного контролю над локаціями через бойові дії чи окупацію цих територій. Місцезнаходження судів мали змінити якнайшвидше [5].

Незважаючи на те, що воєнний стан створює багато проблем для правосуддя, останнім часом під час бойових дій були скоєні військові злочини, які змушують дбати про безпеку суддів. Воєнний стан спочатку було введено в Україні Указом № 64/2022 [6] (його Законом № 2119-IX [7] продовжено до 25 квітня). У цьому указі йдеться про деякі громадянські та політичні права, які обмежені, а також про те, що МЗС України має повідомити іноземним державам про введення воєнного стану в Україні та причини його введення. Крім того, в Указі зазначено, що уряд повинен повідомити Генерального секретаря ООН та іноземних офіційних осіб про те, що деякі громадянські та політичні права людей і громадян будуть обмежені через відхилення від деяких зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Частина суддів, у тому числі з Верховного Суду, пішли до лав територіальної оборони, оскільки в зоні бойових дій перестали розглядати справи. Особиста безпека суддів зараз є актуальною проблемою: особистий захист, безпека житла та майна, придбання зброї та інших засобів захисту, переміщення у безпечніші місця, забезпечення конфіденційності інформації про об'єкти, що охороняються (пункти а, б, д, е статті 5 Закону № 3781-XII [8]).

Доступ до правосуддя змінюється відповідно до воєнного стану, зосереджуючись на відшкодуванні шкоди, завданої воєнними злочинами, геноцидом, злочинами проти людства та миру. Кримінальне правосуддя посідає провідне місце в цій сфері, але адміністративне провадження може використовуватися для документування проблем, які припиняють роботу критичної інфраструктури (енерго, вода, тепло, газ тощо). Багато міст на захід і північний захід від Києва зазнали бомбардувань і ракетних ударів, що спричинило гуманітарну катастрофу. Прикладом є міста-супутники на захід і північний захід від Києва (Буча, Гостомель, Ірпінь).

Уряд України запровадив судові засідання в режимі відеоконференції, щоб забезпечити видимість і чутність усіх сторін процесу [9]. Зробити це можна за допомогою засобів електронного урядування, таких як Єдиний державний демографічний реєстр, який дозволяє учасникам підписуватися електронним підписом. Якщо особа не має електронного підпису, вона може підписати відповідно до статей 9 та 10 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України» або статті 12 Державної судової адміністрації України.

Кодекс адміністративного судочинства в Україні наразі дозволяє оформляти матеріали справ в електронному вигляді [10], зазначає Голова Верховного Суду. Таке вдосконалення доступу до адміністративних проваджень є частиною так званого електронного урядування, яке включає судові засідання у форматі відеоконференції, коли учасникам надається належний дозвіл.

Хоча існує багато додатків, які можна завантажити на смартфон, які записують важливі документи та матеріали для справи через Google Play Market або Apple App Store, існують також інші додатки, які можна використовувати для запису документів у форматі PDF. Ці програми корисні для сканування документів, які потім можуть бути включені до матеріалів справи через авторизовані електронні підписи сторін судового процесу. Крім того, з метою забезпечення безпеки суддів та учасників судових справ відключено доступ до сервісів Єдиний державний реєстр судових рішень. 3 березня 2022 року Верховна Рада змінила Закон «Про судоустрій і статус суддів» [11], передбачивши можливість зміни підсудності справ, якщо правосуддя не може бути здійснено судом з об'єктивних причин (військовий стан, надзвичайний стан, стихійне лихо, військові дії, заходи проти тероризму чи інші надзвичайні обставини).

Воєнний стан може вплинути на терміни розгляду справ, тому рекомендується продовжити строки принаймні до закінчення воєнного стану. Можуть бути відеоконференції, або розглядати справи, які стосуються військових дій, але можна відкласти розгляд цих справ на потім. Іноді виникають обставини поза контролем суду, які перешкоджають учаснику процесу взяти участь у відеоконференції. У цих випадках суд має право дозволити учаснику використовувати для участі у відеоконференції іншу технологію, не визначену законом, наприклад, власний пристрій. Це застосовується лише як виняток і лише за умови згоди суду. Так само, якщо всі судді не можуть зібратися в одній кімнаті, допускається розгляд справ з різних кімнат у приміщенні суду за власною технологією.

Отже, сучасна епоха пропонує багато можливостей для безпечного обміну документами та відвідування судових засідань у режимі відеоконференції, що дозволяє розширити судовий захист як ніколи раніше. Замість того, щоб воєнний стан обмежував права на правосуддя, уряд зобов'язаний забезпечити людям доступ до найширших можливостей. Іноді судові засідання доводиться переносити у зв'язку з військовими діями на території, або якщо територія окупована, або якщо є загроза здоров'ю та життю осіб, які беруть участь у судовому процесі. Держава має позитивне зобов'язання підтримувати правосуддя, забезпечуючи безпеку суддів, можливо переміщуючи їх до іншого суду того ж рівня та сфери, а також забезпечуючи продовження роботи суду.

Бібліографічні посилання:

1. Алівізатос Н. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану – міркування: доповідь. 2020. 25 с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)005rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)005rev-e).
2. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.
3. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя: Закон України від 15.03.2022 р. № 2128-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text>.

4. Галка Н. «Суддям небезпечно виїжджати гуманітарними коридорами» – правосуддя в Україні під час війни. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1266304/>
5. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. Судова влада України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporyadjennya/Zagalna_tablica_sudi_v_25_07_2022.pdf.
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 23.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
7. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2119-IX: станом на 18.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-20#Text>.
8. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII: станом на 25.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX: станом на 28.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>.
10. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV: станом на 27.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
11. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>.

ЗАРИТОВА Аліса Віталіївна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:

СТЕПАНЕНКО Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ГАРАНТІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У всі часи, й особливо в бурхливі періоди швидких і радикальних змін, люди мають відчувати себе в безпеці. Вони повинні знати, що їх права і свободи будуть захищені, що б не відбувалося в навколишньому світі. Отже, справедливий розподіл влади та дотримання прав та свобод людини мають стати невід'ємними характеристиками сучасної правової держави.

Права та обов'язки людини і громадянина є важливим предметом наукових досліджень. У цьому контексті слід назвати праці: С. Алексеєва,

Л. Воеводіна, Л. Глухарьової, Б. Єбзєєва, М. Козюбри, В. Колісника, А. Колодія, В. Крусса, О. Кутафіна, О. Лукашевої, М. Матузова, Н. Оніщенко, В. Погорілка, П. Рабіновича, О. Скакун.

Необхідність дослідження ролі і місця конституційних обов'язків та гарантій їх виконання зумовлена тим, що Україна розбудовується як правова, демократична держава, в якій активно формується громадянське суспільство. Конституційні обов'язки займають чільне місце в забезпеченні нормального функціонування соціуму, адже без них суспільний розвиток був би неможливим. Однак лише незначна кількість вітчизняних монографічних робіт присвячена конституційним обов'язкам людини і громадянина, а широкі теоретичні узагальнення з питань гарантій їх виконання в Україні, взагалі відсутні.

Проголошення 24 серпня 1991 року незалежності, дало змогу Україні розгорнути нову сторінку в її історії, а також розширити права і свободи громадян, наповнити їх новим змістом і значенням. У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 р. наголошувалося, що сім'я цивілізованих країн прагне вступити в нову, демократичну, правову державу, яка спрямована, зокрема, на ефективне забезпечення прав, свобод людини і громадянина та зобов'язується неухильно дотримуватися загальноєвропейських принципів і норм міжнародного права та міжнародних стандартів у сфері прав і свобод людини [1]. Конституція України 1996 р. певною мірою є зразком сучасного конституціоналізму щодо прав і свобод людини і громадянина. Вона визначила якісно новий, сучасний статус людини і громадянина в Україні, здійснюючи де-факто «гуманітарну революцію».

Людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Конституції (ст. 3) найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина становлять зміст і напрям діяльності держави. Відповідно до Конституції держава несе відповідальність перед особою за свою діяльність [2]. Утвердження і захист прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Виходячи з вищесказаного, чинна Конституція України присвячує спеціальний розділ II правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина. Цей розділ є одним із найважливіших у Конституції і містить близько 30 статей.

Конституція України визначає систему прав і свобод у всіх основних сферах, а саме: цивільні, політичні, економічні, соціальні та культурні права та свободи людини і громадянина. Також вона всебічно гарантує права і свободи, передбачає механізм їх забезпечення та охорони. Це відноситься до організації та здійснення державної влади на принципах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6) [2]. Захист конституційних прав і свобод здійснює судова гілка влади. Однією з важливих ланок в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина є Конституційний Суд України. До його функцій відноситься здійснення судового конституційного контролю

і захист основ конституційного ладу, основних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права та прямої дії Конституції на всій території України.

Додатковою гарантією захисту прав і свобод людини є також міжнародні механізми захисту прав людини, до яких приєдналася Україна. Важливим кроком на цьому шляху стала ратифікація 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [3, 4]. Відтепер громадяни України мають можливість звертатися до Європейського суду з прав людини за захистом своїх порушених прав. Крім того, приєднавшись у 1990 р. до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., Україна також визнала компетенцію Комітету ООН з прав людини щодо розгляду індивідуальних скарг громадян України за порушення їх прав і свобод. Також Конституція України юридично усунула всі нормативні перешкоди для забезпечення прав і свобод людини і громадянина закріпивши норми прямої дії, відповідно до яких звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо гарантовано Основним Законом нашої держави.

На сучасному етапі концепція конституційного закріплення обов'язків людини і громадянина відповідає зразкам не тільки європейського, але і світового конституціоналізму. Адже чинна Конституція України реалізувала всі матеріальні положення актів міжнародного права про людину і насамперед Загальну декларацію людини, міжнародного пакту про громадянські та політичні права та міжнародного пакту прав про економічні, соціальні та культурні права, які є одним із найбільших досягнень людства ХХ століття. Конституційні обов'язки людини і громадянина – це взаємозв'язок особи і держави у правовій формі, яка обумовлюється стійким і зворотнім його характером. Соціальна цінність полягає у тому, що конституційні обов'язки є юридичним засобом виконання державою своїх функцій і тому вони сприяють захисту прав і свобод людини і громадянина.

Бібліографічні посилання:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст. 160.
3. Федіна Н. В. Сучасні погляди на розуміння прав і свобод людини та громадянина в умовах реформування в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: юридична. 2015. № 4. С. 65-74.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

ЗАРИТОВА Аліса Віталіївна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ У ПРАВООСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогодні однією з головних проблем сучасної юридичної освіти є диспропорція між теоретичними знаннями та практичними навичками випускників-юристів. Поглинання лише теоретичної частини дає майбутнім правникам тільки приблизне уявлення про обрану ними професію. Відсутність практичних навичок створює перешкоди для випускників під час працевлаштування.

Запорукою успіху, зокрема, при побудові правової держави України є практичні фахівці у галузі права, постійна модернізація системи юридичної освіти.

Метою дослідження є визначення та роль клінік на базі юридичних вузів у підготовці студентів-правників, а також обґрунтування потреби обов'язкового створення та належного функціонування юридичних клінік.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням займаються вітчизняні науковці, громадські та політичні діячі. Серед них виділимо праці таких дослідників: М. Дулеба, М. Лоджук, М. Кравчук, Ю. Фігель, М. Котирба та інші вчені. Цій темі присвячені не тільки наукові конференції, а й круглі столи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше у світі згадка терміна «юридична клініка» була у науковій статті (1881 р.) одного з німецьких професорів, а саме професора Фроммгольда [1, с. 3]. Наразі багато науковців висловлюють та обґрунтовують необхідність створення юридичних клінік, тому з кожним роком напрямок такої форми навчання розвивається.

В Україні юридична клініка не є чимось новим. Перша така клініка виникла на теренах вже незалежної України у 1996 році, м. Київ. Майже одночасно з цією були засновані юридичні клініки у Львові та Донецьку; і у 2002 році таких клінік налічувалось 18. Тому національна мережа правничих клінік у 2003-2004 р. вирішила об'єднатись в Асоціацію юридичних клінік України (АЮКУ). На сьогодні Асоціація юридичних клінік України є Всеукраїнською громадською організацією, її діяльність спрямована на надання підтримки діяльності юридичних клінік, а також вона спрямовує розвиток юридичної клінічної освіти та реалізує відповідні науковоосвітні програми в Україні [5]. Результатом об'єднання та співпраці з різними Міністерствами та фондами став наказ Міністерства освіти і науки України

від 3 серпня 2006 р. «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України», тоді ж на загальнодержавному рівні закріпився і правовий статус юридичних клінік [2, с. 316].

Для того, щоб забезпечити єдиний підхід до організації діяльності юридичних клінік, АЮКУ прийняла Стандарти юридичних клінік України від 16.03.2003 р. Відповідно до ст. 1 Стандартів *юридична клініка* є структурним підрозділом вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», «Правоохоронна діяльність» і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів [3].

Відповідно до п. 2.1. Положення, метою є підвищення рівня практичних знань, умінь та навичок студентів юридичних спеціальностей, забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги [4]; тобто звідси можемо виділити дві головні мети, а не одну.

Адміністрація ЗВО призначає керівника та викладачів-кураторів; вони залучені до роботи юридичної клініки задля надання як методичної, так і теоритичної підтримки майбутнім правникам. Залучення студентів на роботу в клініці відбувається на конкурсній основі (кожен ЗВО визначає свої умови конкурсу).

Завданнями студентів-клініцистів є насамперед :

- Прийом відвідувачів (клієнтів) та надання їм правової інформації;
- Консультації, роз'яснення з правничих питань;
- Складення проектів процесуальних та інших документів правового

характеру.

Здебільшого такі завдання виконують студенти 2-3 років навчання, а студенти молодших курсів можуть, наприклад, здійснювати підготовку та проведення просвітницьких занять у загальноосвітніх закладах або серед студентів інших факультетів ЗВО. Як було зазначено вище,.

Щодо викладачів-кураторів, то саме вони юридична клініка надає безоплатну правову допомогу, але вона повинна брати на опрацювання лише ті справи, які б зацікавили студентів у плані навчання зорієнтовують студентів на вирішення конкретних завдань; перевіряють підготовлені тексти правових консультацій, а також проводять додаткові заняття зі слухачами та студентами юридичної клініки, ще при цьому здійснюючи керівництво проходження ними навчальної чи виробничої практики.

Створення і функціонування юридичних клінік при кожному навчальному закладі, який має юридичні факультети, є обов'язковим. Проте на цей факт не звертають уваги. Наша держава налічує більше 200 юридичних факультетів, при тому, що юридичних клінік не більше 60. Серед закладів освіти у яких функціонує юридична клініка, зокрема, виділимо: Київський Національний університет імені Тараса Шевченка, Національна академія внутрішніх справ, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Академія адвокатури України, Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Національний університет «Одеська юридична академія», Запорізький національний університет, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» тощо [7, 8]. Наслідком поширення досвіду юридичних клінік і модернізації юридичної освіти було запровадження поняття «*юридична клінічна освіта*» під яким слід розуміти форму практичного навчання студентів-правників. Практика в юридичній клініці є небувалим досвідом, що надає можливість студентам розвивати у собі навички проведення опитування клієнта; розслідування фактів справи; здійснення аналізу нормативно-правової бази; складання процесуальних документів, ведення документації; набути знань у спілкуванні з державними органами, а також володіти юридичною етикою [5]. На підставі викладеного вище, можемо стверджувати про факт безперечної тенденції покращення якості практичної підготовки студентів у тих ЗВО, які насправді мають юридичні клініки.

Висновки. Сьогодення дає нам зрозуміти, що освітня модель, яка діє в Україні, спрямована на те, щоб засвоювати студентам інформацию, як правило, у вигляді теоретичних знань. Конкуренція в галузі юриспруденції є дуже високою, тому тримання в голові теоретичного матеріалу не є достатнім для роботи, обов'язково потрібна практика. Юридичні клініки є дієвим та найпростішим засобом набуття студенту-юристу практичних навичок та умінь. Саме вони сприятимуть подальшому підвищенню якості юридичної освіти. І потрібно пам'ятати про те, що хоч і практика без теорії сліпа, але теорія без практики більше мертва, ніж просто мертва.

Бібліографічні посилання:

1. Гончаренко В. О. Юридична клініка: історія і визначення. Практика діяльності «юридичних клінік» України. 2004. № 1. С. 3.
2. Єлов В. А., Молібог В. І., Павленко Д. Г. Юридична клініка: навч. посібник. Київ: Школяр, 2004. 315 с.
3. Стандарти юридичних клінік України, прийняті Асоціацією юридичних клінік України 16.11.2003 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06/conv#o4>.
4. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06/conv#o4>.
5. Юркевич І. Роль юридичних клінік у підготовці професійних юристів. *DSpace at West Ukrainian National University: Головна сторінка*. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38789/1/Юркевич.pdf>.
6. Міловська Н. В. Юридичні клініки у системі практичної підготовки фахівців у галузі права. *Нове українське право*. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/93/84>.
7. Савелова Ю. М. Юридична клініка як засіб підвищення рівня практичної підготовки юристів у вищих навчальних закладах. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pis_2014_1.2_12.pdf.
8. *Асоціація юридичних клінік України*. Реєстрація юридичних клінік України, 2020. URL: https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2020/03/Reyestr-YUK_2020-1.pdf#page33.

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)*

ІВАНОВА Марія Андріївна,

здобувач вищої освіти
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність теми дослідження базується на тому, що на сьогоднішній день Україна є однією з пріоритетних партнерів Європейського Союзу, адже після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію незалежної України 24 лютого 2022 року Європейський Союз підтримує Україну не тільки у сфері гуманітарної допомоги, а ще й допомагає у забезпеченні стабільного та демократичного майбутнього для кожного українця і для держави в цілому. Окрім цього, Європейський Союз впродовж усієї збройної агресії російської федерації доволі жорстко і непохитно демонструє свою позицію стосовно незалежності, суверенності, а також територіальної цілісності нашої країни.

Загалом, євроінтеграція – це одна з основних цілей, яку прагне досягнути Україна в найближчий час; це складний процес, комплексна процедура, яка, безперечно, полягає і в адаптації національного законодавства до законодавства європейської спільноти.

Забезпечення прав і свобод людини і громадянина шляхом доступу до вільного захисту своїх прав, а особливо у контексті безоплатної правової допомоги, є визначальним критерієм за яким можна характеризувати рівень демократизації держави та суспільства.

Україна, ратифікувавши міжнародні договори, такі як, наприклад, Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах взяла на себе зобов'язання додержуватись приписів відповідних нормативно-правових актів, а особливо, що стосується обов'язку держави забезпечувати ефективну безоплатну правову допомогу тим особам, які її потребують, а також встановити максимально доступні кожному вимоги щодо неї.

У Резолюції (78) 8 «Про юридичну допомогу і консультуванні», що була прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи у 1979 році зазначено, що

«Надання юридичної допомоги – це не прояв милосердя, а обов'язок, що покладений на суспільство» [1].

Конституцією України передбачено, що «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [2].

Дане положення є не тільки конституційно-правовим, а ще й підтверджує дотримання країною обов'язків покладених на неї у зв'язку з ратифікацією Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав і свобод людини і громадянина тощо.

Якщо говорити про право на безоплатну правову допомогу в Україні, то воно має подвійний характер: перш за все, відповідне право є суб'єктивним правом людини, а, по-друге, воно виступає як одна з найважливіших гарантій захисту прав та свобод людини і громадянина. Виходячи з цього, можна зауважити, що Україна визначила забезпечення дотримання захисту прав і свобод людини пріоритетним напрямком державної політики, який на сьогодні приведений у відповідність до міжнародних стандартів, хоча окремі аспекти все ще залишаються поза увагою.

Одним із аспектів, який на сьогодні закріплений в українському законодавстві, проте діє всупереч позиції Європейського суду з прав людини є те, що у законодавстві закріплений доволі вузьке коло суб'єктів, які мають право розраховувати на безоплатну правову допомогу. Ними, загалом, визначаються особи, які мають середньомісячний сукупний дохід сім'ї нижчий від суми прожиткового мінімуму, який розраховується та затверджується відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних та демографічних груп населення [3].

Нажаль, практика показує, що на сьогодні особи, які отримують мінімальну заробітну плату не можуть дозволити собі сплатити послуги адвоката чи юриста і таким чином не належать до суб'єктів права на безоплатну правову допомогу чим стають позбавленими права на захист.

Окрім цього, досить багато положень українське законодавство вже закріплює у відповідності до положень міжнародних актів.

Такими нормами, зокрема, є передбачене Конституцією положення про те, що «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [2].

Ця ж сама норма закріплена і у Законі України «Про безоплатну правову допомогу», де визначено безпосередньо категорії осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу незалежно від раси, кольору шкіри, національного та етнічного походження; а також відповідна норма знайшла своє відображення і у Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

Підводячи підсумок з цього дослідження можна зауважити, що на сьогоднішній день відбувається адаптація українського законодавства до

законодавства Європейського Союзу. Зміни, які відбуваються в законодавстві, загалом, позитивні, адже таким чином ми пришвидшуємо наближення нашої країни до європейської спільноти.

Бібліографічні посилання:

1. Резолюція 1466 (2005) Парламентської асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611#Text.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996, ч. 3 ст. 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2011, № 51, ст. 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

ІЛЬКОВА Марія Василівна,
учениця 10 класу
(КЗО «Лицей «Борисфен» ДОР»)
Науковий керівник:
ХУДЯКОВА Інна Ігорівна,
вчитель історії
(КЗО «Лицей «Борисфен» ДОР»)

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройного конфлікту проблема захисту індивіда і забезпечення його прав і свобод стає актуальнішою і значущою, оскільки ординарні механізми забезпечення та дотримання прав людини, розраховані на мирний час, стають менш ефективними і застосовними, а самі життя і здоров'я особи перебувають під безпосередньою загрозою військових небезпек. Для досягнення найбільш ефективних результатів у забезпеченні прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, доцільно застосовувати як національні, так і міжнародні правові засоби.

Різні аспекти забезпечення прав та свобод людини і громадянина, зокрема, під час збройних конфліктів, досліджені у роботах таких вчених, як: М. Анісімової, В. Погорілка, П. Рабіновича, А. Олійника, Ю. Барабаша, С. Горулько, Д. Белова, О. Динько, Ю. Бисаги, І. Михайлишина та ін.

До числа основних міжнародно-правових актів, що регулюють відносини між державами в період збройних конфліктів, належать: Паризька декларація від 16 квітня 1856 року про морську війну; Декларація 1868 року про відміну вживання вибухових і запальних куль; Декларація 1899 року про невживання куль, що легко розгортаються або сплющуються; Гаазькі конвенції (ГК)

1899 і 1907 років; Лондонська декларація від 26 лютого 1909 року про право морської війни; Женевський протокол від 17 червня 1925 року про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів і бактеріологічних засобів [4]. Основні положення зазначених міжнародно-правових актів стосуються захисту цивільного населення від небезпеки та негативних наслідків війни [5, с. 47].

Право на життя закріплене і статтею 3 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність». Ширше поняття права на життя визначене у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. У статті 6 вказано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1]. В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [2].

Говорячи про міжнародні нормативні акти, які захищають право людини на життя, варто зазначити, що міжнародне право не містить обов'язкової норми щодо паралельного застосування під час збройних конфліктів норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Однак, як було вже неодноразово вказано в рішеннях Міжнародного Суду ООН, Генеральної Асамблеї, Комісії з прав людини ООН, міжнародна практика все ж визнає обов'язковість їх одночасного застосування. Саме тому відносини щодо захисту права на життя, які виникають під час збройних конфліктів в зоні ведення бойових дій поширюються на охорону підзахисних осіб: поранених, хворих, військовополонених, цивільне населення та осіб, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях [3, с. 143]. Для забезпечення прав та свобод людини і громадянина застосовують й інші механізми міжнародного захисту.

Під терміном «механізми міжнародного захисту прав людини» розуміють систему міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення [7]. До таких органів та організацій можуть біти віднесені наступні: Комісія ООН з прав людини та органи, створені згідно з міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН; ЮНІСЕФ; Рада Європи; Комітет незалежних експертів по соціальних і економічних правах; Європейський комітет запобігання катуванням; Європейський Суд з прав людини; Міжнародний кримінальний суд тощо. Після початку повномасштабної війни РФ проти України, у березні 2022 року було створено Незалежну міжнародну комісію ООН щодо розслідування порушень в Україні. Проте деякі з міжнародних організацій, спрямованих на

захист прав людини, виявились недостатньо ефективними під час війни рф проти України, про що свідчать серйозні та масові порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права, що мало катастрофічні наслідки для здійснення жителями населенням України практично всіх прав людини.

Зокрема, у Меморандумі «Про наслідки війни в Україні у сфері захисту прав людини» наведені переконливі докази постійного порушення прав людини, зокрема абсолютного права на життя, яке включає умисні вбивства, насильницькі зникнення, а також посягання на право власності, які включають руйнування цивільної інфраструктури, здійснення жорстокого поводження, яке включає гендерно обумовлене насильство, а також свавільне позбавлення свободи та тримання під вартою без доступу до зв'язку із зовнішнім світом. Зважаючи, що забезпечити права та свободи людини і громадянина у війні рф проти України не завжди можливо, особливо на тимчасово окупованих територіях, що пов'язано з обмеженим доступом до цих територій міжнародних організацій, ефективним засобом охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина є допомога особам, які мають можливість евакуюватись на територію, підконтрольну Україні або у зарубіжні країни та отримати статус «особи, яка потребує тимчасового захисту».

До того ж, кожен громадянин, який постраждав від наслідків війни рф проти України, може застосовувати судові засоби захисту порушених прав, наприклад, звернутись до національних судів або до Європейського суду з прав людини. Так, юрисдикція Суду не може обмежуватись лише національною територією, а отже можливою є відповідальність однієї держави за порушення прав і свобод, що мали місце на території інших держав. Проте, це можливо лише у випадках: *військова окупація*; здійснення ефективного контролю над територією іншої держави; здійснення загального контролю над територією іншої держави; дії державних агентів на території іншої держави [6].

Серед державних органів особливе місце займають органи Національної поліції та СБУ, які документують порушення прав та свобод людини і громадянина, спричинені війною та уможливають подальше їх відшкодування та відновлення у судовому порядку. До того ж, органами державної влади та місцевого самоврядування здійснено комплексну роботу щодо забезпечення прав та свобод в умовах виникнення небезпеки, спричиненої ракетними обстрілами чи веденням активних бойових дій а території. До таких заходів відносяться: створення мобільних пунктів допомоги; пунктів незламності, у яких можна забезпечити базові потреби та отримати допомогу; надання юридичної та психологічної допомоги особам, які постраждали від наслідків війни тощо.

Отже, для досягнення найбільш ефективних результатів у забезпеченні прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, доцільно застосовувати як національні, так і міжнародні правові засоби. Цими органами здійснюється робота щодо надання гуманітарної допомоги та фіксування випадків порушення прав людини внаслідок війни, що має особливе значення

для їх подальшого відновлення. До того ж, органами державної влади та місцевого самоврядування здійснено комплексну роботу щодо забезпечення прав та свобод в умовах виникнення небезпеки, спричиненої ракетними обстрілами чи веденням активних бойових дій а території. До таких заходів відносяться: створення мобільних пунктів допомоги; пунктів незламності, у яких можна забезпечити базові потреби та отримати допомогу; надання юридичної та психологічної допомоги особам, які постраждали від наслідків війни тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав та основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до ст. 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03.09.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
3. Розумовський О. С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 70. С. 141-145.
4. Ситняківська С. Права людини під час війни, збройного конфлікту. URL: http://eprints.zu.edu.ua/23743/1/Ситняківська_С..PDF.
5. Славна О. В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. С. 45-49.
6. Харитонов О. Відшкодування збитків від війни в ЄСПЛ: захмарні очікування чи ефективний інструмент притягнення росії до відповідальності. URL: https://lb.ua/blog/alexei_kharitonov/523957_vidshkoduvannya_zbitkiv_vid_viyni.html.
7. Шатарська Т. Н. Міжнародні механізми захисту прав людини. URL: <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhнародni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukraini-na-zvernennya-dokonvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>.

КАЛАЧЕНКОВА Катерина Олександрівна,
доцент кафедри господарського
та адміністративного прав,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*)

ПІДГОТОВКА ПРАВНИКІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ

В умовах сьогодення вимоги до компетентності правників постійно зростають, актуалізуючи необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх юристів, які зможуть якісно та відповідально виконувати свої професійні обов'язки. Крім того, сучасна парадигма вищої освіти як її результат розглядає не обсяг засвоєної здобувачами інформації, а вміння її пошуку, вибору, розуміння, структурування, аналізу та використання для вирішення професійних завдань. Однак, в існуючій системі юридичної освіти доволі слабо відображені процеси глобалізації. Зазначене вказує на необхідність зміни змісту підготовки правників. Одним із шляхів підвищення якості підготовки правників є впровадження елементів дуальної освіти.

Відповідно п. 10 ст. 9 Закону України «Про освіту» дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору [1]. В той же час, в п. 6 ст. 49 Закону України «Про вищу освіту» дуальна форма здобуття вищої освіти визначається як спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 відсотків до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі договору [2]. Як бачимо, є певні відмінності в визначеннях, проте в обох випадках законодавець зазначає, що це спосіб здобуття освіти, який поєднує в собі теоретичне та практичне навчання.

Елементами дуальної освіти під час здійснення навчання є: призначення у закладі освіти координатора – особи, яка здійснює організаційний, методичний та документальний супровід дуальної форми здобуття освіти; укладення між закладом освіти та підприємством договору щодо провадження професійної освіти за дуальною формою; формування закладом освіти на підставі укладених із підприємствами договорів переліку суб'єктів господарювання, що надають здобувачам освіти робочі місця або місця для проходження практичної підготовки. Безумовно важливу роль в організації освітнього процесу за дуальною формою навчання має наставник – працівник підприємства, який передає набуті досвід та знання здобувачам освіти під час практичної підготовки та сприяє їх адаптації до робочого місця [3].

Важливим аспектом організації наставництва є передача не тільки професійних умінь у реальній діяльності, яку майбутній юрист може спостерігати завдяки наставникові, а й формування ціннісного ставлення до професії, навичок професійної соціалізації і м'яких навичок (soft skills), які висококваліфікований фахівець може продемонструвати своєму підопічному. Саме такі способи навчання (поєднання теоретичного та практичного навчання, а також наставництво) поєднують в собі юридичні клініки.

Відповідно до Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України метою юридичної клініки є: підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок здобувачів юридичних спеціальностей; впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки здобувачів-правників у сфері юридичних послуг; тощо. Основними завданнями юридичної клініки є: надання здобувачам юридичної клініки можливості набуття навичок практичної діяльності за фахом; надання громадянам соціально вразливих верств населення суспільства безоплатних юридичних консультацій; проведення заходів з правової освіти населення; забезпечення можливості спілкування здобувачів під час навчального процесу з фахівцями-практиками судових і правоохоронних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності; створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням, засобами масової інформації та юридичною клінікою, що дозволить оперативно реагувати на практичні потреби громадян; тощо [4]. Таким чином, здобувачі вчаться теоретично і практично вирішувати проблеми людей, що звертаються за консультацією стосовно своїх соціальних та правових проблеми.

Особливість професійної діяльності юриста полягає в необхідності розв'язувати складні проблеми, пов'язані з життям конкретних людей, суспільства та держави. Цей аспект вимагає знань не тільки фундаментальних основ юриспруденції, а й систему професійних цінностей, норм, принципів і вимог, а також готовності дотримуватися їх, розвитку творчих здібностей та інтуїції здобувачів. Так, сучасним правникам необхідно розвивати soft skills – надпрофесійні якості, які суттєво впливають на ефективність будь-якої професійної діяльності. У матеріалах Всесвітнього економічного форуму визначено 10 основних soft skills: розв'язання проблем, критичне мислення, креативність, управління людьми, взаємодія з людьми, емоційний інтелект, ухвалення рішень, орієнтація на сервіс, переговори, гнучкість мислення [5].

Очевидно, що названий перелік безпосередньо пов'язаний з успішністю здійснення юридичної діяльності. Для формування цих навичок в навчальному процесі застосовуються інтерактивні технології: дискусії, інтерактивні ігри, «мозковий штурм», тренінги, дебати, імітаційні судові засідання тощо.

Також слід відмітити, що діяльність правника постійно пов'язана з великим обсягом інформації, інформаційно-комунікаційні технології дають можливість оптимізувати процеси її пошуку, зберігання, обробки, аналізу, реєстрації та систематизації, що підвищує ефективність юридичної діяльності.

Юриспруденція змушена безперервно оновлюватися під впливом постійного розвитку суспільства. Сьогодні розвиток діджиталізації дозволяє передати рутинні завдання автоматизованим системам, що звільняє час для дій, що може зробити лише людина: використати критичне мислення, інтелект, креативність для пошуку найкращих рішень.

Таким чином, сучасними вимогами до правника є:

1) навчання протягом усього життя, оскільки професійна юридична діяльність вимагає від правника широкого кругозору і володіння знаннями в галузі багатьох наук, безпосередньо пов'язаних із предметом діяльності. Володіння лише фундаментальними знаннями для сучасного правника недостатньо. Сьогодні необхідні додаткові знання з галузі фінансів, маркетингу, ІТ тощо, що допоможе проаналізувати, оцінити і спрогнозувати найбільш вдалі рішення;

2) ораторське мистецтво для правника є суттєвим чинником ефективності його діяльності;

3) володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, які є важливим засобом роботи з інформацією.

На підставі вищенаведеного, можна зробити висновок, що підготовка правників з впровадження елементів дуальної освіти орієнтована на прищеплення майбутнім фахівцям ціннісного ставлення до професії та професійної самосвідомості; розвиток soft skills як фактора успішної професійної самореалізації; а також підвищує рівень практико-орієнтованості. Таким чином, можливість отримання професійних компетенцій (hard skills) та soft skills належить дуальному навчанню, яке успішно реалізується в юридичних клініках.

Бібліографічні посилання:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст.380.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. Ст.2004.
3. Романюк І. Дуальна освіта: як це працює? Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7483/>
4. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ МОН України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
5. Gray A. The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>

КАРПОЄВ Руслан Вячеславович,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

ЯДЛОВСЬКА Ольга Степанівна,

доцент кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін,

кандидат історичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЕВАКУАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО ЄВРОПИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ 2022 РОКУ

Агресія росії проти України посилила громадянську підтримку з ЄС. У цей непростий час міжнародна підтримка має велике значення, адже безпека людей понад усе, а також надання базових необхідних ресурсів для проживання у Європі біженцям є дуже важливим пунктом для нормального рівня життя. Завдяки масштабній підтримці з боку Європейських країн більшість евакуйованих українців знаходяться у безпеці.

24 лютого російські збройні сили розпочали широкомасштабне вторгнення в Україну. Внаслідок цієї неспровокованої та невинуватої агресії значна територія України перетворилася на гарячі точки, з яких рятується багато людей. ЄС об'єднався у своїй непохитній підтримці України і посилив політичну, гуманітарну, фінансову та військову допомогу цій державі. Європейська комісія також тісно співпрацює з сусідніми з Україною державами, щоб підтримати їх у забезпеченні захисту людей, які рятуються від вторгнення [1].

Початок війни надав поштовх стрімкому розвитку інформаційної складової для обізнаності біженців та громадян, що тільки починають шлях евакуації. Сьогодні існують багато ознайомих сайтів, інформативних ресурсів, що забезпечують максимально корисний, легкий та швидкий пошук інформації людям що евакуювалися, або тільки хочуть виїхати з країни, а також карти допомоги українцям, на яких вказані геоточки де вони можуть безоплатно отримати допомогу. Запроваджено багато платформ для допомоги українським біженцям, крім того створено сайт солідарності ЄС з Україною на якому можна знайти ключову інформацію щодо претину кордону в країні ЄС, про те, хто має право на тимчасовий захист та на звернення за міжнародним захистом, а також свої права на поїздки всередині Європейського союзу [2].

Фінансова допомога українцям, що евакуювалися є різною. Не дивлячись на можливість обміну гривні за кордоном, багато біженців

залишились у складній майновій ситуації. Грошова допомога українцям видається багатьма країнами ЄС (Польща, Чехія, Словаччина, Німеччина, Португалія, Швеція, Франція та ін.), а також надається можливість безкоштовного проїзду для українських біженців та безкоштовного або недорогого житла. Але щоб забезпечити собі належний рівень життя працелюбним українцям, що вже адаптувались на новому місці надають можливість працевлаштування [4].

Стабільна та безпечна евакуація українського населення, що постраждало від воєнних дій російської федерації відбувається щоденно. Наразі евакуюватися або залишитись у своєму місті кожна людина обирає сама, але при бажанні будь-якої особи виїхати існує багато волонтерів, що максимально підготовлені до ознайомлення громадян з усіма особливостями цього процесу.

Евакуація українців до клінік ЄС – безоплатна. «Українські громадяни, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ, можуть бути евакуювані та доставлені на спеціалізоване лікування до клінік Європи» [5]. Українські пацієнти, мають змогу подавати заявки на програму медичної евакуації, які орієнтує МОЗ. Отже, важкохворі українці, або ті, хто отримав травми внаслідок війни можуть бути безоплатно евакуюваними, це є міцна співпраця МОЗ та Єврокомісії завдяки яким організація евакуаційних рейсів проводиться навіть із найнебезпечніших точок України і все це на безоплатній основі.

Для забезпечення громадян України необхідною медичною та реабілітаційною допомогою, доступ до якої наразі обмежений через збройну агресію російської федерації проти України, Міністерство охорони здоров'я розробило алгоритм медичної евакуації українців. Процес медавакуації відбувається наступним чином:

Заклади охорони здоров'я формують евакуаційні листи. Для внесення до списку пацієнтів, які підлягають медавакуації, пацієнт має звернутись в обласний заклад охорони здоров'я до визначеної особи, відповідальної за направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану. МОЗ інформує країни-члени ЄС/ЄЗ, вносить інформацію у медичну інформаційну систему ЄС, яка здійснює пошук клініки. МОЗ надсилає запит до країн-членів Європейського Союзу та країн-членів Європейської Економічної Зони про необхідність медичної евакуації. Міністерство отримує пропозиції та підтверджує можливість евакуації. Також МОЗ використовує пропозиції та можливості партнерських клінік інших країн, які не є членами Євросоюзу, зокрема, США, Канади тощо. Надалі відбувається транспортування до координаційних закладів охорони здоров'я, підготовка до перетину кордону та сам перетин кордону, медична евакуація.

У питаннях транспортування спеціальними медичними літаками/залізничними вагонами/автомобілями МОЗ співпрацює з міністерствами охорони здоров'я країн ЄС та клініками, які підтвердили готовність прийняти на лікування українських громадян. Транспортування відбувається з хабів чи аеропортів у Польщі, Румунії, Словаччині. Відслідковування Моніторинг

здійснюється МОЗ за сприяння міністерств охорони здоров'я країн-членів ЄС/ЄЗ, через платформу EWRS (Early Warning and Response System) відбувається повідомлення про рух пацієнтів в клініках країн ЄС, запит додаткової інформації про пацієнтів тощо [6].

А також якщо Ви рятуєтесь від війни в Україні і приїжджаєте до Європейського Союзу, Ви знайдете ключову інформацію про свої права щодо перетину кордону в країні ЄС, про те, хто має право на тимчасовий захист та на звернення за міжнародним захистом, а також про права на поїздки всередині Європейського Союзу на сайті «Солідарність ЄС з Україною» [7].

Завдяки величезній підтримці ЄС Україна має стабільну підтримку від багатьох країн для її евакуйованих громадян. Адже тільки завдяки глобальній підтримці суспільство буде в змозі існувати в воєнних подіях.

Бібліографічні посилання:

1. Допомога ЄС Україні. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine_uk.
2. Важлива інформація для біженців. Корисні посилання. URL: <https://kiyavia.com/articles/vazhliva-informaciya-dlya-bizhenciv-korisni-posilannya>.
3. Які держави виплачують фінансову допомогу українцям. URL: <https://kiyavia.com/articles/vazhliva-informaciya-dlya-bizhenciv-korisni-posilannya>.
4. Як здійснюється медична евакуація громадян України. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/jak-zdijsnjuvatimetsja-medichna-evakuacija-gromadjan-ukraini>.
5. Лікування постраждалих через війну українців у Європі: як подати заявку до програми медичної евакуації. URL: <https://vchasnoua.com/donbass/73682-likuvannia-postrazhdalykh-cherez-viinu-ukraintsiv-u-yevropi-iaak-podaty-zaiavku-do-prohramy-medychnoi-evakuatsii>.
6. Наказ МОЗ України від 05.04.2022 р. № 574 «Про затвердження Критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та Переліку закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення». URL: <https://moz.gov.ua/article/news/jak-zdijsnjuvatimetsja-medichna-evakuacija-gromadjan-ukraini>.
7. Солідарність ЄС з Україною. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk.

КОВІНЕНКО Орина Олександрівна,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,

професор кафедри загальноправових дисциплін,

доктор юридичних наук, професор

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основним завданням сучасної демократичної, правової та соціальної держави є захист прав і свобод людини і громадянина та національної безпеки від зовнішніх та внутрішніх загроз. При цьому, показником стабільності суспільства і держави виступає рівень реальної захищеності політичних, соціально-економічних та інших прав і свобод особи. Особливої актуальності питання забезпечення балансу між національною безпекою та забезпеченням прав людини набуває у зв'язку з тривалою агресією російської федерації та початок повномасштабної війни на території України.

Стан захищеності в будь-якому осередку соціуму дає можливість всебічної реалізації прав і свобод людини. Слід акцентувати увагу, що в системі взаємодії держави та суспільства важливою ланкою є саме дотримання балансу між забезпеченням національної безпеки та прав людини в умовах воєнного стану. Ефективне попередження усіх видів сучасної небезпеки, включаючи комбіновану загрозу національному суверенітету та територіальній цілісності ззовні, можливе у країнах із високими стандартами життя, належним рівнем забезпечення прав і свобод громадян.

Питання національної безпеки та її розуміння знаходиться у постійному колі зору таких науковців, як Ю. Барабаш, В. Білоус, А. Величко, І. Волощук, А. Гриценко, В. Горбулін, А. Дацюк, Б. Демидов, А. Качинський, Я. Кондратьєв, О. Литвиненко, М. Левицька, В. Ліпкан, Г. Ситник, С. Погребняк, Г. Пономаренко, В. Пилипчук, В. Ткаченко, О. Топчій, С. Хоффман та ін. Актуальними для формування сучасних поглядів щодо конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є напрацювання таких авторів, як: Ю. Бисага, В. Буткевич, І. Дахова, Ю. Ірха, І. Панкевич, О. Скрипнюк, М. Хавронюк. Дослідження, присвячені обмеженням основних прав та свобод людини і громадянина як інституту конституційного права, здійснили О. Андрієвська, А. Скрекалов та інші. Але, сучасна концепція збалансування пріоритетів національної безпеки та забезпечення прав людини суттєво трансформується під впливом таких безпрецедентних викликів як початок повномасштабної

війни росії проти України, що обумовлює необхідність дослідження питання забезпечення прав людини в умовах воєнного стану.

Очевидно, що розширення повноважень органів публічної влади, у свою чергу, тягне за собою звуження обсягу прав людини і громадянина. Так, відповідні обмеження можливі і під час воєнного стану, оскільки він виступає особливою антропною умовою, у разі настання якої дія принципу свободи суттєво змінюється.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, під поняттям «воєнний стан» розуміється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності й передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина й прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3]. Разом із тим у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплюється правило, відповідно до якого в державі або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів АР Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану.

Встановлення режиму воєнного стану як реакції держави на певні негативні фактори середовища як природного (епідемії, стихійні лиха, техногенні катастрофи), так і соціального (збройна агресія, повстання, масові заворушення, терористичні акти) походження є характерним для більшості країн світу. Уведення режиму воєнного стану зазвичай передбачає можливість залучення збройних сил як найбільш організованої частини держави для оперативного реагування на виклики, які постають перед такою державою, а також встановлення низки заходів, які обмежують обсяг гарантованих громадянам державою прав і свобод.

В умовах введення воєнного стану, питання забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини набуває значної актуальності, оскільки у цій сфері можливі зловживання щодо обох складових елементів. Відстоювання прав і свобод людини сьогодні стає пріоритетною справою не тільки окремої демократичної держави, але й усього світу. Особливого значення та актуальності ця проблема набуває у зв'язку із загостренням

традиційних безпекових загроз [2, с. 3] та нестабільним політичним та економічним розвитком у світі, в якому демократичні цінності, людська гідність та життя опинилися під загрозою.

Для сучасних демократичних держав характерною є відмова від застарілих міждержавних та внутрішньо-національних відносин, які побудовані на силі, «...парадигма людської безпеки, що ставить людину в центр увагу, має бути знаменником реформування безпекового сектору в державах, які обрали сучасну демократичну модель розвитку. Відповідно до зазначеного, захист безпеки людини і держави мають взаємно доповнювати одна-одну [5, с. 129]. Варто зауважити, що суспільство і держава не можуть ефективно розвиватись, якщо не збалансовано пріоритети у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина та національної безпеки.

Обмеження прав і свобод людини є необхідним складником правової системи будь-якої держави та сучасного суспільства, що об'єктивно зумовлює його законодавче врегулювання і створення окремого інституту права міжгалузевого характеру. Такі обмеження повинні мати правовий характер і накладатися лише відповідно до загального інтересу – національної безпеки, правопорядку, захисту норм моралі, захисту прав і свобод іншої людини, коли право іншої людини в правомірному балансі переважає [1, с. 44]. Основними правами і свободами, які мають бути гарантованими державою, є право на життя і тілесну недоторканість, право на справедливий суд та принцип презумпції невинуватості, рівність громадян перед законом та право не зазнавати дискримінації. Обмеження решти прав і свобод у тому чи іншому вигляді допускається законодавствами [4, с. 71].

Отже, в основі досягнення належного балансу у забезпеченні прав і свобод людини та національної безпеки лежить ідея, що ці явища нерозривно пов'язані та взаємообумовлені. Відступ держав від зобов'язань забезпечувати права і свободи людини і громадянина не зникають під час протистояння загрозам національній безпеці. Протидія держави безпековим загрозам завжди пов'язана з певними обмеженням прав і свобод людини і громадянина, або ж невігідним положенням для людей, що обумовлено потребою забезпечити безпеку всього суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Мерник А. М., Кузьміна В. О., Бурлаков Б. М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 42-46.
2. Хилько М., Титарчук О. Питання безпеки людини в контексті реформування безпекового сектору країн Східної Європи: зб. публікацій. Київ, 2017. 68 с.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 41. С. 68-72.
5. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 126-138.

КРУПІЦЬКА Анастасія Віталіївна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

БАЗОВІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Максимальне забезпечення конституційного права кожної особи на правову допомогу неможливе без функціонування належної інституції. Створення її в Україні є чималим внеском у перспективі модернізації та євроінтеграції нашої країни, а також в забезпеченні доступу до правосуддя. Якісна правова допомога та безперешкодний доступ до неї – зобов'язання, яке поклала на себе наша держава коли відбулося ухвалення Конституції України, проте воно знайшло відображення в євроінтеграційній перспективі держави. З метою реалізації статті 59 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на професійну правничу допомогу, (а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно) запроваджена система безоплатної правової допомоги [1].

2 червня 2011 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон), що стало стартом розвитку системи безоплатної правової допомоги. Так, статтею 1 Закону, вона розглядається як: «правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел». Право на безоплатну правову допомогу, яке гарантоване Конституцією України мають громадяни України, іноземці, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, які потребують додаткового захисту [2]. Прийнятий Закон встановлює процедуру і підстави надання безоплатної правової допомоги, суб'єктів її надання, державні гарантії стосовно надання безоплатної правової допомоги, повноваження органів виконавчої влади у цій сфері, порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з питань надання безоплатної правової допомоги.

Така допомога надається безоплатно, про це йдеться безпосередньо не тільки в наших національних нормативно-правових актах, а ще й в міжнародних. Зокрема, це Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

1966 р., які так чи інакше визначають зобов'язання для держав-учасниць надавати безоплатну та кваліфіковану правову допомогу малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчиненні кримінальних правопорушень. Так, у статті 6 Європейської конвенції зазначається, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права як захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [3].

Закон розмежує види безоплатної правової допомоги на первинну та вторинну. Тим самим, законодавець поділяє поняття «доступ до права» та «доступ до правосуддя», бо вони за своїм змістом, способом реалізації та формою є різними.

Безоплатна первинна правова допомога охоплює: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім процесуальних); надання допомоги в забезпеченні доступу осіб до безоплатної вторинної правової допомоги та медіації. Згідно положень Закону отримати первинну правову допомогу можна в усіх органах виконавчої влади та місцевого самоврядування – з приводу питань, які входять до їх компетенції. Звернення щодо надання безоплатної первинної допомоги безпосередньо подаються до центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції, котрі повинні впродовж 30 календарних днів надати відповідні правові послуги. Якщо ж звернення містить тільки прохання стосовно надання правової інформації, то її надають протягом п'ятнадцяти днів з дня отримання звернення. У випадку коли питання зазначене у зверненні не належать до компетенції органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, до якого воно надійшло, це звернення перенаправляється до компетентного органу у п'ятиденний строк, про що потім повідомляють особу, яка подала звернення [2].

Безоплатна вторинна правова допомога полягає у наданні наступних правових послуг: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру. Право на безоплатну вторинну правову допомогу є, на відміну від первинної, тільки в окремої категорії осіб, визначені Законом, з урахуванням двох критеріїв – критерію малозабезпеченості та належності до тих категорій осіб, для яких законами вже закріплено право на безоплатну правову допомогу. Надають таку допомогу центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. У разі звернення особи про надання одного з видів безоплатної вторинної правової допомоги

Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний протягом десяти днів з дня надходження звернення прийняти рішення щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги. Особі може бути відмовлено в наданні безоплатної вторинної правової допомоги за наявності хоча б однієї з таких підстав: особа не належить до жодної з категорій осіб, яким передбачена така правова допомога; особа подала неправдиві відомості або фальшиві документи з метою віднесення її до однієї категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу; вимоги особи про захист або відновлення її прав є неправомірними; особі раніше надавалася безоплатна вторинна правова допомога з одного і того ж питання; особа використала всі національні засоби правового захисту у справі, з якої звертається за наданням безоплатної вторинної правової допомоги [2].

Результатом розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні стало створення місцевих центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги. З 2015 року діють центри, що надають вторинну правову допомогу в цивільних та адміністративних справах. Центри правової допомоги являють собою територіальні відділення Координаційного центру, проте, є окремими юридичними особами з обсягом власних повноважень. Звертаючи на це увагу, простежуються відносини партнерства як зовнішні (Координаційний центр – Міністерство юстиції), так і внутрішнього (Координаційний центр – регіональні центри – місцеві центри). Завершальним кроком становлення вертикальної структури системи безоплатної правової допомоги, вважається створення бюро правової допомоги. У 2016 році, в кожному районному центрі України (близько 500 бюро), створено точки доступу до правової допомоги, які є відділами місцевих центрів, тобто на рівні бюро не можна говорити про автономію чи партнерство. З огляду на це простежується чітке підпорядкування бюро правової допомоги місцевому центру, оскільки жодної віддаленості, окрім територіальної, бюро не має і не діє як окрема юридична особа. Це підтверджується також спектром повноважень – якщо для регіонального центру характерне надання вторинної правової допомоги чіткому переліку категорій, місцеві центри реалізують право на правову допомогу зовсім інших категорій осіб, а Координаційний центр виконує тільки адміністративні функції, то бюро правової допомоги в цій частині забезпечує лише доступ до вторинної правової допомоги (приймає та опрацьовує звернення про надання БВПД та передає пакет документів для прийняття рішення до місцевого центру) [4].

Отже, можемо стверджувати, що досвід впевненого розвитку безоплатної правової допомоги в Україні дає змогу побачити прогрес та, інтегруючи міжнародний досвід, у тому числі країн ЄС, маємо змогу досягнути вищого рівня забезпечення безоплатної правової допомоги, при цьому забезпечуючи якісний захист прав та свобод громадян.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР. ВВР України, 1996. Ст. 59.
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Відомості Верховної Ради України.
4. Гречанюк С., Карий В. Безоплатна правова допомога – від ідей до становлення адміністративно-правового інституту. 2019.

КОЛОМІЄЦЬ Анна Олександрівна,
здобувач вищої освіти
(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)
Науковий керівник:
ПИСЬМЕННА Олена Пилипівна,
доцент кафедри теорії, історії держави
і права та філософії права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ

Вперше термін «юридична клініка» використав німецький професор Георг Фроммгольд, який у 1900 році в журналі «Німецька юридична газета» написав статтю «Juristische Kliniken». Провівши паралель між студентами медичних та юридичних вузів він висвітлив проблему того, що медики на відміну від правників, ще на етапі навчання можуть розвивати та удосконалювати свої професійні навички, адже мають можливість практикуватись в клініках при навчальних закладах. Тим часом як студенти юрфаків, розглядають здебільшого вигадані кейси.

Тому, Георг Фроммгольд, висунув пропозицію, щодо створення подібних правових клінік, де правник-теоретик, зрештою, матиме можливість поспілкуватись з людиною яка потребує правової допомоги. Таким чином, ще під час навчання студенти матимуть змогу наочно познайомитись з «правничою паталогією» [1].

В незалежній Україні клінічний рух почав створюватись у 1996-1999 роках. Формувався він за участі молодіжних та студентських організацій. Більшість джерел стверджує, що першою запрацювала юридична клініка Київського національного університету імені Тараса Шевченка [2, с. 10].

Разом з тим, існує і інша позиція, згідно якої юридична клініка (Центр практичного навчання) Донецького національного університету була створена раніше [3].

Необхідно також зауважити, що формування клінік відбувалось досить важко, адже більшість керівників вищих навчальних закладів залишались прихильниками традиційної академічної освіти і довгий час чинили опір становленню нового руху. З цієї причини більшість створених на той час юридичних клінік, які функціонують і сьогодні, створювалися безпосередньо за підтримки студентського руху та на базі неурядових правозахисних організацій, які виступали грантодавцями для підтримки їх розвитку. Саме тому основний акцент їх діяльності ставився не на освітньо-практичні аспекти, а на соціальні. Тобто, юридичні клініки створювалися для задоволення потреб суспільства, зокрема, у сфері правової допомоги та правопросвітницької діяльності [4, с. 5]. У результаті цього, юридичні клініки лише через п'ять років плідного та важкого шляху, змогли довести органам державної влади та освітнім закладам свою ефективність та здатність якісно працювати у сфері правових послуг.

Правове закріплення діяльності юридичних клінік бере свій початок з Програми правової освіти населення України, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 р. Окрім того, було затверджено Положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення [5, с. 114-118].

Також, важливу роль у становленні клінічного руху у вищих навчальних закладах став Указ Президента України № 992/2001 «Про Національну програму правової освіти населення» від 18 жовтня 2001 року [6].

Для збереження та подальшого функціонування клінічного руху у 2003-2004 роках, було створено Асоціацію юридичних клінік України, її мета полягає в підтримці діяльності та розвитку клінічної освіти, із застосуванням різноманітних правових програм. До її складу увійшла уся національна мережа юридичних клінік [7, с. 19-21].

Унаслідок співпраці Асоціації юридичних клінік України з центральними органами виконавчої влади Міністерством освіти і науки України 3 серпня 2006 року було видано наказ № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України», який на загальнодержавному нормативному рівні закріпив правовий статус юридичних клінік [8].

У зв'язку з цим доцільно буде дати визначення правовому статусу юридичних клінік. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України розкриває поняття «юридичної клініки», як структурний підрозділ вищого навчального закладу, що створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. При цьому нормами цього положення встановлено і той факт, що юридична клініка не є юридичною особою [9].

Таким чином, юридичну клініку можна вважати структурою, яка створюється шляхом інтеграції у навчальний процес вищих закладів освіти юридичного профілю. І тому її мета полягає в набутті студентами старших курсів практичних навичок, отриманих наданням ними безоплатних юридичних консультацій малозабезпеченим громадянам [10, с. 113].

Розгляньмо окремо правопросвітницький напрям діяльності юридичних клінік, як один з основних інструментів практичної підготовки майбутніх юристів. Правова просвіта та культура сприяють наданні якісної юридичної освіти, що полягає в можливості набувати необхідні навички для студентів, ще на етапі навчання. Правопросвітницька робота, якою займаються безпосередньо студенти-клініцисти слугує одним із джерел розвитку правової культури громадян, шляхом виховання свідомої та сильної нації. Початок популяризації цього напрямку прямо пов'язаний із вже згадуваним раніше Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992 «Про національну програму правової освіти населення», яким було визначено необхідність створення прийнятних умов для набуття населенням правових знань, а також навичок їх застосування, шляхом надання громадянам доступу до джерел правової інформації [11].

Тож, правопросвітницька діяльність юридичних клінік характеризується своєю диференційованістю, яка зумовлена креативністю клініцистів, а також підтримкою наукових керівників та сприянням керівництва вищих навчальних закладів.

Таким чином, правопросвітницький напрям, створює цілий комплекс правових заходів: правові інтерактивні уроки, лекції, квести, проведення консультацій та роз'яснень для малозабезпечених верств населення, проведення науково-дослідницьких робіт, створення аудіо- та відео матеріалів та інше.

Бібліографічні посилання:

1. Асоціація Юридичних Клінік України, ALCU BLOG. URL: <https://legalclinics.in.ua/yurydychna-klivika-yak-sposib-vyrishennya-problem-suspilstva-ta-osvity/>
2. Чернега А. «Фенікс» – високий стандарт клінічної освіти. Юридичний вісник України. 2008. № 46 (698). С. 10
3. Фігель Ю. О. Роль юридичних клінік у формуванні вмінь реалізації права студентами юридичних спеціальностей: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Львів, 2011. С. 70.
4. Молібог С. Клініки часто народжувались у жорстких сутичках із керівництвом ВНЗ. Юридична газета. 2006. № 19 (79). С. 5.
5. Галай А. Юридична клініка як організація громадянського суспільства: доведення від протилежного. Право України. 2007. № 11. С. 114-118
6. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>.
7. Лоджук М. Т. Місце та роль юридичних клінік в системі надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги в Україні. Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 11-12 жовтня 2013 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 19-21.

8. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
9. Чернега А. П. Юридичні клініки – вагома складова інституту безоплатної правової допомоги в Україні. Часопис Київського університету права Національної академії науки України. 2009. № 4. С. 113
10. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>.

КОРЕНЕВ Андрій Олексійович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Зарубіжний досвід свідчить, що поширеною у світовій практиці були і залишаються позасудові процедури врегулювання спорів, які виникають публічно-правовій сфері. Зараз в нашій державі існує проблема ефективного і швидкого вирішення таких конфліктів. Ця проблема пов'язана з одного боку зі зростанням навантаження на суди, з іншого – з нехваткою суддівських кадрів. Тому створення дієвої й ефективної системи застосування альтернативних (досудових, позасудових, квазісудових) способів вирішення адміністративно-правових спорів у сфері публічно-правових відносин сьогодні для нашої держави є вкрай необхідними.

Застосуванню альтернативних способів врегулювання спорів у сфері публічно-правових відносин приділялася увага у роботах В. Бевзенка, О. Гарашука, Г. Дікова, О. Зеленцова, І. Коліушка, О. Михайлова, Л. Наливайко, Т. Подковенко, Ю. Притики, А. Селіванова, М. Смоковича, В. Стефанюка, В. Тимошука, А. Фоменка та ін. Разом з тим недостатньо на науковому рівні були вивчені питання зарубіжного досвіду врегулювання адміністративно-правових спорів у сфері публічно-правових відносин і можливостей імплементації у законодавство України зарубіжних практик.

Відповідно до ч. 3 ст. 124 Конституції України: «Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору» [1]. Конституція України передбачила саме існування нарівні судових процедур, досудового (альтернативного) способу врегулювання спорів, проте сама процедура такого досудового врегулювання спору у вітчизняних законах майже не прописана. Альтернативні способи врегулювання спорів на сьогодні в нашій країні є соціально затребуваними послугами, правове регулювання

яких поки що майже відсутнє. Це дає певні підстави для висновку вітчизняних дослідників про те, що Україна знаходиться в ситуації, коли практика використання процедури медіації йде попереду правового регулювання [2, с. 24]. У зв'язку з чим варто звернутися до міжнародного законодавства, яке регламентує позасудові способи вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин.

Європейське співтовариство керується засадами «позасудових способів врегулювання спорів» які містяться в таких рекомендаціях, як: Рекомендації № R (98) 1 Комітету міністрів державам-членам про сімейну медіацію (прийнята Комітетом Міністрів 21 січня 1998 р.); Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів про медіацію в кримінальному процесі (Ухвалена Комітетом міністрів 15 вересня 1999 р.); Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету міністрів державам-членам про медіацію в цивільному процесі (прийнята Комітетом міністрів 18 вересня 2002 р.). Зазначені Рекомендації фактично стали першими документами, які наголошують на важливості медіації для європейських держав особливо у таких правових сферах, як сімейна, кримінальна та цивільна.

Загальні питання альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів висвітлено у Рекомендаціях Rec (2001) 9 «Про альтернативи судовому розгляду між адміністративними органами і приватними сторонами» [3]. У вказаній рекомендації зазначається, що «судова процедура на практиці не завжди є найбільш доцільним способом урегулювання адміністративних спорів, а широке застосування альтернативних способів може допомогти врегулюванню адміністративних спорів і наблизити адміністративні органи до населення. Серед таких альтернативних способів виокремлюються внутрішній розгляд справ, примирення, посередництво, договірне врегулювання та арбітраж». Серед альтернативних методів урегулювання спорів, зазначених у Рекомендації Rec (2001) 9 до позасудових способів можна віднести також внутрішній розгляд, або адміністративне оскарження. Рекомендація Rec (2001) 9 виокремлює основні моменти адміністративного оскарження: «1) закріплення можливості внутрішнього розгляду щодо всіх адміністративних актів, що стосується і строків ухвалення такого акта, і його законності; 2) у певних випадках адміністративне оскарження може бути обов'язковою умовою переходу до юрисдикційного розгляду; 3) підсумки внутрішнього розгляду мають бути вивчені компетентними органами» [4].

«Альтернативне» і «позасудове» вирішення спорів дуже часто вживаються як тотожні поняття, або «альтернативне» роз'яснюється через зміст «позасудового», як процедуру вирішення спорів, яку здійснюють не звертаючись за допомогою до суду. Зокрема, важливою в даному аспекті є «Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 р. про альтернативні способи вирішення спорів у сфері захисту прав споживачів та внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ ЄС, яка хоч і не дає визначення, проте у п. 5 преамбули вказано,

що альтернативне вирішення спорів пропонує просте, швидке і недороге позасудове вирішення спорів. Отже, як ми бачимо, альтернативне визначається через позасудове» [5, с. 39].

Цікавим вбачається дослідження І. Ясиновського, в якому цей вчений наводить перелік моделей процедури відповідно до суб'єкта здійснення медіації:

1) Судова медіація (Канада, Німеччина) – розглядається як частина судочинства та проводиться суддею, який має відповідні підготовку і навички, отримав відповідне доручення та не має повноважень винесення рішення по справі. Медіаційні угоди затверджуються судом, а здійснення процедури контролюється відповідно до закону. Судова медіація не виключає право сторін обрати приватного посередника для вирішення їхнього спору чи конфлікту.

2) Адвокатська медіація (Італія) – у ролі медіатора виступає особа, що має право на зайняття адвокатською діяльністю.

3) Нотаріальна медіація – у ролі посередника виступає нотаріус, але такий вид медіації є не досить поширеним.

4) Професійна медіація (США) – медіатором виступає особа, яка пройшла спеціальну підготовку у сфері медіації, а діяльність медіації регулюється окремим внутрішнім нормативним актом держави [6, с. 95].

США вважається першою країною, яка почала застосовувати альтернативні способи врегулювання конфлікту. Найбільш вживаним способом позасудового врегулювання спорів в США є медіація. Наразі є актуальною медіація, що здійснюється за допомогою Інтернету або телефону. Особливо таке посередництво є виправданим коли спір є незначним. Для такої процедури залучаються медіатори, які пройшли курси роботи в режимі онлайн [7].

Однією із провідних європейських країн, де запроваджені високі стандарти охорони та захисту прав інтелектуальної власності є Німеччина.

Розвиток альтернативних процедур врегулювання конфлікту в Німеччині, як і в більшості країн Європейського Союзу, почався з гармонізації законодавства країн 148 – членів ЄС. А саме, Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних справах, стала початком роботи над законодавчим підґрунтям для медіації, як примирної процедури. Вже, 26 липня 2012 року Німеччина прийняла закон «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів [8]. До прийняття закону в країні вже існувала практика медіації. Дана примирна процедура була присудовою та проводилась суддями [9, с. 148].

Наприклад, цікавим є досвід Франції, щодо поширення досудового врегулювання спорів між державними фінансовими органами та особою і сфері фінансів. Так, в 2002 році було створено департамент при Міністерстві економіки, фінансів та промисловості Франції (*Médiateur du ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie*), в якому на професійні основи

надавалися консультації, розглядали скарги на дії чи неузгодженість дій працівників апарату. Такі консультації проводили медіатори, які у встановленому порядку пройшли навчання, акредитовані прокурором та підписали належний контракт із Міністерством юстиції Франції. Медіаційні процедури та техніки здебільшого застосовувалися при вирішенні питань, пов'язаних із оподаткуванням фізичних осіб та загального трактування норм щодо сплати податків [10]. Збільшення кількості медіаторів з розгляду та вирішення спорів, які виникали між державними органами та особами у фінансовій сфері.

Австрія одна з небагатьох держав, яка детально регулює усі аспекти процедури медіації. Відповідно до Федерального закону Австрії «Про медіацію у цивільних справах» [11]. Законодавством країни передбачено застосування приватної та присудової медіації. Судова медіація в Австрії не закріплена. Однак угода за результатами медіації визнається судом лише у тому випадку, якщо відповідна справа знаходилася на стадії судового розгляду. Угода за результатами присудової медіації не отримує судового захисту, а процедура є добровільною [12, с. 155].

Медіація є найбільш ефективним альтернативним способом врегулювання спорів в Китаї. В Китаї створений Комітет з посередництва, який є організаційною основою системи медіації. Медіатори та організації, що проводять медіацію є недержавними суб'єктами. Освіта та професійна підготовка медіаторів залежить від сфери конфлікту. Якщо конфлікт вже переданий на розгляд суду, до його врегулювання залучається особа, що має юридичну освіту [13, 14].

Підсумовуючи вищевикладене, міжнародний досвід, свідчить, що альтернативні способи врегулювання спорів є найбільш дієвими та швидкими способами врегулювання спорів у публічно-правових відносинах, оскільки сам процес цих процедур є менш формалізованим і більш простим в організації. Для удосконалення і більш широкого впровадження альтернативних способів врегулювання спорів Україна, сьогодні, повинна прийняти спеціальний закон, яким слід врегулювати відносини, щодо медіації у публічно-правовій сфері. Як свідчить зарубіжний досвід окремих країн щодо запровадження обов'язкової медіації та інших видів альтернативних способів врегулювання спорів, вважаємо доречним та більш ефективним запозичення все ж таки добровільні процедури посередництва. Закріплення обов'язковості окремих способів альтернативного врегулювання спорів у публічно-правовій сфері буде суперечити принципу добровільності цих процедур, у тому числі і процедури медіації. Сьогодні потребується вжиття певних заходів, спрямованих на популяризацію альтернативних способів врегулювання спорів у публічно-правових відносинах. В першу чергу, таку роботу слід проводити із суддями та адвокатами.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Матвеева Л. Г., Балтаджи П. М. Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 23-28

3. Щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами-приватними особами: рекомендація Rec (2001) 9. URL: <http://www.cdms.org.ua/index.php/addressing-public-argumentsmnu/mediation-and-negotiation-mn-ua/112-recommendation-rec-2001-9-artua.html>.
4. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернативи в судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами від 05.09.2001 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf.
5. Ханик-Посполітак Р., Посполітак В. «Досудове», «альтернативне», «позасудове» врегулювання та вирішення приватноправових спорів: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 38-44.
6. Ясиновський І. Г. Характеристика моделей медіації в розвинутих країнах. *Юрид. вісн. Повітряне і космічне право*. 2014. № 4. С. 94-98.
7. Thomas P. Valenti Mediation in the USA. URL: [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Mediation%20in%20USA%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Mediation%20in%20USA%20(1).pdf).
8. Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung vom 26 Juli 2012. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&start=//%255B@attr_id=%2527bgbl112s1577.pdf%2527%255D#__bgbg__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl112s1577.pdf%27%5D_1613162222855.
9. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності: дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2019. 224 с.
10. Коломоець Т. О., Лютіков П. С. Публічне адміністрування в Україні в умовах реформування (адміністративно-правовий аспект): навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2013. 215 с.
11. Österreichisches Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen (Zivilrechts-Mediations-Gesetz – ZivMediatG) sowie über Änderungen des Ehegesetzes, der Zivilprozessordnung, der Strafprozessordnung, des 463 Gerichtsgebührengesetzes und des Kindschaftsrechts-Änderungsgesetzes 2001 vom 06. 06. 2003. URL: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=BgblPdf&Dokumentnummer=2003_29_1.
12. Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку: дис. д-ра. юрид. наук. Київ, 2021. С. 468.
13. Minakova Ye., Nalyvaiko I. Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3 (47). Pp. 223-227.
14. Цзерон Х. Соціалізована дія системи народної медіації в епоху великого посередництва. URL: http://www.moj.gov.cn/Department/content/2019-07/17/611_3228286.html.

КОРНІЄНКО Максим Вікторович,
проректор, професор кафедри
адміністративної діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ)

Формування громадянського суспільства в Україні, намагання стати частиною західної правової культури і пов'язана з цим гармонізація національного законодавства з *acquis Communautaire* не можуть не впливати на стан підготовки правників. І на сьогодні триває реформа правничої освіти, основна мета якої – це підготовка правників, які здатні виконувати поставлені перед ними суспільством вимоги, включаючись після випуску до розв'язання завдань юридичної практики (відхід від юридичного догматизму, здатність складати відповідні юридичні документи, надавати юридичні консультації та ін.).

На сьогодні кожен заклад вищої освіти, який готує фахівців за спеціальністю 081 Право повинен створювати умови для отримання майбутніми випускниками загальних і спеціальних компетентностей, які дозволять правнику бути конкурентноздатним на ринку юридичної праці, бути затребуваним у тому числі й регіональними юридичними компаніями (регіональний контекст освітньо-професійної програми).

Результати опанування освітніх компонентів освітньої програми мають бути спрямовані на готовність випускника до виконання посадових обов'язків з перших днів роботи, а не до «забування того, чому навчався» і «вчитися на практиці». Це положення є важливим вектором реформи правничої освіти, зумовленим вимогами правничої спільноти.

Одним із інструментів, що дозволяє покращити практичні навички здобувачів вищої освіти, надає можливість ознайомитися з реаліями правничої діяльності є юридична клініка.

Цілком обґрунтованими і показовими є висновки Ларрі Доннеллі щодо значення юридичних клінік в становленні майбутнього правника. На думку цього автора, описані ним опитування вказують на те, що участь у юридичній клініці забезпечує випускників життєво важливими навичками та здібностями, необхідними для роботи правником або у сфері, пов'язаній з правом, які (навички і здібності) часто згадуються тими, хто відповідає за наймання та працевлаштування, як найважливіші й яких найбільш бракує [1, с. 128].

Не можемо також не згадати дослідження колективу вчених, які висвітлили результати гносеології значення юридичних клінік для професійного

розвитку майбутніх правників на основі якого вони пропонують використати запропоновану ними методологію клінічної юридичної освіти як модель для польської вищої освіти [2, с. 89]. «Наша стаття критично розглядає історію клінічної юридичної освіти в Польщі ... Крім того, у роботі пояснюється, як результати навчання привели до того, що юридичні клініки стали педагогічною та професійною скарбницею для окремих студентів клінічної школи та юридичного факультету загалом. Результати цього дослідження продемонструють неоціненну роль результатів навчання для клінічної освіти та професійного розвитку» [2, с. 89] – вказують зарубіжні дослідники.

Юридична клініка була запроваджена національним законодавством через певний час після здобуття незалежності України. Так, наказом Міністерства освіти і науки України від 8 серпня 2006 року № 592 було затверджено типові положення про юридичну клініку як інституцію закладів вищої освіти, що готують правників.

Відповідно до п. 1.1 означеного нормативно-правового акту, «юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів» [3].

Відповідаючи на запити громадянського суспільства та прагнучи удосконалити практичні навички здобувачів вищої освіти, наказом ректора Одеського державного університету внутрішніх справ, від 26 лютого 2013 року № 60 була створена юридична клініка Одеського державного університету внутрішніх справ. Ця клініка «є структурним підрозділом Одеського державного університету внутрішніх справ і здійснює роботу на основі чинного законодавства України, Статуту Одеського державного університету внутрішніх справ та Положення про юридичну клініку Одеського державного університету внутрішніх справ» [4].

За час свого існування юридична клініка Одеського державного університету внутрішніх справ надала правничу допомогу (зокрема, у адміністративно-правових, кримінально-правових, сімейно-правових та інших сферах) багатьом жителям м. Одеси. Слід вказати, що важливим напрямом діяльності юридичної клініки нашого університету, починаючи з 2014 року, стало правове консультування внутрішньо переміщених осіб, які змушені були залишити свої місця проживання та переїхали до Одеси, а також учасників антитерористичної операції (згодом – операції об'єднаних сил).

Доречно наголосити, що випускники нашого закладу освіти, які були учасниками юридичної клініки позитивно оцінюють діяльність цього структурного підрозділу Університету та вказують на отримання тих умінь, які стали їм в нагоді уже в їх практичній діяльності як правників.

Таким чином, дійсно варто погодитись з важливою роллю юридичних клінік як засобів формування практичних навичок майбутніх правників. При цьому не слід забувати й про соціальну роль юридичних клінік.

Бібліографічні посилання:

1. Donnelly L. Measuring the Impact of Clinic Participation on Law Graduates: A Small Case Study *International Journal of Clinical Legal Education*. 2022. № 29 (2). Pp. 112-134.
2. Mamak K., Kowalska K. J., Milan E., Modrzewski P. The past, present and future of clinical legal education in Poland. *International Journal of Clinical Legal Education*. 2018. № 25 (2). Pp. 89-121.
3. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 08.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
4. Юридична клініка ОДУВС. URL: <https://oduvs.edu.ua/derzhava-ta-suspilstvo/yuridichna-klinika/>

КУЛІНІЧ Ольга Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ЯК СКЛADOVA ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

Юридична освіта, а саме окремі аспекти її вдосконалення, завжди є актуальним питанням для будь-якого демократичного суспільства, яке постійно знаходиться в центрі уваги науковців. В останні роки вона зазнає змін, спричинених викликами, що постають перед нею. Пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України внесли свої корективи. Змінились підходи до організації освітнього процесу (запровадження дистанційного навчання), порядок здійснення акредитації освітніх програм (тимчасове проведення акредитаційних експертиз із використанням технічних засобів відеозв'язку, тобто віддалено), процес проходження практики в юридичних клініках, порядок вступу до ЗВО в нинішньому році тощо.

Кардинальної трансформації юридична освіта зазнає в середній та довгій перспективі, зазначає Шемелинець І., охоплюючи такі елементи: 1) складники, рівні, ступені та кваліфікації: запровадження наскрізної магістерської підготовки юристів; 2) оптимізація мережі закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку правників та мережі відокремлених структурних підрозділів університетів; 3) оновлення освітніх стандартів та освітніх програм з врахуванням сьогоdnішніх викликів та потреб держави і суспільства; 4) нормативно-правове регулювання: розробка окремого закону про вищу юридичну освіту, оскільки вона є суттєво відмінною від інших сфер за критерієм масштабу і визначальної сутності правничої професії для держави; оптимізація підзаконного нормативного регулювання системи юридичної освіти [5, с.10-12].

Особливої уваги заслуговує питання оновлення освітніх стандартів у галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право, яке відбулось у липні 2022 року відповідно до Наказів Міністерства освіти і науки України № 643 [2] та № 644 [3]. Саме цей документ має фундаментальне значення в процесі функціонування такої системи вищої правничої освіти, яка надає змогу сьогодні готувати кваліфікованих фахівців, що володітимуть визначеними у ньому загальними та спеціальними компетентностями та успішно застосовуватимуть результати навчання у професійній діяльності.

Наприклад, у стандарті вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти запроваджено, зокрема, такі важливі зміни: збільшення на 5 кількості кредитів ЄКТС, що спрямовуються на практику у сфері права, яка може проходити на базі нотаріату, юридичних клінік ЗВО. Це дуже важливо з огляду на те, що саме юридичні клініки виступають потужною базою практики, де здобувачі вищої освіти можуть застосувати набуті теоретичні знання та отримати вміння і навички, надаючи безоплатні юридичні консультації соціально вразливим групам суспільства.

Окрім зазначеного, здобувачі під час такої практичної діяльності безпосередньо спілкуються з фахівцями-практиками: представниками різних судових, правоохоронних, державних органів тощо; працюють з документами правового характеру; готують та поширюють публікації для населення з найактуальніших правових питань, таким чином впливаючи на підвищення рівня правової культури суспільства; відвідують заходи, що проводяться в межах роботи юридичної клініки; згідно з дорученням керівництва клініки та відповідно до чинного законодавства, беруть участь у веденні справ клієнтів клініки у відповідних органах та установах [4].

Відповідно до Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592, на заклад вищої освіти покладається завдання: затвердити відповідне Положення про юридичну клініку, створювати та забезпечувати належні умови для функціонування юридичної клініки, здійснювати її фінансування [4]. Отже, у ЗВО має бути встановлено зв'язки з різними органами державної влади, місцевого самоврядування, юстиції, судовими та правоохоронними органами, щоб забезпечити здобувачів-практикантів можливістю взаємодіяти з їх представниками, переймати досвід, а відповідно, і надавати якісні послуги клієнтам клініки. Крім зазначеного, ЗВО мають забезпечувати підтримку студентів з боку науково-педагогічних працівників, що спроможні фахово проконсультувати з тих чи інших питань, які виникають під час практики взаємодії з клієнтами.

Юридичні клініки виступають засобом вдосконалення юридичної освіти і їх роль лише зміцнюється завдяки взятому Україною курсу на ЄС. У багатьох провідних європейських державах юридичні клініки вважаються засобом розвитку індивідуальних здібностей і якостей юриста, зокрема, комунікативних, інноваційною формою навчання студентів.

Вплив функціонування юридичних клінік на систему правничої освіти відзначають і зарубіжні дослідники, вказуючи, що надаючи правову допомогу, студенти починають розуміти право не як нормативний акт, а як живе, динамічне явище. Робота з соціально незахищеними групами сприяє усвідомленню соціальної ролі юристів та розумінню важливості діяльності *pro bono*. Під час безпосереднього спілкування з клієнтами клініки, здобувачі розвивають власний емоційний інтелект, який в сучасному світі відіграє надважливу роль для фахівця юридичної галузі. В умовах цифровізації права, використання інформаційних технологій у юридичному бізнесі, зокрема ботів для консалтингу, аналізу договорів, такі навички, як прийняття унікальних рішень, розуміння потреб клієнтів, ефективний діалог та медіація допоможуть юристу бути активним учасником ринку юридичних послуг [1, с. 611].

Зважаючи на впровадження змін у стандартах вищої освіти зі спеціальності 081 Право, що безперечно є позитивним кроком до трансформації правничої освіти, запит на яку вже був сформований суспільством, заклади вищої освіти мають сприяти цьому процесу. Для забезпечення якості вищої освіти в сьогоdnішніх реаліях, має відбутись перегляд положень про юридичну клініку, здійснено аналіз ефективності роботи клініки задля модернізації та вдосконалення чинних документів та поточних процесів, які відбуваються під час проходження здобувачами вищої освіти практики. Враховуючи те, що юридичні клініки є інтерактивною формою юридичної освіти, що дозволяють формувати практичні навички професійного юриста, має бути забезпечена ефективна організація їх діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Kuchuk A. M., Andrusyshyn B. I., Bilozorov Y. V., Minchenko O. V., Filianina L. A. Lawyer's emotional intelligence and professional ethics development: aspects of the widespread introduction of legal clinic. *Linguistics and Culture Review*, 2021. 5 (S2), pp. 608-618.
2. Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти (далі – Стандарт) галузі знань 08 Право, спеціальність 081 Право, затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 643. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-magistr-643-20072022.pdf>.
3. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право, затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 644. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-644-20.07.2022.pdf>.
4. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
5. Шемелинець І. І. Трансформація системи юридичної освіти в умовах війни та в післявоєнний період. *Juris Europensis Scientia*, 2022. Вип. 2. С. 8-13.

КУЧУК Андрій Миколайович,
професор кафедри права та
методики викладання правознавства,
доктор юридичних наук, професор
(Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка)

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРАВА

Ще на початку другої половини ХХ століття народи Об'єднаних Націй визнали універсальність людських прав, проголосивши як цінності людську гідність, демократію, верховенство права і людські права. Це обумовило актуальність питання імплементації цих цінностей у національне законодавство учасників міжнародної взаємодії, яка не зменшилась на початку третього тисячоліття. Оцінюючи значимість Загальної декларації людських прав, Гордон Браун розглядає її як «загальну свідомість» людства, заклик до встановлення високого рівня життя людства. Постійно у звітах різних міжнародних організацій (як урядових, так і неурядових) вказується на проблеми забезпечення людських прав, демократії, гласності, свободи в мережі інтернет тощо.

Це зумовлює необхідність зміни державної політики у правничій сфері. Державна влада має виходити з визнання людських прав та свого зобов'язання забезпечувати людські права. Важливу роль у процесі удосконалення діяльності держави (в аспекті забезпечення людських прав) відіграють громадянське суспільство і незалежні суди. Відтак, будь-яка демократична держава, будь-яке громадянське суспільство зацікавлені у наявності дієвих правових засобів та інститутів забезпечення людських прав, наявності правників, які належним чином виконують свою соціальну роль.

Саме тому важливим питанням будь-якого демократичного суспільства завжди буде правнича освіта, яка дозволяє підготувати правників, для яких основними цінностями будуть людська гідність та людські права. Особливо актуальним це питання є для пострадянських держав, які обрали європейський вектор розвитку.

Водночас, для них, як і для держав, у яких стабільно забезпечується високий рівень людських прав, важливою є проблематика окремих засобів удосконалення правничої освіти. Окремі аспекти удосконалення правничої освіти завжди перебувають в центрі уваги вчених.

У цьому контексті слід відзначити, що починаючи з кінця ХХ століття актуалізувались дослідження юридичних клінік як засобу удосконалення правничої освіти чи інноваційної форми навчання. Це переважно дослідження в таких державах як Польща, росія, Україна, Сполучені Штати Америки. Це пов'язано зі створенням перших юридичних клінік. «1 жовтня 1997 року

було відкрито першу юридичну клініку в Ягеллонському університеті, яка водночас була першою юридичною клінікою в Кракові та першою успішною юридичною клінікою в Центральній та Східній Європі» [2].

Однак, питання юридичної клініки як засобу розвитку окремих здібностей та якостей правника залишається не вирішеним.

Найбільш дослідженими є такі аспекти юридичних клінік:

- допомога юридичних клінік у подальшому працевлаштуванні студентів,
- юридична клініка як фактор розвитку комунікативних якостей студентів,
- юридична клініка як елемент модернізації правничої освіти,
- юридична клініка як інноваційна форма навчання студентів,
- функції юридичних клінік,
- юридична клініка як особливий різновид юридичної освіти.

Загальним їх недоліком є акцентування уваги на окремих позитивних аспектах функціонування юридичних клінік. При цьому залишається поза увагою комплексний, критичний аналіз цього відносно нового правничого інституту, а також невисвітлення питання розвитку таких якостей студентів як емоційний інтелект та культура поведінки.

В умовах функціонування суспільства на засадах верховенства права та демократії, поваги до людських прав та людської гідності виникає необхідність перманентного удосконалення правничої освіти, розвиток її інноваційних форм. Це обумовлює важливість системного аналізу запровадження юридичної клінічної освіти, критичного осмислення її позитивного впливу на формування практичних навичок студентів та формування у них якостей, важливих для ефективної правничої діяльності.

Тому важливим напрямом наукових досліджень має бути гносеологія можливих позитивних та негативних аспектів широкого впровадження у правничу освіту юридичних клінік, зокрема, й у контексті їх інтерпретації як засобу розвитку емоційного інтелекту та професійної етики.

Бібліографічні посилання:

1. Brown G. The Universal Declaration of Human Rights in the 21st Century: A Living Document in a Changing World. Cambridge: Open Book Publishers, 2016.
2. Mamak K., Kowalska K. J., Milan E., Modrzewski P. The past, present and future of clinical legal education in Poland. *International Journal of Clinical Legal Education*. 2018. 25 (2), pp. 89-121.

ЛАВРЕНКО Дар'я Олександрівна,
викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАВА ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Перебуваючи на шляху розвитку та зміцнення демократичної, правової держави, Україна, після набуття незалежності, створюючи основоположний документ враховувала інтереси та правове становище своїх громадян. В наш час держави набувають стрімкого розвитку та удосконалюють свої правові системи, які в першу чергу будуть захищати та наділювати правами людину, як громадянина та як особистість. Тому питання такого регулювання постає не тільки на національному, а і на міжнародному рівні. Але конституційні права не завжди співвідносяться з правами які передбачають міжнародні договори, в цьому і полягає особливість дослідження та порівняння даних норм.

В Україні, так як в більшості демократичних держав, діє принцип міжнародного права, який полягає в перевазі міжнародного законодавства над національним. Згідно з статтею 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [1]. На нашу думку положення цієї статті, в деякому розумінні, суперечать нормам статті 9, яка говорить про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [1]. Дане положення пояснює можливість змінення норм Конституції, задля укладення міжнародних договорів, тобто говорити в такому випадку про верховенство Конституції є не досить доречним, так як в державі можуть діяти і норми міжнародного права, які, як говорилося раніше, мають перевагу над національним.

Основний документ держави містить перелік основних конституційних прав людини, ці права мають досить різну кваліфікацію починаючи від сфери суспільних відносин, закінчуючи можливістю обмеження. Більшу увагу ми хочемо приділити саме «природнім» правам, які за своєю правовою суттю належать до прав, які має кожна людина з народження, наприклад, право на життя, свободу думки. Тобто, це ті права, які у людини не можна відчужувати.

Дане питання регулюється на міжнародному рівні, тому доречно порівняти саме права Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод з конституційними правами. В першу чергу потрібно зазначити про те, що Україна ратифікувала даний міжнародний документ, підтверджуючи цим

погодження з його нормами. Ця Конвенція базується на нормах Загальної декларації прав людини і полягає в забезпеченні та додержанні державами прав та основоположних свобод людини.

В цілому, можна сказати що права які захищає та гарантує Конвенція співпадають з конституційними правами, відрізняючись лише трактуваннями норм статей. Але суттєвою відмінністю від Конституції є наявність розділу про Європейський суд з прав людини, яка говорить не тільки про можливий судовий захист, а й містить конкретні положення та реальне використання такої можливості. Також слід звернути увагу на трактування ч. 2 с. 2 Конвенції Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання [2]. Якщо порівняти цю норму з нормою статті 27 Конституції яка містить те, що Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини [1]. Тобто, Конвенція містить випадки в яких позбавлення життя людини не є її порушенням, а Конституція України – гарантує непорушність цього права всім громадянам, не залежно від їх дій.

Отже, права людини є головним у розбудові демократичної держави і вони повинні гарантуватися кожному громадянину, не залежно від національності, тому і постає питання саме міжнародного регулювання захисту цих прав, яке на даному етапі є досить розвинене і гарантується не одним міжнародним документом та національним законодавством. Таким чином, за останні 60 років Європейський Союз пройшов тривалий шлях становлення своєї власної системи захисту прав людини: від повного відхилення ідеї, що захист прав людини може користуватися перевагою перед положеннями права ЄС, до розробки власного каталогу прав людини, яким стала Хартія основних прав. Крім того, набуття чинності Лісабонським договором запровадило правові підстави для приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини. Все це ставить перед Україною питання про необхідність удосконалення власної системи захисту прав людини, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р.. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: офіційний переклад. ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. Ст. 59.

ЛАПЧЕВСЬКА Катерина Вячеславівна,
менеджер з комунікацій Юридичної клініки,
здобувач вищої освіти

*(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)*

Науковий керівник:

АМЕЛІЧЕВА Лілія Петрівна,
професор кафедри цивільного права та процесу,
доктор юридичних наук, доцент

*(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)*

МЕНЕДЖМЕНТ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Аналізуючи правничі школи, досить багато науковців «натрапляють» на ряд проблем, одна з яких, міститься у проекті концепції розвитку юридичної освіти, автором якого є Міністерство юстиції України. Мова йде про зміст освітніх програм для здобувачів вищої юридичної освіти в контексті клінічної діяльності [1]. Обладнана людськими та матеріальними ресурсами юридична клініка є однією з особливостей технологічних вимог до матеріально-технічної бази правничої школи, а також предметом інтересу юристів-практиків та науково-педагогічних працівників галузі права. Адже ряд нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України вимагає обов'язкового функціонування юридичних клінік від ЗВО, що готують фахівців за спеціальністю «Право» та відповідний мінімальний штат у складі провідного фахівця, лаборанта та керівника [2-3].

Безперечно, юридична клініка – це практична складова правничої освіти, а відтак це про інноваційність та інтерактивність проведення тренінгів, воркшопів, реальна правова безоплатна допомога малозабезпеченим і вразливим категоріям населення широка або спеціалізована. З урахуванням особливості підготовки правників шляхом залучення до роботи у юридичних клініках, науковці називають таку підготовку унікальною [4]. Це означає, що студент може отримати практичні навички юриста шляхом надання безоплатної правової допомоги населенню в рамках проходження практики на базі юридичної клініки закладу вищої освіти.

Для сучасного етапу розвитку юридичних клінік характерним є не лише надання безкоштовної юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення або міжнародне партнерство, але і цифровізація, інформатизація та діджиталізація послуг юридичної клініки. Гарним прикладом такого розвитку є віртуальна юридична клініка [5]. Враховуючи важливість інноваційності юридичної клінічної освіти, посилення колаборації юридичних

клінік вітчизняних і зарубіжних вимагає від їх менеджменту нових навичок і компетентностей, зокрема цифрових компетентностей, знання правової англійської, польської та інших мов.

Менеджмент віртуальної юридичної клінічної освіти в системі вищої правничої освіти під час воєнного стану, пандемічної ситуації тощо дозволяє:

- здобувачам – набутим не тільки досвід практичної професійної діяльності та закріпити теоретичні знання, отримані під час навчання на практиці, а і тренувати цифрову грамотність у юридичному контексті;

- клієнтам з доступом до мережі інтернет – отримати якісну юридичну допомогу, можливість захистити свої права та законні інтереси;

- закладам вищої освіти, в структурі яких є юридична клініка – посилити матеріально-технічну базу ЗВО для проходження практики та стажування здобувачами, впроваджувати нові форми і методи практичного навчання в освітньому процесі, випускати висококваліфікованих фахівців;

- державі – отримати не тільки високий рівень правової освіти, цифрової та правової культури в країні, а і розширити доступ малозабезпечених верств населення до безоплатної правової допомоги.

Саме менеджмент віртуальної юридичної клінічної освіти в системі ЗВО України і є тією серцевиною, яка й дозволяє рухатися інноваційним шляхом всім юридичним клінікам. Проте, недосконалість правового регулювання фінансування діяльності менеджерів юридичних клінік, необов'язковість підвищення їхньої кваліфікації, відсутність у законодавстві в сфері вищої правничої освіти серед учасників освітнього процесу такої категорії як клінічні професори – суттєво гальмує розвиток всієї юридичної клінічної освіти, зокрема і віртуальної.

Важливим питанням для менеджменту сучасної юридичної клініки є цифровий документообіг. Його запровадження залежить від загального документообігу закладу вищої освіти, в структурі якого знаходиться юридична клініка. Цифровізація архівних справ, поточних документів дозволяє підвищити рівень їх збереження в сучасних воєнних умовах життя. Зрозуміло, що придбання новітньої оргтехніки зараз є фактично неможливим, тому на часі є фінансова й технічна допомога від зарубіжних партнерів, грантодавців, інвесторів.

Таким чином, всі виявлені проблеми в сфері менеджменту сучасних юридичних клінік необхідно вирішувати шляхом удосконалення. Насамперед варто осучаснити концепцію чинного Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України від 03.08.2006 № 592. Далі необхідно розробити законопроект про внесення змін в Закон України «Про вищу освіту» щодо підвищення якості менеджменту юридичних клінік, введення нової категорії учасників освітнього процесу – клінічних професорів.

Бібліографічні посилання:

1. Концепція розвитку юридичної освіти: проект Концепції Кабінету Міністрів України. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://surl.li/eabeq>.
2. Про Особливості ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання: проект постанови Кабінету Міністрів України від 2022 року. URL: <http://surl.li/cehil>.
3. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України від 03.08.2006 р. № 592. Наказ Міністерства освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
4. Галай А. О. Педагогічна характеристика юридичної клінічної освіти. Вісник Асоціації юридичних клінік України. 2005. № 2, С. 2-3.
5. About Virtual Law Clinic. Pro Bono Management and Collaboration. URL: <https://www.virtuallawclinic.com/about>.

ЛЕБЕДЄВА Юлія Владиславівна,
викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ОСОБИ

Репродуктивні права охоплюють широкий спектр прав та свобод особи, зокрема, право на охорону здоров'я, право не зазнавати сексуального чи гендерного насильства, право визначати кількість та період народження дітей, право вільно та без свавільного втручання приймати рішення щодо власної репродуктивної функції, право на інформацію щодо власного репродуктивного здоров'я, право на свободу від дій, які можуть завдавати шкоди репродуктивному здоров'ю, право отримувати переваги наукового прогресу та користування послугами допоміжних репродуктивних технологій тощо.

Шляхом реалізації покладених на них завдань, у окресленій сфері юридичні клініки привертають увагу до фундаментальних соматичних прав особи, механізму їх повноцінної реалізації, а у разі зазіхань та порушень щодо них – здатності скористатися правом на захист. У забезпеченні репродуктивних прав особи важливим є надання клініками здобувачам вищої освіти можливості набуття навичок практичної діяльності; надання громадянам соціально вразливих верств населення суспільства безоплатних юридичних консультацій; проведення заходів з правової освіти населення; забезпечення можливості спілкування студентів під час навчального процесу з фахівцями-практиками судових і правоохоронних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності; створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням, засобами масової інформації та юридичною клінікою, що дозволить оперативно реагувати на практичні потреби громадян у означеній сфері [1].

Вважаємо значущим формування у здобувачів навичок проведення аналізу законодавства та судової практики з метою ознайомлення з концепцією репродуктивних прав в рамках Конституції України та галузевого законодавства. Істотною також є можливість студентів брати участь у дискусіях та тренінгах із захисту репродуктивних прав та свобод, що дозволяє накопичувати відповідні знання та розширювати можливості майбутніх юристів із надання правничої допомоги у сфері репродуктології [2-3]. Зазначимо, що вагоме місце у набутті знань та формуванні практичних навичок посідає забезпечення співпраці з галузевими експертами з метою опрацювання проблемних питань пов'язаних з репродуктивними правами, здійснення публікацій проведених досліджень у матеріалах наукових статей та доповідях.

Відповідно до мети та завдань юридичної клініки вищого навчального закладу, студенти отримують безпосередній досвід, стикаючись із питаннями галузевого права у сфері забезпечення репродуктивних прав особи. Здобувачі також мають можливість розвивати теоретичні навички, досліджуючи юридичні колізії та прогалини, займаючись несудовими питаннями, пов'язаними із законодавчою та нормативною роботою, громадською освітою та стратегічним плануванням на загальнодержавному та місцевому рівні [4].

Варто зауважити, що повноцінна реалізація репродуктивних прав людини, здатність скористатися правом на захист, надання загального доступу до послуг репродуктивного здоров'я є глобальними пріоритетами національного уряду та організацій громадянського суспільства. Юридичні клініки та досвідчені правники відіграють важливу роль у цьому глобальному русі, використовуючи джерела міжнародного та вітчизняного права, що запобігають зазіханням та порушенням таких прав, забезпечують доступ до послуг з охорони репродуктивного здоров'я.

Бібліографічні посилання:

1. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ МОН України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
2. Reproductive Rights and Justice Project – Yale Law School. Yale Law School. URL: <https://law.yale.edu/studying-law-yale/clinical-and-experiential-learning/our-clinics/reproductive-rights-and-justice-project>.
3. Using Legal Tools to Protect Abortion Providers, Clinics and Their Patients. Center for Reproductive Rights. URL: <https://reproductiverights.org/about-face-using-legal-tools-to-protect-abortion-providers-clinics-and-their-patients/>
4. Reproductive Justice Clinic and Advanced Reproductive Justice Clinic. NYU School of Law. URL: <https://www.law.nyu.edu/academics/clinics/semester/reprojustice>.

ЛИПНИЦЬКА Євгенія Олександрівна,
доцент кафедри господарського
та адміністративного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*)

ЕКОЛОГІЧНА ПРОСВІТА ЯК НАПРЯМ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ

Погіршення екологічної ситуації у більшості регіонів України через воєнні дії, які тривають понад вісім місяців, свідчить про гостру потребу у швидкій ліквідації наслідків руйнувань, постійному моніторингу стану природних об'єктів та екосистем, а також поступовому відновленні довкілля шляхом впровадження сучасних екологічних технологічних рішень та практик, екологізації законодавства відповідно до вимог законодавства ЄС тощо. Таке масштабне відновлення потребуватиме значних зусиль, в тому числі, формування та поглиблення екологічних знань та спеціальних навиків як у вузько профільних спеціалістів-екологів, так й представників юридичної професії. Саме на них покладається фіксація екологічних правопорушень, їх правова кваліфікація, представлення інтересів громадян щодо захисту екологічних прав, а також інтересів держави щодо відшкодування заподіяної довкіллю шкоди та забезпечення охорони природних об'єктів в цілому. Крім цього низький рівень розуміння пріоритету збереження, відновлення довкілля та переваг сталого розвитку в суспільстві вказує на необхідність постійного удосконалення екологічної просвіти населення [1].

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці в сфері екологічної освіти та просвіти, а також методики викладання еколого-правових дисциплін Г. Балюк., В. Бредіхіної, Курняк Л., Харчук А.

Метою даного дослідження є з'ясування значення екологічної освіти та просвіти для підготовки здобувачів в галузі права та розробка пропозицій щодо напрямів екопросвітницької діяльності, що здійснюється в рамках юридичної клініки.

В Україні розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України, подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах. При цьому пріоритетним напрямом державної екологічної політики залишається впровадження екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості.

Крім формальної освіти, яка забезпечується в рамках відповідних освітніх програм зі спеціальності «Право», посилюється роль неформальної (позааудиторної) екологічної освіти. В цьому зв'язку суттєвого значення набуває розвиток екологічної освіти в рамках юридичної клінічної освіти.

Юридична клініка – це структурний підрозділ вищого навчального закладу України, що здійснює підготовку фахівців у галузі знань «Право», і утворюється з метою закріплення студентами теоретичних знань та набуття ними практичних умінь і навичок до діяльності у сфері права, формування у них поваги до принципів права, підвищення рівня правової культури населення, а також надання правової допомоги особам, які її потребують [2].

Одним з важливих напрямів юридичної клінічної освіти є правопросвітня діяльність, в рамках якої студенти-клініцисти набувають професійних юридичних навичок шляхом безпосереднього здійснення заходів з формування правової культури та правових знань інших осіб (проект положення). Екологічна просвіта включає елементи освіти, так і виховання, але в той же час є самостійною ланкою в системі формування екологічної культури. Метою екологічної просвіти є формування екологічно спрямованого світогляду особистості, підвищення її правосвідомості та розвитку екологічної культури, формування активної громадянської екологічної позиції. Вказані цілі можуть досягатись за допомогою різного роду заходів та робіт, які проводяться разом зі студентами.

Пропонується дві форми роботи зі студентами юридичної клініки в рамках екопросвітницької діяльності.

Перша форма – це формування та поглиблення знань в сфері екології та екологічного права у студентів-клініцистів. В цій частині важливе значення має не лише вивчення законодавства в сфері раціонального природокористування, охорони навколишнього природного середовища, його окремих компонентів та екологічної безпеки, набуття практичних навичок його застосування, але й актуалізація в цілому знань про екологію та її проблеми. Це може здійснюватися через: 1) з'ясування сучасних екологічних проблем України та світу, розуміння пріоритетності та значимості цих проблем; 2) з'ясування зв'язку таких проблем з цілями сталого розвитку, а також ознайомлення зі Стратегією сталого розвитку; 2) аналіз сучасних практик вирішення окремих екологічних проблем у зарубіжних країнах; 3) розширення знань про процеси, явища, що відбуваються у навколишньому природному середовищі, а також зв'язок людини з навколишнім природним середовищем.

Окрему увагу також доцільно приділити поглибленню знань про міжнародні зобов'язання України в сфері охорони довкілля та сучасні тенденції розвитку національного законодавства в рамках адаптації до законодавства ЄС.

При цьому викладачу-куратору слід обирати такі методики викладання, які б були спрямовані на розвиток критичного мислення, аналізу, узагальнення, формування власної думки, творчих здібностей. Такими методиками може бути семінари-дискусії, тренінги, лекції-конференції, вирішення кейсів, рольові гри, кінопокази та інші [3]. Все це сприятиме розвитку у здобувачів здатності творчо реалізувати на практиці свої знання і необхідні навички, підвищенню пізнавальної активності та стимулюванню пошукової діяльності стосовно оптимального вирішення поставлених завдань [4].

Друга форма роботи – проведення студентами-клініцистами правопросвітницьких заходів для населення, наприклад:

– проведення заходів з екологічної проблематики в самому закладі вищої освіти, школах, коледжах тощо (тренінги, вебінари, змагання, конкурси, інтерактивні заняття);

– підготовка і поширення публікацій для населення із роз'ясненнями актуальних еколого-правових питань;

– підготовка і опублікування статей та тез доповідей на наукові конференції з проблем екологічного права;

– проведення консультацій та роз'яснень для населення.

При цьому правова просвіта юридичної клініки може здійснюватися у формах безпосередньої, так і дистанційної роботи з аудиторією [5]. Наразі, враховуючи карантинні обмеження та обмеження, пов'язані із введенням воєнного стану, переважає саме дистанційна робота.

Слід також відзначити, що просвітницька робота, яка може здійснюватися шляхом розміщення еколого-правових матеріалів, консультацій з правових питань у соціальних мережах юридичної клініки (її учасників) та інших інтернет-ресурсах, сприяє поширенню інформації про неї, збільшенню традиційних звернень клієнтів за правовою допомогою, розширенню знань про її діяльність серед державних та громадських інституцій регіону.

Отже, еколого-правовий напрям юридичної клінічної освіти є актуальним і перспективним, реалізація якого сприятиме підвищенню рівня екологічної освіти та екологічної свідомості як у студентів, які проходять підготовку в юридичній клініці, так і тих груп населення, для яких проводяться відповідні просвітницькі заходи, формуванню в суспільстві екологічних цінностей та вихованню відповідального ставлення до навколишнього природного середовища.

Бібліографічні посилання:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
2. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу: проект наказу Міністерства освіти та науки України. 2017. *Сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/proekt-polozhennya-pro-yur-1.docx>.
3. Липницька Є. О. Щодо новітніх методів викладання екологічного права студентам правничих спеціальностей. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції «Юридична освіта у сучасному вимірі» (20 квітня 2017 р.). Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017. С. 41-42. URL: <http://jyuosv.donnu.edu.ua/article/view/3812/3845>.
4. Бредіхіна В. Л. Деякі питання методики викладання еколого-правових дисциплін в контексті екологізації вищої освіти в Україні. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11840/1/Bredihina_17-19.pdf.
5. Сущенко В. М. Правнича клінічна освіта в Україні: навч. посібник. Київ: Ваіте, 2020. 274 с.

ЛИТВИНОВ Олександр Миколайович,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ УКРАЇНІ
(СПРОБА СИНТЕЗУ МІРКУВАНЬ ПРО СВІТОГЛЯДНУ ДИВЕРСІЮ
ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ).**

Пропонується звернення до питань цього тексту в аспектах:
а) *термінологічному*; б) *хронологічному*; в) *логічному*. Як приклад екзистенційної загрози подається факт вилучення соціально-гуманітарної складової з навчальних планів закладів вищої освіти, де здійснюється підготовка правників (у ЗВО МВС України ще й майбутніх правоохоронців).

I. *Термінологічний* стосується ключових питань, пов'язаних насамперед із поняттями, що їх винесено в назву цих тез.

II. *Хронологічний* стосується координації змістів і смислових навантажень названих понять у визначеній природній осі «минуле – майбутнє», де «сучасне» розглядається в причетності чи то до першого, чи то до другого.

III. *Логічний* означає певною мірою синтезування перших двох звернень у констатаціях та оцінках, а також, за необхідністю, у спробах прогнозування подальшого розвитку (ситуацій, процесів тощо).

Зміни в навчальних планах підготовки за вказаними спеціальностями, що спираються на затверджені державні стандарти, з культурологічної точки зору підпадають під визначення поняття диверсії, оскільки продовжують і навіть поглиблюють попередні знеособлені і стандартизовані на технологічному рівні цивілізаційні, а не культурні засади розвитку людини. Підтримка цих позицій замовниками (у нашому випадку це МВС) посилює таке відновлення цих тенденцій авторитаризму до ступеня загальності (тотальності), тобто тоталітаризму. Такими можуть бути попередні зауваження стосовно головного в запропонованій проблематиці.

I. Термінологічний аспект. Поняття екзистенційного використовується в найбільш відомому сенсі як означення межового (будь-чого) між життям і смертю. Тобто, йдеться про «загрозу» існуванню України та українського як смислового начала, пов'язаного не стільки з етнічним, скільки з політичним началом, що історично склалося на теренах країни (і не тільки). Останнє є пов'язаним, у свою чергу, екзистенційно насамперед з традицією свободи, включаючи її правничий (а не тільки юридичний) компонент або складову.

Поняття «освіта» потребує уточнення з точок зору теорії педагогіки та змістовного навантаження, що має як мінімум дві вади. Перша. Спадщина радянської системи освіти, де це поняття було поглиненим смислами

«професійної підготовки», насамперед через ідеологічно підкорений прагматизм «практичної спрямованості», перш за все мілітарно обумовленої, зважаючи на природу будь-якої тоталітарної держави (іншими словами: смислами несвободи). Друга. Це продовження зазначеної тенденції з різноманітних причин, включаючи, можливо і насамперед, сформульованої першої вади. Це є матеріалізованим на різних рівнях, починаючи з Закону України про вищу освіту, де жорстко невинновано скасовано поняття «виховання», і закінчуючи стандартом підготовки юриста. Для нас, представників ЗВО МВС України, так само стоїть питання ще й другої спеціальності таких шляхів корегування в бік повернення хоча б частини соціально-гуманітарного навчального навантаження, знищення чого виглядає як світоглядна диверсія в межах зазначеної першої вади (іншими словами: чергове і засадниче, зважаючи на значення освіти, відновлення стану несвободи).

Поняття «національна безпека» в цілому не потребує роз'яснень, але виглядає нагальною потреба підкреслення її стрижневої, тобто світоглядної складової, яка формується переважно не на професійно спрямованих навчальних курсах, а (і це є основою освіти в усьому світі правових держав) в курсах історичного, філософського та мовного спрямування (або соціально-гуманітарного циклу).

Термінологічно позитивним виглядає використання поняття «правничий» замість «юридичний», але слід звернути увагу на невідповідність першого поняття змісту навчання (підготовки майбутніх правників (юристів), а також правоохоронців), якщо спиратися на попередній абзац цього тексту, що посилюється фактичною відсутністю практик формування критичного мислення. Останнє можна також тлумачити в актуальному сьогодні термінологічному втіленні в понятті диверсії (світоглядного спрямування). Це є «освіта», інше – «професійна підготовка». Освічена людина має переконання моральні, стосовно «професіонала» може бути багато запитань, велика кількість з яких надзвичайно загострилася у зв'язку із непоодинокими прикладами відвертого переходу на бік окупаційної влади численної юрби юристів і правоохоронців («професіоналів»). Є всі підстави вважати наявність потенційно таких можливих зрадників і на території вільної України, оскільки світоглядний вплив «минулого» у відомих наративах «російського миру» залишається вельми значним, і не тільки на рівні повсякденності (тобто буденного рівня свідомості).

Тому поняття «світоглядна диверсія» в заданому контексті може тлумачитися як зменшення або взагалі знищення впливу на світогляд молоді людини, яка навчається, процесу «освіти» як формування здатності людини самостійно орієнтуватися в світі (зі спіранням на орієнтири культурні) та збільшення «професійної підготовки» (будь-якої) з тенденцією, як правило, до переваги спрощеної (примітивізованої) буденної свідомості. Останнє і є тим, що підриває та знищує загальне як культурне через величезні технологічні можливості цивілізаційного.

Ці міркування подано для обговорення, але впевненість у можливості їх раціональної аргументації дозволяє заявити наступне. Відповідальними за прийняття цих та інших подібних рішень (у минулому, хоча й не дуже далекому) слід вважати конкретних осіб, чиї підписи це засвідчили, що означає, що відповідальними за виправлення (у майбутньому, сподіваємося також не дуже далекому), слід вважати також їх. Втім слід зазначити, що є підстави співучасниками зазначеного процесу дегуманізації освіти можна вважати й викладачів навчальних закладів, які некритично (або не усвідомлено) ставляться до нього (цього процесу, означеного як світоглядна диверсія), і таким чином сприяють йому.

II. Хронологічний аспект. Апеляція до часового виміру вимагає звернення до історичного в осягненні як «довгого часу», так і ідеологічно заполітизованих подій минулого останніх десятиліть. Однак екзистенційно небезпечним і загрозливим є наявна присутність «людей минулого» як носіїв ціннісних моделей, а головне світоглядних орієнтацій, де, зокрема, жорсткий позитивізм марксистсько-ленінсько-сталінського (можна додати Мао та інших тиранів людства) гатунку постійно розвертає наше життя до примітивних форм взаємодії людей з розумінням права як сили (фізичної, колективної або сили влади). Апеляція до Розуму як основи права (Розуму як єдності інтелектуального та морального згідно західної культурної традиції) відкидає в минуле (хронологічно чи то актуально: азійські автократії). Тому освіта як (правова) культура на основі визначених моральних і правових цінностей є питанням принциповим, оскільки йдеться про наповнення конкретним змістом процесів розбудови правової та соціальної держави в нашій країні та зменшення частки скепсису, що є наявним і доволі відчутним у професійному середовищі юристів. Ці рудименти минулого є відбиттям реального стану історичної свідомості як загальної складової світогляду людини, яка стає занадто часто вирішальною в її ціннісних та моральних орієнтаціях та відповідних діях (одне з найпоказовіших утілень – корупція). Минуле, що тисне на свідомість молодого людини через стереотипне відновлення аморалізму негуманістичних способів комунікації (і що посилюється машинним типом мислення, що є наслідком постійної взаємодії з сучасними технологіями). Історична свідомість є ціллю № 1 для атак у різний спосіб, включаючи й пряму воєнну агресію, з боку «людей минулого», якщо такими вважати представників спільнот, які спираються на уявлення, що базуються на ірраціональних підставах сприйняття та тлумачення світу (якими є спадщина східних деспотій, у нашому випадку – Золотої Орди, а також східних релігійних культів, включаючи й східний – ортодоксальний, тобто застиглий у часі – варіант християнства). Такій дієвій активізації (реанімації) розуміння історії очевидно має бути ще більш активна протидія розуміння раціонального (тобто розумного, більш адекватного і ефективного), що і є одним з першочергових завдань освіти. Наявність об'єктивних причин існування «людини минулого» (як ментально «радянської людини») в нашому суспільстві і вимагає особливої уваги до питань національної безпеки в усіх аспектах і на всіх рівнях.

III. Логічний аспект. Наявність зазначених та деяких інших аспектів у функціонуванні системи освіти та державному управлінні взагалі, крім запропонованих пояснень, потребує й пропозицій відповідного цим загрозам реагування. Згідно викладеного на попередніх рядках багато чого виглядає очевидним. Слід додати такий логічний висновок, що має синтезувати висловлені думки та посилити їх у перспективі.

На сьогодні країна має доволі чітко сформоване ядро політичної нації, що може сприяти ефективному формулюванню та вирішенню реальних проблем, які заважають подолати кланово-корпоративний устрій держави («людей минулого») і гальмують поступ до держави правової та соціальної, включаючи й зазначені питання в сфері правничої освіти. Це люди, які відверто продемонстрували свою громадянську позицію, включаючи й жертвну її частину в умовах чергової російської агресії. Це наші громадяни, які зі зброєю доводять перевагу вільної людини над невільниками, а також внутрішньо переміщені особи, позиція яких здебільшого є публічною демонстрацією відданості ідеї свободи тощо.

Однією з причин недостатнього (неналежного) розуміння цієї насправді унікальної ситуації (і можливості) представниками істеблішменту є нерозуміння ролі освіти та особливо її гуманітарної (включаючи й соціально-гуманітарний аспект, тобто освіти правників) підготовки молоді до усвідомленого формування сучасної – правової – громадянської позиції.

LITOSHO Vlada,

lecturer of General Legal Disciplines Department

*(Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs)*

LEGAL STATUS OF REFUGEES, INTERNALLY DISPLACED PERSONS: INTERNATIONAL AND NATIONAL EXPERIENCE

Today, it is essential to note that almost every continent in the world has experienced or is experiencing severe problems related to refugees in the past or now. Various factors, including conflicts between the military and the civilian population, massive violations of human rights, economic difficulties in the states, environmental disasters, epidemics and other problems, caused these problems.

It is important to remember that the word «refugees» appeared after the Second World War. However, the increase in local and global conflicts made it necessary not only to clarify the legal status of refugees in detail but also to create specialised organisations that would take responsibility for this area.

At the international level, the legal status of refugees is codified in the 1951 UN Refugee Convention. Subsequently, in 1967, the Convention Relating to the Status of Refugees was supplemented by a Protocol; later, it was signed by more than 145 countries. Instead, the States Parties to the Convention have tended to define the term «refugee» from the Convention [1].

A famous Ukrainian refugee scholar, Chekhovych, draws attention to the definition of «refugee» in the Convention on the Status of Refugees. The scientist notes that this document states that any person who, as a result of events before January 1, 1951, and because of a legitimate fear of being victimised because of his race, religion, nationality or place of birth, can be considered a refugee. A person's belonging to a certain social group or political ideology makes him a stranger to the country of citizenship, so he does not have the protection of the country or prefers not to use the security of the state because of this fear. In addition, a stateless person is considered a foreigner of the land of his previous residence, as a result of which he does not wish to return there [2].

It is worth noting that Ukraine is a country that has sheltered a large number of refugees for a long time. Since its independence, Ukraine has devoted itself to creating a democratic state based on the rule of law, the centre of which is the individual. The Constitution of Ukraine defines life, health, honour and dignity as the highest social value in Ukraine. Affirmation and provision of human rights and freedoms is the primary duty of the state (Article 3 of the Constitution of Ukraine) [3].

Instead, this specific demographic group of people, refugees, affects the legal behaviour of individual states and requires them to be responsible. Today, the UNHCR, as a representative of the international community, fulfils this duty properly, but respective countries can do it in the field of refugee protection no less effectively. For example, back in 2014, it forced many residents of the east of our

state and the Autonomous Republic of Crimea to relocate, due to which they were considered displaced people. Instead, by February 24, 2022, a third of Ukrainian citizens were forced to leave their homes. Today, it is the largest humanitarian crisis in history, which has led to the displacement of people worldwide. Approximately 4.9 million people have been displaced within Ukraine. In comparison, an estimated 3 million remain in conflict-affected areas, unable to leave due to increased security risks, destruction of bridges and roads, lack of resources or information on where to find shelter or lack of housing for living [4].

As a result, another concept became popular in Ukrainian society: internally displaced persons (IDPs). The Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons», dated October 20, 2014, No. 1706-VII, defines the term «internally displaced person» as a citizen of Ukraine, a foreigner or a stateless person who is in the territory of Ukraine on legal grounds and has the right to permanent residence in Ukraine, who was forced to leave or leave their home due to or to avoid the negative consequences of armed conflict, temporary occupation, mass violence, human rights violations or emergencies [5].

In this regard, the primary duty of our state today is to create adequate housing for internally displaced persons in peaceful regions of the country and coordinate efforts between states to provide emergency assistance to Ukrainian refugees [6].

The greatest attention should be paid to providing legal assistance to compatriots on a wide variety of issues regarding the possibility of obtaining answers to the most pressing questions regarding the rights of refugees in the host country (for example, housing, financial, and medical). assistance, other social services), processing of documents of legal significance, etc., as well as learning the language of the country of residence and the possibility of temporary employment.

With the assistance of the UNHCR, our state must take daily measures to ensure the protection of the rights of Ukrainian refugees and displaced persons. They should do everything possible to minimise the humanitarian consequences of the terrible actions of the Russian «military machine», its aggressive actions and merciless actions against the civilian population of Ukraine.

References:

1. Status of the Convention on the Status of Refugees of July 28, 1951: Status of Org. United Nations, dated May 19, 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i38#Text.
2. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України: навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2004. 216 с.
3. Мороз О. Б. Вимушена міграція і війна в Україні. Львівський державний університет внутрішніх справ (від 27.06.2022 р. № 11). 134 с.
4. В Україні офіційно зареєстрували 4 867 106 переселенців. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3649695-v-ukraini-oficijno-zarees-truvali-4-867-106-pereselenciv.html>.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: станом на 29.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170618#Text>.
6. Створення гідних життєвих умов для переміщених осіб: фахівці в Україні навчалися ефективному управлінню центрами для ВПО на тренінгах МОМ. ІОМ Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/stvorennya-hidnykh-zhyttyevykh-umov-dlya-peremishchenykh-osib-fakhivtsi-v-ukrayini-navchalysya-efektyvnomu-upravlinnyu-tsentramy-dlya-vpo-na-treninhakh-mom>.

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,

проректор, професор кафедри
загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЧЕШК-ТРЕГУБЕНКО Ольга Сергіївна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ПРАВНИКІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Освіта та виховання мають фундаментальне значення у всьому світі для підготовки людини до повноцінного життя у соціумі та фахівців для будь-якої сфери життєдіяльності. Чим вища складність професії та її системна динаміка, тим більшої уваги потребує розробка та впровадження найбільш ефективних методів навчання. Враховуючи високу роль правників у державотворенні та правотворенні, особливої уваги потребує підготовка висококваліфікованих правників у вітчизняних закладах вищої освіти, спроможних реалізовувати складні фахові та дослідницькі завдання.

Тож, проблематика впровадження повномасштабної та результативної інноваційної діяльності у підготовці юристів в Україні має як теоретичний, так і прикладний характер.

Питання розвитку та впровадження інноваційних методів навчання у сфері освіти у цілому та вищої освіти зокрема стали предметом пізнання вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, у роботах А. Алексюка, Ю. Балан, Ю. Бистрової, І. Богданової, А. Бойко, Н. Ваніної, Р. Гаврилюк, С. Гусарова, О. Дубасенюк, І. Доброскок, В. Ільїна, Г. Клімової, Г. Коцури, В. Кременя, О. Кривецького, Н. Кузнецової, Н. Лашук, М. Лисенка, І. Мельничук, Ю. Нікітіна, П. Пацурківського, Т. Пащенко, С. Пролеєва, П. Сауха та ін.

В епоху, коли технологічні вдосконалення та інновації знаходяться в розквіті, є багато можливостей для інноваційних методологій навчання та викладання. Традиційні методи навчання передусім ґрунтувалися на поясненні педагога теми підручника, а студенти не були активними учасниками заняття. Нові методи навчання заохочують студентів брати активну участь в аудиторії, щоб пробудити їхню допитливість та креативність [1-2]. Мета будь-якої освітньої системи – навчання, виховання і розвиток особистості, а її показником є позитивний результат, який сьогодні в професійній освіті розглядається через якісну підготовку фахівця [3]. Система вищої юридичної освіти не є винятком, а інновації є невіддільною її складовою.

Поняття «інноваційна діяльність» щодо освітньої системи – це розробка нового змісту і нових методів навчання. Інновації в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами, їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою і потребою в якісно новій освіті [4]. Інноваційна діяльність в Україні передбачена Законами України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р., «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р., іншими законами України та низкою підзаконних нормативно-правових актів.

Педагогічна інноватика відповідно до особливостей інноваційних процесів в освіті повинна охоплювати такі теоретичні блоки понять і принципів: створення нового в системі освіти та педагогічної науки, сприйняття нового соціально-педагогічним співтовариством, застосування педагогічних новацій, система рекомендацій для теоретиків і практиків щодо пізнання інноваційних освітніх процесів в освіті та керування ними [3, с. 40]. Впровадження й утвердження нового в освітній практиці зумовлене позитивними трансформаціями, а отже, має стати засобом вирішення актуальних завдань конкретного навчального закладу і витримати експериментальну перевірку для остаточного застосування інновацій. Це має полягати в сучасному моделюванні, організації нестандартних лекційно-практичних, семінарських занять; індивідуалізації засобів навчання; кабінетного, групового і додаткового навчання; факультативного, за вибором студентів, поглиблення знань; проблемно-орієнтованого навчання; науково-експериментального при вивченні нового матеріалу; розробці нової системи контролю оцінки знань; застосуванні комп'ютерних, мультимедійних технологій; навчально-методичної продукції нового покоління [5, с. 28].

В умовах активного розвитку та інформатизації всіх сфер суспільства, все більшого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у життя людини, що безперечно стосується і освітньої сфери, доступність інформації збільшується з неймовірною швидкістю. Це, безумовно, має як переваги, так і недоліки. Якщо переваги є очевидними, то серед недоліків слід виокремити невміння серед нескінченного інформаційного потоку знайти правильну інформацію, відсутність навичок систематизації інформації тощо. У цьому зв'язку очевидним стає виклик для всього суспільства, й для освітньої сфери зокрема, оволодіти прийомами та методами знаходити та використовувати першоджерела, критично аналізувати національне та зарубіжне законодавство та ін. Все це вимагає активної інтеграції інноваційних методів у навчання майбутніх правників.

Безперечно, що традиційне навчання має ключове значення, однак використання комп'ютерних технологій є дуже корисним доповненням, а іноді і єдиним способом проводити навчальні заняття. Все це ми могли спостерігати в умовах впровадження майже у кожній державі світу карантинних обмежень; в умовах введення воєнного стану в Україні з лютого 2022 р.

У контексті впровадження інноваційних методів важливо звернутися до зарубіжного досвіду. Головною метою юридичної освіти у Великобританії, країнах Північної Америки, Австралії та Нової Зеландії є підготовка практикуючого юриста-адвоката, який зможе успішно вирішувати складні практичні завдання та представляти інтереси клієнта у суді в найкоротший термін після отримання диплому про вищу освіту. У зв'язку з цим підготовка юристів на юридичних факультетах англосаксонських країн базується на таких методах викладання, як розгляд теоретичного матеріалу за допомогою судових прецедентів [6]. Справедливо відзначити, що вивчення теоретичного матеріалу за допомогою судових прецедентів у першу чергу відбувається у державах, що відносяться англо-американської правової системи. Проте зауважимо, що сучасна правова система України активно модифікується та вбирає в себе окремі ознаки загальної правової системи, що виражається у впровадженні в адміністративне судочинство інституту «зразкової справи». Таким чином, відхід від абсолютної теоретизації навчального матеріалу, та більш активне впровадження вивчення різних юридичних кейсів сприятиме значно кращій підготовці майбутніх правників до практичної діяльності.

Наголосимо, що додатковим потужним елементом у навчанні здобувачів вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ є отримання практичних навичок на базі юридичної клініки «Істина», де студенти мають змогу під керівництвом викладачів-наставників консультувати громадян з тих чи інших юридичних питань.

Таким чином, сучасна система української вищої правничої освіти в нових реаліях потребує активних змін та оновлення змістовного наповнення на всіх рівнях, враховуючи умови навчання під час воєнного стану та в післявоєнний період. Для кожної демократичної правової держави важливим є створення ефективної системи правового регулювання; підвищення якості нормотворчої та правозастосовної діяльності. У цьому зв'язку пріоритетним завданням є пошук та впровадження інноваційних методів навчання правників відповідно до нових суспільних потреб та запитів. Взаємозалежним до ефективного впровадження інноваційних технологій навчання є системне підвищення та вдосконалення свого рівня знань та навичок науково-педагогічними працівниками. Сучасність пропонує велику кількість можливостей для забезпечення цього. Головним залишається якість цих послуг та відсутність формальності у підвищенні кваліфікації викладача.

Бібліографічні посилання:

1. Melnychuk I., Rebukha L., Zavgorodnia T., Bloschynskyi I. Strategic Significance of English in Self-Education of the Students I of Sociohumanitarian Specialties for Fundamentalization of University Education. *Modern Journal of Language Teaching Methods*. 2018. Vol. 8 (11). Pp.713-721.
2. Мельничук І., Білоус І. Інноваційні методи викладання та навчання у сфері вищої освіти. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2021. Вип. 2. С. 94-102.
3. Ваніна Н. М., Пашенко Т. М. Упровадження інноваційних методів навчання під час підготовки фахівців передвищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 16 (1). С. 39-43.

4. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: зб. наук.-метод. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 12-28.
5. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 27-33.
6. Луппа В. А. Інноваційні методи підготовки юристів у ВНЗ. file:///C:/Users/User/Downloads/8816-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-17528-1-10-20170726.pdf.

НИКОЛАЙЧУК Світлана Василівна,
суддя Дніпропетровського окружного
адміністративного суду,
кандидат юридичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту проголошення незалежності нашої держави український народ обрав шлях демократичного, соціального та правового розвитку, розпочалось реформування України у відповідності з європейськими стандартами.

Протягом цих років в Україні змінились Конституція та закони України, форма правління від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки, відбулась децентралізація державної влади, посилилась роль громадянського суспільства, з'явилися інформаційно-цифрові технології.

Відбулись і зміни в системі судоустрою України. Окремої уваги заслуговує оновлений Кодекс адміністративного судочинства України, який містить зміни більш ніж до 80 % існуючих статей, має і велику кількість новел, на деяких з них варто зупинитись детальніше.

Основним завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ст. 2 КАС України).

Стаття 19 КАС України передбачає, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах та надає перелік категорій спорів, які розглядаються адміністративними судами.

Практика тлумачення даних процесуальних норм виявила чимало проблем в їх застосуванні судами.

Так, адміністративним судам підсудні такі справи:

- 1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;

а. спори адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби ;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень (постанова КАС ВС від 30.11.22р. у справі 823/1001/18 за позовом департаменту архітектури та містобудування Черкаської міської ради до головного інспектора будівельного нагляду відділу нагляду за діяльністю уповноважених органів з питань архітектури та містобудування УДАБІ у Черкаській області про визнання протиправним та скасування рішення відповідача від 01.12.17 р. № 1702);

4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів (постанова КАС ВС від 20.10.20 р. по справі № 826/3694/16 за позовом ТзОВ до Державної фіскальної служби України, правонаступником якої є Державна митна служба України, Закарпатської митниці ДФС України, правонаступником якої є Закарпатська митниця Держмитслужби, про визнання протиправним і скасування наказів Державної фіскальної служби України № 138 від 16.02.2016 «Про ліквідацію, створення та зміну назв окремих митних постів митниць ДФС», від 01.03.2016 № 131 «Про введення в дію змін до структури Закарпатської митниці ДФС» тощо);

5) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

б) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму;

7) спори фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

8) спори щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

9) спори щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

10) спори щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб (постанова КАС ВС від 02.06.20 р. по справі № 766/6695/16 за позовом ОСОБА_1 до Херсонської міської ради, виконавчого комітету Херсонської міської ради, Херсонського міського голови Миколаєнка Володимира Васильовича про

визнання незаконним та скасування рішення, поновлення на посаді, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та моральної шкоди і зобов'язання вчинити дії);

11) спори фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі», крім спорів, пов'язаних із укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю;

12) спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»;

13) спори щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»;

14) спори із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства (ухвала КГС ВС від 17.03.20 р. у справі № 910/10806/19 за позовом Авіакомпанія, МАУ до Міністерства інфраструктури України про визнання незаконним та скасування наказу № 168 від 18.03.2019 «Про здійснення державно-приватного партнерства»; наказу № 373 від 21.05.2019 «Про створення комісії з питань проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо проекту «Реконструкція існуючого та створення нового вантажного терміналу в аеропорту «Бориспіль»»; наказу № 538 від 10.07.2019 «Про проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо проекту «Реконструкція існуючого та створення нового вантажного терміналу в аеропорту «Бориспіль»»; зобов'язання Мінінфраструктури прийняти рішення про здійснення державно-приватного партнерства щодо проекту «Реконструкція існуючого та створення нового вантажного терміналу в аеропорту «Бориспіль» на умовах концесії);

15) спори, що виникають у зв'язку з оголошенням, проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу.

Хочу звернути Вашу увагу, що виділені вище категорії спорів є нововведеннями протягом останніх 5 років, рідко зустрічаються в судовій практиці, і свідчать, що адміністративне право та адміністративний процес крокує в ногу з часом.

Окрім того, КАС України поповнено ще й новими нормами, які визначають нові різновиди спорів, підсудних адмінсудам, та визначають особливий порядок їх розгляду судом.

13.05.2020 р. КАС України доповнено статтею 266/1, яка передбачає особливості провадження у справах щодо оскарження індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та рішень Кабінету Міністрів України стосовно виведення банків з ринку (як приклад, постанова КАС ВС від 30.11.21 р. у справі № 826/3021/18).

30.11.2021р. у Кодекс поповнено статтею 289/2: «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України». У разі невиконання у встановлені Податковим кодексом України строки обов'язку щодо сплати грошових зобов'язань юридичною особою або постійним представництвом нерезидента, що призвело до виникнення податкового боргу (заборгованості) у сумі, що перевищує 1 мільйон гривень, та якщо такий податковий борг не сплачено протягом 240 календарних днів з дня вручення платнику податків податкової вимоги, податковим органом подається до суду за основним місцем реєстрації юридичної особи або постійного представництва нерезидента позовна заява про застосування судом тимчасового обмеження керівника юридичної особи або постійного представництва нерезидента-боржника у праві виїзду за межі території України (потанова Третього апеляційного адміністративного суду від 08 червня 2022 року по справі № 160/5655/22 за позовом за позовом Головного управління ДПС у Дніпропетровській області до товариства з обмеженою відповідальністю «Футбольний клуб «ДНІПРО» про встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду керівника юридичної особи за межі України).

12.05.22 р. з'явилась нова норма КАС України – стаття 283/1: «Особливості провадження у справах про застосування санкцій». Позовна заява про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», подається до Вищого антикорупційного суду та повинна містити, зокрема, перелік майна (активів), яке (які) підлягає (підлягають) стягненню в дохід держави на підставі пункту 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»), (постанова ВАКС від 01.09.2022 року по справі № 991/3183/22 за позовом Міністерства юстиції України до Євтушенкова Володимира Петровича, третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору: АТ «Український науково-дослідний проектно-конструкторський та технологічний інститут трансформаторобудування», ТОВ Науково-інженерний центр «ЗТЗ-СЕРВІС», ТОВ «ЕЛЕКТРОЗАВОД-ВІТ», ТОВ «ІТМ-УКРАЇНА», ТОВ «СМАРТ ДІДЖИТАЛ СОЛЮШНС», АТ ХК «Електро завод» про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції»).

Зазнала змін і ст.283 КАС України щодо особливостей провадження у справах за зверненням податкових та митних органів, згідно з якою податкові та митні органи при здійсненні ними визначених законом повноважень

можуть звернутись до суду з заявами про: зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках платника податків; підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків; надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі; зобов'язання керівника підприємства провести інвентаризацію основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, які перебували або перебувають під митним контролем чи використовувалися цим підприємством разом із товарами, які були поміщені у відповідний митний режим; стягнення коштів за податковим боргом; зобов'язання платника податків, який має податковий борг, укласти договір щодо переведення права вимоги дебіторської заборгованості цього платника на податковий орган; встановлення тимчасового обмеження керівника юридичної особи або постійного представництва нерезидента-боржника у праві виїзду за межі України (частину першу статті 283 доповнено пунктом 7 згідно із Законом № 1914-IX від 30.11.2021), (постанова КАС ВС від 20.07.22 р. у справі № 420/7404/20).

Новелою є і стаття 289/3 КАС України, яка передбачає особливості провадження у справах за адміністративними позовами про заборону політичної партії (згідно із Законом № 2243-IX від 03.05.2022). Право звернутися з адміністративним позовом про заборону політичної партії має центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань (постанова КАС ВС від 06 вересня 2022 року у справі № П/857/1/22 за позовом Міністерства юстиції України до Політичної партії «ПАРТІЯ ШАРІЯ», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача, – Служба безпеки України, про заборону політичної партії, апеляційне провадження у якій відкрито).

З моменту військового вторгнення рф на терени нашої держави судова система України продовжувала виконувати свою основну функцію – здійснення правосуддя незалежними та неупередженими судами, які в надскладних умовах, але, все ж таки, не зупинили свою роботу і продовжили розглядати справи.

Серед них є і Дніпропетровський окружний адміністративний суд, який стоїть на варті захисту порушених прав та інтересів громадян, сумлінно здійснюючи правосуддя для зміцнення довіри суспільства до судової гілки влади.

Так, у період з 01.01.2022 по 01.12.2022 року в провадженні Дніпропетровського окружного адміністративного суду перебувало 30551 судових справ, з яких 22388 надійшли до суду, а 25721 були розглянуті судом в означеному періоді.

З них, під час воєнного вторгнення рф на територію України, а саме у період з 24.02.2022 по 01.12.2022 року, 17330 судових справ надійшли до суду, 19293 судові справи були розглянуті судом.

- Найпоширеніші категорії справ, розглянуті ДООС за період війни, наступні:
- Справи щодо захисту політичних (крім виборчих) та громадянських прав (788), зокрема щодо: забезпечення права особи на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (608), забезпечення права особи на доступ до публічної інформації (11), реалізації владних управлінських функцій у сфері громадянства (29), реєстрації актів цивільного стану, крім актів громадянства (95).
 - Справи щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (250).
 - Справи, що виникають з відносин публічної служби (1770), зокрема щодо: проходження служби (1611), звільнення з публічної служби (124).
 - Справи з приводу реалізації державної політики у сфері економіки та публічної фінансової політики (766), зокрема щодо: державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (8), дозвільної системи у сфері господарської діяльності; ліцензування видів господарської діяльності; нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; розроблення і застосування національних стандартів, технічних регламентів та процедур оцінки відповідності (124).
 - Митної справи, зовнішньоекономічної діяльності, спеціальних заходів щодо демпінгового та інших імпортів (311), в тому числі щодо: визначення митної вартості товару (28), здійснення публічних закупівель (254).
 - Справи з приводу регулюванню містобудівної діяльності та землекористування (169), зокрема у сфері землеустрою; державної експертизи землепорядної документації; регулювання земельних відносин (100).
 - Справи з приводу охорони навколишнього природного середовища, зокрема щодо забезпечення екологічної безпеки, у тому числі при використанні природних ресурсів; екологічної безпеки поводження з відходами (8).
 - Справи з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства (1463), зокрема щодо: погашення податкового боргу (288), адміністрування окремих податків, зборів, платежів (811), зупинення реєстрації податкових накладних (271), збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших зборів (279).
 - Справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики (11086), зокрема зі спорів щодо: управління, нагляду, контролю та інших владних управлінських функцій (призначення, перерахунку та здійснення страхових виплат) у сфері відповідних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування (10114).
 - Загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (10091).

– Справи щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України (178), зокрема щодо: перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України (7), дорожнього руху, транспорту та перевезення пасажирів (130).

– Справи зі спорів з приводу реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту (53).

Фактор війни суттєво вплинув на процеси діяльності та роботи судової системи (відсутність електроенергії, бомбосховищ, належного матеріально-технічного забезпечення, кадровий дефіцит). І в таких умовах проводити відкриті судові засідання стає не можливим та не безпечним.

Але постійні вдосконалення та інтеграція нашої правової системи з демократичними системами ЄС, перехід до світових стандартів державотворення, дозволяють судовій системі України справлятися з такими викликами.

Внесеними змінами до Кодексу адміністративного судочинства України (ст.18) запроваджено функціонування у судах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка передбачає: подання через засоби інтернет-зв'язку позовних та інших заяв, скарг та інших визначених законом процесуальних документів; визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи (автоматизований розподіл справ); забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відео конференції; направлення судових рішень та інших процесуальних документів учасникам судового процесу на їх офіційні електронні адреси; дозволяє використовувати електронний підпис учасникам судового процесу; проводити розгляд справи за матеріалами судової справи у електронній формі.

17.08.21 р. Вища Рада Правосуддя прийняла рішення № 1845/0/15-21 «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», яким запроваджено два ключові модулі: підсистеми «Електронний кабінет» та «Електронний суд».

Підсистема «Електронний кабінет» (Електронний кабінет ЄСІТС, Електронний кабінет) – підсистема ЄСІТС, захищений вебсервіс, що має офіційну адресу в інтернеті (<https://cabinet.court.gov.ua>), який забезпечує процедуру реєстрації користувачів в ЄСІТС, а також подальшу автентифікацію таких осіб з метою їх доступу до підсистем (модулів) ЄСІТС у межах наданих прав.

Підсистема «Електронний суд» (Електронний суд) – підсистема ЄСІТС, що забезпечує можливість користувачам у передбачених законодавством випадках відповідно до наявних технічних можливостей підсистеми ЄСІТС реалізованого функціоналу створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи.

Дані модулі почали діяти у всіх судах України з 05.10.2021 р. і , як показує практика, вони дозволяють уніфікувати та оптимізувати процеси діяльності судів; мінімізувати вплив людського чинника та недопущення втручання у процеси здійснення правосуддя; підвищити прозорість, зручність та доступність судової системи для громадян і , що виявилось найголовнішим сьогодні, вберегти життя людей.

Сьогодні довели, що Українці – сильна, розумна і сучасна нація, яка впевнено крокує в перед до перемоги і нових перспектив.

ОГАНІСЯН Цагик Вазгенівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Медіація в Україні набуває розвитку у зв'язку з тенденціями гуманізації, лібералізації та демократизації публічно-правового сектору. Саморегулювання деяких професій і видів діяльності свідчить про свободу і динамізм розвитку суспільних відносин, а також про відкритість держави до нових запитів громадянського суспільства. Якщо громадяни не довіряють класичним державним інституціям, їх «підміняють» нові, прогресивні і гнучкі громадянські інституції, що працюють на договірних умовах і ставлять на найвищий пріоритет справедливість і рівність для сторін спору.

Після прийняття Закону України «Про медіацію», система підготовки медіаторів в Україні отримала нові перспективи. Правове врегулювання інституту медіації закріпило правовий статус медіаторів, чим автоматично зміцнило та актуалізувало цей вид професійної діяльності. Але в Україні досі не сформовано дієвої і надійної системи підготовки медіаторів.

Окремі аспекти інституту медіації досліджували Х. Алікперова, О. Аллахвердова, А. Арутюнян, А. Біцай, С. Бобровник, Г. Гончарова, С. Демченко, С. Запара, М. Карпенко, О. Карягіна, О. Кармаза, В. Комаров, С. Кузьменко, В. Лісичина, Н. Мазаракі, О. Попаденко, М. Поліщук, Ю. Притика та багато ін. Однак потребує наукового осмислення та обґрунтування системи підготовки медіаторів в Україні у світлі прийняття законодавства про медіацію.

Медіація набуває все більшої популярності в Україні як альтернативний спосіб вирішення судових спорів, оскільки їй більшою мірою довіряють особи, які зацікавлені у мирному і чесному вирішенні конфлікту. Отож, справедливою є дискусія щодо змісту та якості підготовки медіаторів, а особливо важливим є осмислення питання – якою має бути базова освіта і підготовка медіатора, який бере участь у вирішенні правових спорів.

У ст. 9 Закону України «Про медіацію» від 2021 р. визначено, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа. А відповідно до ст. 10 Закону базова підготовка медіаторів має здійснюватися за програмою обсягом не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання [1]. Акцент зроблено саме на якості підготовки медіатора, а не на його віці чи досвіді. Важливою є і освітня спеціальність медіатора, враховуючи специфіку спорів, які він допомагає вирішити. Правові спори вимагають залучення медіатора з вищою юридичною освітою [2, с. 54]. У багатьох країнах медіація може здійснюватися на професійній та непрофесійній основі. В Україні більшість медіаторів, як правило, має вищу освіту (психологічну, педагогічну, юридичну тощо) і додатково до неї пройшли спеціальну підготовку з теоретичного та практичного навчання базовим навичкам медіатора. Позитивним фактом є те, що професія медіатора визнана державою, згідно з класифікатором професій України медіатор – це фахівець з урегулювання конфліктів та медіації в соціально-політичній сфері (код професії 2442.2) [3, с. 267]. Ми поділяємо позицію, що виключно професійно підготовлені та кваліфіковані медіатори з юридичною освітою можуть брати участь у вирішенні правових спорів.

Професійна підготовка медіаторів розглядається як: передумова доступу до професії медіатора та отримання кваліфікації медіатора як рівня професійної майстерності; формування системи знань, навичок та компетентностей медіаторів, у тому числі відповідно до їх майбутньої спеціалізації; формування відповідних морально-етичних якостей медіатора; гарантія дотримання медіаторами принципів медіації та процедурної справедливості; важлива умова шанобливого ставлення суспільства до професії медіатора. Мета професійної підготовки медіаторів – це формування професійного медіаторського корпусу для забезпечення прав та законних інтересів сторін медіації, третіх осіб та суспільства в цілому [4, с. 28]. Спеціальна підготовка медіаторів з правових спорів має базуватись на основі вищої юридичної освіти (не нижче магістерського рівня вищої освіти).

Жарук І. вважає, що наразі успіх у соціально-економічній та інших сферах діяльності залежить від сучасних знань, умінь, навичок, компетентностей працівників поряд із розвитком новітніх технологій, а це потребує значних і постійних інвестицій у неперервне навчання, підвищення кваліфікації фахівців. Конкуренція на ринку праці вимагає від випускників ЗВО не лише високий кваліфікаційний рівень, але й достатній рівень розвитку загальної культури. До останньої автор відносить й професійну підготовку у вітчизняних ЗВО майбутніх фахівців із медіації на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності, неупередженості, як того вимагає чинний Закон України «Про медіацію» [5, с. 72]. Отож, комунікабельність та навички активного слухання, емпатичність і проникливість, а також інші особистісні

риси медіатора слід віднести виключно до «Soft skills». Вони не можуть вважатися основою професійної підготовки медіатора, а перевага має надаватись саме професійним знанням, умінням та навичкам.

Феномен західної медіації характеризується передусім організованими спробами інституціоналізувати її і використовувати для цього механізми правового регулювання. Для надання послуг медіації населенню та юридичним особам створюються державні, громадські та комерційні організації. Вони проводять навчання та підготовку медіаторів, займаються маркетингом медіаційних послуг, приймають заявки від населення, організовують проведення і моніторинг процедур медіації, займаються просвітницькою та громадською діяльністю. Держава, у свою чергу, забезпечує законодавчу базу для діяльності професійних медіаторів, визнає легітимність і корисність цієї діяльності, сприяє поширенню практики медіації [6, с. 227].

На посвідчення проходження особою навчання, його завершення та рівня набутих компетентностей (у випадку, якщо проводилось підсумкове оцінювання) провайдер освітніх послуг має видати випускникові відповідний сертифікат або інший документ (свідоцтво, диплом тощо) [7]. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про медіацію» суб'єктом освітньої діяльності має бути видано сертифікат, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора. До нього додається перелік компонентів програми навчання і набутих компетентностей. Суб'єкти освітньої діяльності, що здійснюють підготовку медіаторів, ведуть реєстри своїх випускників [1]. Для прикладу ГО «Національна асоціація медіаторів України» веде власний реєстр медіаторів – членів ГО «НАМУ». Але, саме останнє положення потребує додаткової аргументації.

Ведення реєстрів підготовлених осіб та належна сертифікація значно підвищити ефективність навчання медіаторів, а також забезпечити їх високу кваліфікацію. Гідним схвалення є прийняття не лише дипломів державного зразка, а й дипломів, виданих у зарубіжних країнах [8, с. 212; 14]. Вважаємо, що доступ до професії медіатора має бути аналогічним механізму отримання права на заняття адвокатською діяльністю. Отож, особа має скласти єдиний незалежний державний кваліфікаційний іспит медіатора на базі провайдера освітньої послуги, що має ліцензію та отримати свідоцтво про право на заняття медіацією.

Пропонується створити та використовувати єдиний державний реєстр сертифікованих медіаторів, розпорядником якого будуть або територіальні органи юстиції, або єдина професійна організація, що об'єднуватиме усіх медіаторів України та визначатиме стандарти професії.

З метою удосконалення вказаного інституту дослідники пропонують: 1) забезпечити державне регулювання медіації та підготовки кадрів у цій сфері; 2) виробити єдині державні стандарти підготовки медіаторів; 3) здійснювати обов'язкову акредитацію установ, що здійснюють підготовку кадрів для сфери медіації; 4) забезпечити постійне міжнародне співробітництво

та обмін досвідом у сфері досудового примирення та врегулювання спорів; 5) сформувати єдиний державний реєстр кваліфікованих/сертифікованих медіаторів; 6) забезпечити постійний державний та громадський контроль за якістю надання послуг у сфері медіації [9, с. 36]. Пропонується посилити державне регулювання цієї сфери [10-11] у частині контролю за підготовкою та сертифікацією медіаторів. Вважаємо, що саморегуляція в медіації пріоритетна, але обґрунтованою є потреба гарантувати якість підготовки медіаторів в інтересах споживачів відповідних послуг.

Висновки. Медіатор не виступає у якості арбітра і не приймає жодних рішень у вирішенні правового спору, а лише сприяє пошуку компромісу. Проте, здатність врегулювати правові спори вимагає від фахівця глибокого знання і розуміння фундаментальних принципів права та відповідного законодавства. Професійно підготовлені та кваліфіковані медіатори з юридичною освітою можуть брати участь у вирішенні правових спорів. Спеціальна підготовка медіаторів з правових спорів має базуватись на основі вищої юридичної освіти (не нижче магістерського рівня вищої освіти).

Саморегулювання інституту медіації є гарантією його прозорого і демократичного розвитку в Україні. Але, стандартизація навчання медіаторів в Україні надасть можливість забезпечити якість підготовки медіаторів в інтересах бенефіціарів. Контроль дотримання та забезпечення стандартів навчання медіаторів є необхідним.

Бібліографічні посилання:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.
2. Наливайко Л. Р. Зарубіжний досвід врегулювання медіації як альтернативного способу вирішення правових конфліктів у світлі прийняття Закону України «Про медіацію». *Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 листопада 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 500 с.
3. Кобзева Т. А. Професійна підготовка медіаторів в Україні. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали VI Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Суми, 19–20 травня 2022 року). Суми: СДУ, 2022. С. 266-268.
4. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2019. 42 с.
5. Жарук І. В. Професійна підготовка у вітчизняних ЗВО медіаторів – вимога часу. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23051/Zharuk_Profesiina_pidhotovka_u_vitchyznanykh_ZVO_mediatoriv_%20vymoha_chasu.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
6. Кисельова Т. С. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації в зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11-12. С. 225-235.
7. Наровська К. Б. Основні засади навчання базовим навичкам медіатора. Київ: Видавець В. Захаренко, 2019. 32 с.
8. Бондарчук Н., Бугайчук А. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 209-213.
9. Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 34-37.
10. Наливайко Л. Р., Ільєнко Д. Ю., Ільєнко В. Ю. Інститут медіації як ефективний спосіб вирішення конфліктів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 29-32.
11. Nalyvaiko L., Chanysheva G., Kozin S. Remuneration Of Public Servants In The Federal Republic Of Germany. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. № 4 (5). Pp. 228-232.

ОРЛОВА Олена Олександрівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*
ЗАМУЛА Дар'я Анатоліївна,
здобувач вищої освіти
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24.02.2022 № № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (із змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 133/2022 від 14.03.2022, № 259/2022 від 18.04.2022, № 341/2022 від 17.05.2022, № 573/2022 від 12.08.2022) відповідно до п. 20 ч.1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» введено воєнний стан, який продовжено з 05 години 30 хвилин 23.08.2022 строком на 90 діб [1].

З введенням воєнного стану внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації виникла цілодобова потреба у захисті прав людини, адже кількість внутрішньо переміщених осіб, жертв щодня лише зростає, відповідно, збільшується і кількість питань, що потребують швидкого та ефективного вирішення.

Проте в умовах сьогодення особливо поширеними є випадки, коли особа потребує правової допомоги, але не має фінансової змоги її оплачувати через перебування у скрутному становищі внаслідок непередбачуваних життєвих обставин. Саме для цих категорій громадян в Україні законодавчо і передбачена безоплатна правова допомога – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [2].

Згідно зі ст. 59 Конституції України «кожен має право на професійну правничу допомогу [3]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно». Даний конституційний припис є важливим для того, щоб забезпечити рівний доступ до правосуддя.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану, Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року було передбачено, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 -34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Важливо пам'ятати, що введення воєнного стану не впливає на обмеження прав людей на безоплатну правову допомогу, які гарантовані Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Більше того, можливість реалізації громадянами свого права на безоплатну правову допомогу в умовах воєнного стану є гарантією реалізації інших конституційних прав.

Особливу роль у наданні безоплатної правової допомоги нині відіграють юридичні клініки.

Уперше термін «юридична клініка» було використано Ф. Фромгольдом у статті з однойменною назвою «Juristische Kliniken» у німецькому журналі «Deutsche Juristen-Zeitung» у 1881 році, натомість в Україні історія існування юридичних клінік розпочинається аж понад століття потому [4].

Диновський К., підтримуючи позицію попередників, зокрема вищезгаданого професора, наголошував: «установа на зразок медичної клініки необхідна на юридичному факультеті, оскільки завданням і метою клінічних занять є навчання вмінню застосовувати наукові прийоми у практичній діяльності. Юридична наука, так як і медицина, спрямована на практичні цілі і рішення юриста – не менш важливе, аніж лікарське». Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що юридична освіта повинна навчити застосуванню теоретичних знань до конкретних випадків, тобто практичному застосуванню.

Відповідно до Типового Положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України (далі – Типове Положення), окрім підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей, метою діяльності юридичних клінік також є забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги та формування правової культури серед населення [5].

Серед науковців прийнято виділяти три групи цілей (завдань), які ставить перед собою юридична клініка, згідно з Типовим Положенням. До таких груп відносяться:

- 1) освітні цілі;
- 2) соціальні цілі;
- 3) інші цілі.

Незважаючи на численну кількість праць, серед вчених єдиного розуміння щодо пріоритетності якогось із вищеназваних завдань юридичної клініки досі немає. Проте, на мою думку, сьогодні ключовим завданням юридичної клініки постає реалізація соціальних завдань.

Фактично, нині студенти-клініцисти достроково отримали можливість бути практикуючими юристами з досить складних питань: як отримати соціальні виплати, що робити при втраті документів, чи компенсується знищене майно, як бути із трудовими гарантіями тощо.

Загалом, роль юридичної клініки у професійній підготовці студентів-юристів під час воєнного стану полягає у тому, що:

1) сприяє швидкому розвитку професійних якостей студента, оволодінню навичками та вміннями, поглибленню й розширенню теоретичних знань, активізує самостійність студента і, водночас, розвиває уміння працювати в колективі;

2) завдяки вирішенню конкретного завдання надається правова допомога соціально незахищеним верствам населення, що впливає на формування індивідуальної усвідомленості студентом значення юриста в суспільстві та розвиває його правову культуру;

3) юридична клініка стала додатковим місцем проходження практики студентами, оскільки чимало державних органів сьогодні відмовляють у співпраці з ними як базами практики, деякі з них – нині не функціонують через воєнні дії.

Враховуючи наведене, можемо зробити висновок, що діяльність юридичних клінік, насамперед, спрямована на надання безоплатної правової допомоги, з першого дня повномасштабної війни росії проти України не припиняється, а набирає все більших масштабів. Робота в клініці в умовах воєнного стану дозволяє здобувачам вищої юридичної освіти глибше та ґрунтовніше вивчати новели законодавства та вникати в суть інших юридичних документів, здобувати якісні теоретичні знання та практичні навички. До того ж, допомога українцям, що постраждали від війни, підвищує єдність населення, бажання спільної перемоги та патріотизму, адже виконуючи спільне завдання ми стаємо ближчими до щасливого майбутнього в сильній, незалежній, демократичній Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.bing.com/ck/a?!&&p=7c280b4618b37fa8JmltdHM9MTY2ODM4NDAwMCZpZ3VpZD0wYzMyNTlhMC0yYzIyLTY4MzMtMzg4Yy00OThmMjgyMjY2NTAmaW5zaWQ9NTE1OQ&ptn=3&hsh=3&fclid=0c3259a0-2c22-6833-388c-498f28226650&psq=2f2022&u=a1aHR0cHM6Ly96YWtvbi5yYWRhLmdvdi51YS9nby82NC8yMDIy&ntb=1>.
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3460-VI>.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1875-IV. Ст. 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV>.
4. Frommhold G. Juristische Kliniken. Deutsche Juristen-Zeitung. Jg. 5, 1900. Pp. 448-449.
5. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку: Наказ Міністерства освіти і науки України № 592 від 03.08.2006 р. Офіційний вісник України. № 32. С. 2365.

ОРЛОВА Олена Олександрівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*
КОСЕНКО Єлизавета Вікторівна,
здобувач вищої освіти
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ідея вступу до Євросоюзу незмінно популярна в суспільстві: згідно з опитуваннями громадської думки, її тією чи іншою мірою підтримують не менше 60 % громадян. Такої ж думки дотримується переважна більшість політичної еліти (принаймні до такого висновку можна дійти, аналізуючи програми партій). Нарешті, «європейський вибір», який трактується як проголошений Президентом України та Урядом намір у майбутньому стати офіційною державною доктриною, ґрунтується на інтеграції України до Європейського Союзу. Таким чином, існує формальний консенсус, який в принципі дає можливість формулювати послідовну політику, спираючись на підтримку громадської думки. Тому важливою складовою правової реформи, що триває в Україні, є процес наближення національної правової системи до законодавства Європейського Союзу.

Необхідність такого зближення зумовлена тим, що розвиток і поглиблення торговельно-економічних відносин з європейськими країнами залежить від соціальних, економічних і законодавчих передумов. Проголошений нашою державою стратегічний шлях до євроінтеграції передбачає всебічне входження в європейський політичний, економічний і правовий простір. Гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу є однією з найважливіших умов поглиблення співпраці з ЄС та поступової інтеграції до його лав (набуття статусу асоційованого чи повноправного члена) кожної держави, яка має намір до нього приєднатися. Україна, яка перебуває на етапі інтеграції, може і повинна зробити певні кроки для наближення свого законодавства до європейського [1, с. 35].

Розвиток відносин з Європейським Союзом значною мірою залежить від законодавчого закріплення незворотності ринкових перетворень в Україні та забезпечення надійних гарантій захисту прав людини, що в свою чергу свідчитиме про готовність нашої країни виконувати свої міжнародні зобов'язання та щирість намірів щодо європейської інтеграції – це один із основних напрямків процесу об'єднання. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу визначає, що адаптація законодавства є одним з основних напрямків

інтеграційного процесу. Отже, адаптація законодавства є складним і багатовимірним явищем, і майбутнє членство України в Європейському Союзі не є єдиною його метою. Розвиток національного законодавства в напрямку його зближення із законодавством ЄС має забезпечити високий рівень нормативно-правової підготовки в нашій державі, що, у свою чергу, сприятиме створенню ринково орієнтованого соціального законодавства, яке забезпечить розвиток політичної політики, комерційну, соціальну та культурну діяльність громадян України, стан економічного розвитку та сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, підвищуючи його до рівня держав-членів Європейського Союзу [2, с. 52].

Планування та хід роботи з адаптації правової системи є одним із основних принципів концепції адаптації правової системи України до правової системи Європейського Союзу, яка була схвалена Кабінетом Міністрів України у серпні 1999 року. Процес поділяється на три окремі етапи, на кожному з яких має бути досягнуто певного ступеня узгодження законодавства України із законодавством ЄС у сферах, визначених концепцією. На першому етапі, який триває в поточному періоді, завданням уряду є:

- забезпечення розвитку правової системи України відповідно до вимог Європейського Союзу;
- гармонізація законодавства України з вимогами Угоди про партнерство і співробітництво;
- забезпечення розвитку законодавства України за пріоритетними напрямками в напрямку поступового наближення законодавства ЄС.

На даному етапі неможливо провести повний огляд чинної правової системи України та забезпечити її повну відповідність. Про це можна буде говорити лише на наступних етапах розвитку інтеграційного процесу України з Європейським Союзом [3, с. 27].

Прийняття програми інтеграції України до Європейського Союзу стало важливим кроком у напрямку гармонізації українського національного законодавства із законодавством Європейського Союзу. Ця програма встановлює керівні принципи для визначення методів і темпів реалізації певних пріоритетів у адаптації законодавства, зумовлених прогресом у здійсненні економічних реформ і спрямованих на досягнення стандартів, що впливають із цілей монетарного, економічного та політичного союзу держав – членів Європейського Союзу, сформульованих Радою Європейського Союзу в червні 1993 року в Копенгагені. Постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2001 року № 345 був затверджений План дій щодо реалізації пріоритетних положень Програми Інтеграції України до Європейського Союзу на 2001 рік, складовою якого є План роботи з адаптації законодавства України до законодавства ЄС на 2001 рік [4, с. 136].

Особливістю європейського права є те, що воно створилося і активно розвивається на базі як континентального, так і звичаєвого права. Наприклад, питання гарантування прав і свобод людини, якими займається Європейський

суд з прав людини в рамках 26 скликання Ради Європи, який поєднує у своїй роботі елементи континентального та звичаєвого права. Зокрема, він досить активно використовує у своїй практиці правило прецеденту. Він роз'яснює рішення судів не тільки на основі стандартів певних конвенцій, але й на принципах справедливості, природного права, норм моралі, суспільної необхідності тощо. Держави-члени Ради Європи, зокрема Україна, зобов'язані визнати обов'язкову юрисдикцію цього суду [5, с. 133].

На даний момент, інтегруючись до європейських структур, наша держава набула повноправного членства, як уже зазначалося, у ряді європейських міжнародних організацій і поступово реалізує свій намір вступити до Європейського Союзу. Як відомо, основною вимогою для вступу та перебування України в більшості організацій є визнання верховенства права, гарантування основних прав і свобод людини і громадянина [6, с. 246].

Особливого значення надається питанню гармонізації національного законодавства нашої держави з європейськими нормами та стандартами. Тут багато роботи. Адже, на думку багатьох експертів, для входження в правове поле Європи, Україні необхідно прийняти нові закони або внести відповідні зміни до законів та інших нормативно-правових актів, яких налічується майже 4 тисячі. По суті, мова йде про створення абсолютно нового законодавства, заснованого в багатьох випадках на міжнародних принципах і стандартах, які раніше не використовувалися в практиці нашої країни. Такі перетворення можуть бути здійснені лише за умови активного наближення законодавства України до права Європейського Союзу, Ради Європи, Організації європейської безпеки та співробітництва та інших європейських міжнародних організацій [7, с. 69].

Тому при створенні національної правової системи держави відповідно до стандартів ЄС необхідно одночасно з адаптацією існуючих законів ухвалювати нові правові процедури, які гармоніюють із правовим полем Європейського Союзу. Роль вищого законодавчого органу країни в цьому процесі абсолютна. Беззаперечним також є те, що процес адаптації українського законодавства потребує злагодженої взаємодії всіх гілок влади. На жаль, Україні ще далеко до європейських стандартів правового регулювання.

Багатогранність європейського правового поля та його складний характер чітко вказують на труднощі на шляху гармонізації національного законодавства з європейським. Становлення правової сфери держави – це тривалий суспільний процес, який органічно пов'язаний зі змінами в усіх інших сферах життя суспільства. Неможливо штучно прискорити цей процес, але необхідно створити спосіб, який би надав йому найбільшу допомогу. Необхідно також розширити і поглибити наукові дослідження проблем адаптації та забезпечити впровадження наукових рекомендацій з цих питань у реальну практику.

Бібліографічні посилання:

1. Баймуратов М., Максименко С. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: політико-правовий аналіз. *Право України*. № 10. С. 101.
2. Картавцев В. Адаптація законодавства України в сфері національної безпеки до правових систем ЄС та НАТО. *Євроатлантикінформ*. 2006. № 4. С. 50-55
3. Міщишин В. Окремі питання модернізації інституту державної служби в Україні, росії та Польщі: компаративістський підхід. *Вісник державної служби України*. 2010. № 2. С. 27-31.
4. Дахно І. І. Міжнародне економічне право. Київ: МАУП, 2000. 158 с.
5. Кравчук І. Адаптація права України до права Європейського Союзу: цілі, етапи, пріоритети. *Право України*. 2004. № 10. С.132-135.
6. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Львів: ЛНУ, 2002. 312 с.
7. Плетньова О. Особливості адаптації конкурентного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Право України*. 2007. № 10. С. 67-73.

ПЕТРУШЕВСЬКА Валентина Костянтинівна,
викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ СТАРОСТИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Створення нової інституції у системі органів місцевого самоврядування – старости, обумовило актуальність дослідження його функціонального потенціалу.

Староста як посадова особа місцевого самоврядування є найбільш наближеною до громади. Від старости залежить повноцінне функціонування громади, особливо в умовах воєнного стану. Актуальність дослідження його функцій і повноважень пов'язана і з тим, що в сучасній науці конституційного права відсутні комплексні наукові дослідження інституту старости у місцевому самоврядуванні.

Функціонування інституту старости досліджували І. Алмаші, М. Алмаші, М. Баюк, М. Войт, Т. Гаман, О. Гуменюк, І. Дробуш, І. Ковтун, І. Панова Р. Примуш, І. Рижук, С. Флентін та ін. Але на сучасному етапі відсутні цілісні й комплексні наукові дослідження конституційно-правового статусу старости, що і обумовлює важливість та актуальність цього дослідження.

У ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. старосту визначено як посадову особу, яка виконує свої повноваження у межах старостинського округу, працює на постійній основі в апараті відповідної ради або у виконавчому комітеті ради [1].

Основним елементом правового статусу будь-якого органу чи посадової особи є, передусім, його функції та компетенція, при цьому перший елемент – функції – завжди визначальний, а другий – компетенція – залежний, хоча

справляє великий вплив на перший [2, с. 115]. Функції місцевого самоврядування обумовлюють повноваження їх органів та посадових осіб, зокрема і старости. Повноваження органів місцевого самоврядування залежать від їх компетенції. Компетенцію органів місцевого самоврядування визначають як сукупність прав, предметів відання і повноважень, якими наділені органи та посадові особи щодо цих предметів відання згідно з чинним законодавством [3, с. 37]. Повноваження та, відповідно, функції старости визначені ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.

Введення посади старости дозволило зменшити дистанцію між громадянами та владою. Староста став найближчим до людей представником органів місцевого самоврядування, лідером, який має повноваження забезпечити інтереси всіх жителів села, селища чи міста в територіальній громаді. Разом з тим староста покликаний бути посередником між мешканцями відповідно населеного пункту та місцевою владою. І у цьому процесі староста має продемонструвати професійність, ініціативність та стратегічне бачення розвитку населеного пункту та механізму забезпечення інтересів його мешканців [4, с. 45]. В ч. 5. ст. 54-1 Закону визначено повноваження старости, зокрема: діяти в інтересах жителів відповідного старостинського округу; брати участь у засіданнях органів місцевого самоврядування своєї громади; сприяти жителям старостинського округу у підготовці документів, що подаються до органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади; надавати адміністративні послуги та/або виконувати окремі завдання адміністратора ЦНАПу; брати участь в організації виконання рішень органів місцевого самоврядування на території відповідного старостинського округу; брати участь у підготовці пропозицій до проекту місцевого бюджету; вносити пропозиції з питань діяльності на території старостинського округу органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій комунальної власності; брати участь у підготовці проектів рішень місцевої ради, що стосуються майна відповідного старостинського округу; брати участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного старостинського округу; сприяти утворенню та діяльності органів самоорганізації населення, організації та проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення у відповідному старостинському окрузі та ін. [1]. Отже, староста виконує представницьку, організаційно-розпорядчу, контрольну, виконавчу функції, а також функцію забезпечення прав і свобод громадян.

Належне виконання зазначених функцій залежить від правових засобів, які забезпечують і охороняють права та обов'язки старости, уможливають реалізацію його правового статусу, а також захист і відновлення його прав і свобод в разі порушення.

Разом із тим старости несуть відповідальність за виконання (позитивну) та неналежне виконання (негативну) своїх повноважень. Наступний структурним елементом конституційно-правового статусу старости є його відповідальність

та її підстави. Відповідно до п. 6 ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р., староста є відповідальним і підзвітним місцевій раді та підконтрольним місцевому голові. Староста звітує про свою роботу перед місцевою радою та жителями старостинського округу [1]. Відповідно до ст. 23-24 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 р. старости, як посадової особи місцевого самоврядування, можуть бути притягнені до цивільної, матеріальної, адміністративної або кримінальної відповідальності [5]. Варто зауважити, що підстави юридичної позитивної та негативної відповідальності старости є ідентичними до тих, що передбачені для інших посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Узагальнюючи зазначене, слід зробити висновки, що староста виконує представницьку, організаційно-розпорядчу, контрольну, виконавчу функції, а також функцію забезпечення прав і свобод громадян. Належне виконання зазначених функцій залежить від правових засобів, які забезпечують і охороняють права та обов'язки старости, уможлиблюють реалізацію його правового статусу, а також захист і відновлення його прав і свобод в разі порушення.

Бібліографічні посилання:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
2. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові системи: навч. посібник. Київ: Алерта, 2005. С. 115-116.
3. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні: монографія. Київ: Експрес, 2009. 608 с.
4. Коруняк А. В. Передумови функціонування інститут старости в місцевому самоврядуванні в Україні. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи*: зб. тез міжн. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 11 лютого 2022 року). Хмельницький, 2022. С. 44-46.
5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.

ПИЛИПЕНКО Артур Музакирович,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Юридична діяльність є одним із невід'ємних факторів існування правової держави та суспільства. Багато в чому якість суспільного життя, правового порядку та й благополуччя окремої особистості, залежить від діяльності правових інституцій, сфери правових робіт, де задіяна переважна більшість представників юридичної професії.

Дослідження юридичної діяльності як виду соціальної діяльності, а також як окремої системи, є досить актуальним, адже саме даний вид діяльності забезпечує правозаконність та правовий порядок в державі. Як явище юридична діяльність розглядалася науковцями в особистісному, організаційному, функціональному аспектах, зокрема поглиблено досліджували поняття та основні ознаки юридичної діяльності у своїх працях С. Гусарев, О. Скакун, М. Цвік, а також інші вчені. Однак, не вистачає комплексних досліджень, в яких враховувалися б тенденції та швидкі зміни державно-правової дійсності, закономірності практичної сфери.

Юридичну діяльність як окрему систему вважаємо за потрібне звернути увагу на певні ознаки, які їй властиві, й зокрема:

– за допомогою використання різноманітних правових засобів здійснюється у правовій сфері;

– метою даного виду діяльності є узгодження та впорядкування суспільних відноси так, як цього вимагає право, а також вирішення життєвих ситуацій і задоволення індивідуальних, групових та загальнодержавних потреб та інтересів;

– таку діяльність здійснюють спеціально уповноважені на те суб'єкти, що повинні досконало володіти юридичними знаннями;

– юридичній діяльності притаманні елементи творчості, креативності, індивідуального підходу та винесення конкретного рішення на підставі загальної моделі поведінки;

– окремі дії юристів, націлені на досягнення бажаних правових результатів складають зміст юридичної діяльності, який виражається, зокрема, у конкретних ситуаціях;

– організуючий характер є однією із рис юридичної діяльності;

– юридична діяльність охоплює майже всі сфери суспільного життя, що підлягають правовому регулюванню.

Юридична діяльність є досить багатоаспектною у своїх проявах. Така діяльність здійснюється у різних сферах людської життєдіяльності. Саме це і слугує першопричиною виділення окремих функцій, спрямованих на регулювання суспільних відносин. Традиційно функції поділяють на загально-соціальні та спеціально-юридичні, для того, щоб виявити напрями впливу на суспільні відносини більш значимого та цілеспрямованого характеру.

Що ж до структури юридичної діяльності, то вона являє собою сукупність взаємопов'язаних складників, елементів, необхідних для збереження цілісності юридичної практичної діяльності і виконання її соціального призначення та реалізації функцій [2].

У результаті різностороннього дослідження системи юридичної діяльності, в наш час уже сформовано узагальнений підхід, на основі якого юридичній діяльності притаманні наступні складові елементи: об'єкти, суб'єкти, методи, засоби, форми, дії та операції та ін.

Об'єктами юридичної діяльності є процеси, явища та предмети навколишнього середовища, по відношенню до яких здійснюється правовий вплив. Виділяють загальний та безпосередній об'єкти. До загального відносять відповідність правових норм існуючим суспільним відносинам, а безпосереднім є дії суб'єктів права, їх правовий статус, правосвідомість та культура, правові документи, процеси тощо.

Суб'єктами юридичної діяльності є професійні юристи, об'єднання юристів, державні та недержавні установи, організації, інституції.

Методами здійснення юридичної діяльності є прийоми та способи, що використовуються для досягнення певного бажаного результату. Прийнято вирізняти два основних методи впливу на суспільні відносини: метод примусу та метод заохочення.

Форми здійснення юридичної діяльності поділяють на правові та неправові (виховання, інформування, фінансування тощо).

Засоби юридичної діяльності – норми права, правові категорії, юридична техніка та предмети матеріального світу, які допомагають у досягненні мети юридичної діяльності, забезпеченні високого рівня її ефективності.

Розглядаючи поняття та ознаки юридичної діяльності, варто відзначити, що вона є досить значимою та цінною. Вважаємо доцільним охарактеризувати цінність юридичної діяльності крізь призму визначення цінності права, як основного гаранту здійснення юридичної діяльності. Право, як підкреслює В. Кравчук, є одним із важливих регуляторів соціальних відносин, найпершим інструментом унормування життя соціуму, основним мірилом та орієнтиром поведінки людей [5, с. 29].

Цінність права – це його здатність слугувати метою і засобом задоволення науково-обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб і інтересів громадян і їх об'єднань [1, с. 137].

Цінність юридичної діяльності полягає у забезпеченні функціонування права та у задоволенні потреб, визначених суспільством.

Цінність права втілюється у трьох основних домінантах, й зокрема:

1) Соціальна цінність, що полягає у втіленні загальної волі учасників суспільних відносин, сприйнятті розвитку відносин, у яких зацікавлені окремі індивіди та суспільство в цілому. Юридична діяльність, в свою чергу, покликана забезпечити стабільність та порядок у реалізації даних відносин;

2) Інструментальна цінність права полягає у регулюванні суспільних відносин і, власне, основним інструментом такого регулювання виступає юридична діяльність, що забезпечує організованість та соціальний мир, надає можливість індивідам захистити свої права та законні інтереси;

3) Власна цінність права виступає мірою свободи та справедливості, надає доступ до благ, що служитимуть способом соціальної захищеності особи. Юридична діяльність є своєрідним забезпеченням громадського порядку, реалізації громадянами своїх прав, гарантом захисту людських інтересів.

Юридична діяльність є одним із основних факторів функціонування державного апарату, забезпечення правового порядку у державі, суспільстві та у захисті прав і свобод кожного громадянина.

Юридична діяльність має на меті впорядкувати та узгодити суспільні відносини відповідно до правових вимог. Оскільки право встановлює межі можливостей людини, за які заборонено виходити, тому що це порушує межі свободи інших людей, то юридична діяльність покликана запобігати порушенням меж, встановлених правом та законом.

Завдання, які юридична діяльність вирішує, в основному полягають у встановленні меж можливої поведінки суб'єкта, наповненні його можливостей певним змістом, захисті усіх сфер життєдіяльності від протиправного втручання інших суб'єктів, а також зобов'язанні останніх відновлювати порушені ними межі.

Діяльність Юридичної клініки включає в себе роботу з документами. Документ (лат. documentum – повчальний приклад; свідчення, доказ) – матеріальна форма відображення, поширення, використання і зберігання інформації, яка надає їй юридичної сили. Документ може фіксуватися не тільки на папері, а й на магнітних чи інших носіях, кіно-, відео- та фотострічці. Характерною особливістю документу є те, що він матеріалізується лише у письмовій формі. Документи можна класифікувати за такими підставами:

1) залежно від сфери застосування і призначення (виділяють управлінські, організаційні, розпорядчі, довідково-інформаційні, контрактні та процесуально-правові документи);

2) за спеціалізацією (поділяють документи на загальні та спеціалізовані (наприклад, з фінансів, кадрових питань);

3) за походженням (внутрішні документи (не виходять за межі юридичної клініки) та зовнішні (ділове листування між юридичною клінікою та іншими особами);

4) за напрямом (розрізняють документи вхідні й вихідні);

5) за формою (виділяють стандартні та індивідуальні);

6) за джерелами виникнення (первинні й вторинні);

7) за технікою відтворення (рукописні та відтворені за допомогою приладів);

8) залежно від строку виконання (виділяють документи термінові та звичайні);

9) за ступенем секретності (цілком секретні, секретні, для службового користування);

10) за часом зберігання (тимчасового зберігання (до 10 років), тривалого зберігання (понад 10 років) і постійного зберігання);

11) за ознакою повноважень суб'єктів розрізняють документи публічні (видають органи влади і громадські організації) та приватні (особисті заяви, клопотання, рукописи тощо). Публічні документи поділяють на закони, укази, постанови та інші нормативно-правові акти (в тому числі акти міністерств, відомств, рішення обласних, міських, районних та сільських рад, судово-прокурорські акти, цивільно-правові акти тощо). Традиційно документи також поділяють на оригінали та копії. Документ, як правило, створюється за певним зразком-формуляром. Складові документу називаються реквізитами (заголовок, адресат, текст, підпис, дата тощо). Саме реквізити надають документам юридичної значущості. Існують певні вимоги до складання та оформлення документів. Так, документ не повинен суперечити чинному законодавству, має бути достовірним, відповідати призначенню, формі, в ньому неприпустимі юридичні і граматичні помилки. Документ обов'язково укладається і завіряється уповноваженою особою. Робота з документами не може виконуватись епізодично або несистематизовано. Від її якісного виконання залежить ефективність діяльності будь-якої організації, в тому числі юридичної клініки. Саме тому від визначення документа як окремого носія інформації слід перейти до поняття діловодства як більш систематизованої діяльності. Діловодство – це систематизована обробка, фіксація, рух та зберігання інформації, пов'язаної з програмною діяльністю установи (організації), у вигляді документів. [7, с. 28].

Бібліографічні посилання:

1. Сафулько С. Ф., Святоцький О. Д., Захарченко Т. Г. Адвокатура України: правове регулювання і судова практика: практ. посібник для адвоката. Київ: Видавничий дім Ін Юре, 2003. 768 с.
2. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. Київ: Видавнича організація «Юстініан», 2006. 272 с.
3. Бідюкова М. С., Колесник М. О., Соловйова Л. М. Особливості роботи з клієнтом, який потребує допомоги в кримінальній справі: навч. посібник. Суми, 2006. 144 с.
4. Шемшученко Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. Київ: ТОВ Вид-во Юридична думка, 2007. 992 с.

5. Гентош Р. Є., Дулеба М. В., Козлов В. О., Котуха О. С. Діяльність юридичних клінік у сфері громадського правозахисту. Львів, 2003. 126 с.
6. Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П. Юридична етика: навч. посіб. Київ: Алерта, 2004. 209 с.
7. Єлов В. А., Молібог С. І., Павленко Д. Г. Юридична клініка: навч. посібник. Київ: Школяр, 2004. 315 с.
8. Єлов В. А. Формування окремих професійних навичок роботи з клієнтом у студентів юридичних факультетів: навч. посібник для студентів та викладачів юридичних вузів, практикуючих юристів. Луцьк: Вежа ВДУ ім. Л. Українки, 2003. 72 с.

РАК Сніжана Юріївна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
ГРИЦАЙ Ірина Олегівна,
професор кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Однією з найважливіших проблем світу, на сьогодні, є проблема забезпечення прав дитини. Права дитини являють собою систему її можливостей для розвитку особистості в умовах середовища, і відповідно до правил та вимог конкретного середовища. Спираючись на міжнародне та національне законодавство можна сказати, що дитиною є особа віком до 18 років, тобто малолітня та неповнолітня особа. Порушення прав дітей вважається обмеження їх у своїх правах та можливостях, які вони отримують від народження з метою формування та розвитку їхньої особистості.

За результатами дослідження що були зроблені науковцями у 2011 році було виявлено основні статистичні показники, що підтверджують порушення прав дітей у розвинутих країнах світу, показують що: в країнах ЄС більше 19 % дітей піддаються фізичному насиллю в сім'ї. Збільшилась кількість судових справ, пов'язаних з сексуальним насиллям над дітьми, в тому числі з боку представників католицької церкви та високопоставлених чиновників. Зокрема, такі випадки були зафіксовані у Австрії, Нідерландах, Португалії та Бельгії. Лише 10 з 28 країн ЄС ратифікували Конвенцію Ради Європи про захист дітей від експлуатації та наруги сексуального характеру (Дані надано Європейською асоціацією попередження травм та сприяння безпеці) [1, с. 198].

Значні проблеми щодо забезпечення прав дитини присутні і в українському соціумі. Зокрема, в Україні нараховуються 98 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що складає 1,2 % від дитячого населення, 67 тисяч дітей виховується в більш ніж 600 інституціях, 31,3 % сімей з дітьми живуть за межею бідності, що є однією із основних причин розлучення дітей з їхніми батьками і призводить до збільшення кількості дітей, які залишаються без піклування батьків. Щороку близько 8 тисяч дітей «втрачає» батьків через позбавлення останніх їхніх батьківських прав. Поза увагою держави залишаються діти, у яких є ризик бути вилученими з сім'ї і потрапити до інтернатних закладів різних типів [2].

Міжнародні механізми захисту прав дитини являють собою систему міжнародних органів та організацій, які відповідно до цього займаються захистом прав дітей. Особливістю цих органів є те, що вони створюються за взаємною згодою декількох держав, яка оформлюється міжнародною угодою, яка включає їхні повноваження та спеціальні правила діяльності.

Правовий механізм захисту прав дітей можна розглядати як сукупність визначених нормами права способів впливу уповноважених суб'єктів на суспільні відносини, що складаються в рамках захисту прав дітей з метою створення належних умов для гарантування та охорони їх прав в межах здійснення публічного адміністрування. Структурно правовий механізм захисту прав дітей складається з окремих елементів, а саме:

- 1) правових норм, що визначають умови та порядок застосування інструментів публічного адміністрування для захисту прав дітей;
- 2) інституційної системи захисту прав дітей, яка сформована з уповноважених суб'єктів, наділених повноваженнями щодо створення надійних умов для гарантування та охорони прав дітей;
- 3) адміністративних процедур, в межах яких реалізується захист прав дітей [3, с. 105].

Важливою підставою необхідності вирішення питання про права дитини, стала перша та друга світові війни. Так, велика кількість дітей у всьому світі була на межі виживання, унаслідок Першої світової війни. Це було спричинено тим, що діти під час війни, були позбавлені батьківської опіки, це відбулося через те, що частина батьків загинула під час боїв, а деяка частина зникла без вісти. Виживання дітей було через те, що вони не мали відповідного житла, їжі, а також всі інших речей, які були необхідними для життєдіяльності.

З часу утворення Організації Об'єднаних Націй (1945 рік) об'єктом її особливої турботи і допомоги завжди були діти, їх благополуччя і права. Одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняте Генеральною Асамблеєю ООН в 1946 році, про утворення Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) як одного з органів ООН для надання допомоги дітям в Європі після Другої світової війни. Коли в 1950 році термін повноважень фонду фактично закінчився, за проханням країн

Азії, Африки, Латинської Америки, Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про включення ЮНІСЕФ в систему Організації Об'єднаних Націй як постійно діючу структуру, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються. Із назви було вилучено слова «міжнародний» і «надзвичайний», однак відома тоді аббревіатура «ЮНІСЕФ» збереглась [4, с. 167].

Як вже зазначалося вище, ЮНІСЕФ було створено після закінчення бойових дій Другої світової війни з метою допомоги дітям та молодим особам, життя яких було під загрозою. Діяльність ЮНІСЕФ, була спрямована до всіх дітей, які постраждали під час війни, незалежно від того, яку роль та чи інша країна відігравала у війні. Варто зазначити, що дитячий фонд ООН є єдиною організацією Організації Об'єднаних націй, яка присвячена тільки дітям. Дана організація працює з метою захисту прав дитини. Вона забезпечує дотримання прав людини стосовно всіх дітей. Особливу увагу ЮНІСЕФ приділяє забезпеченню прав дівчат. Задля вирішення проблем стосовно дітей, ЮНІСЕФ залучає широке коло тих органів, які мають можливість дбати, та повинні дбати про дітей. До цього кола належать громадські організації, лікарні, навчальні заклади тощо.

Подальший розвиток цього механізму пов'язується з діяльністю Організації Об'єднаних Націй. Прийнята 10 грудня 1948 р. Загальна декларація прав людини стала універсальним міжнародно-правовим актом у сфері прав людини загалом і дитини зокрема, бо всі права, закріплені цією Декларацією, повною мірою стосуються дитини як людської істоти. Безпосередньо дитині присвячена ч. 2 ст. 25, яка встановлює, що материнство й дитинство дають право на особливе піклування та допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом. Окрім того, згідно зі ст. 26, батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [5, с. 9; 15].

З часом питання захисту прав дитини відображено і у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (п. 1 ст.2 4), в якому зазначено, що «кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави» [6, с. 103; 11].

Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. визначає політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей до 18 років, проголошує право дитини на їх захист та обов'язковість створення для цього необхідних умов. Дбаючи про захист прав дитини, держава має не тільки створити скоординовану систему їх реалізації, але й забезпечити застосування особливих механізмів їх впровадження. Наявність цих та інших міжнародних механізмів щодо захисту прав дітей свідчить про актуальність проблеми у світі [6; 7, с. 118].

Дана Конвенція про права дитини встановила нове розуміння щодо місця дітей в суспільстві держав. А саме, про те, що дитина має рівні права у суспільстві, не як майбутня доросла людина, а саме як дитина. Звичайно, враховується те, що дитина має фізичну та розумову незрілість, що вона потребує спеціального піклування та охорони її прав та інтересів, а також враховується її правовий захист до народження та після народження. Згідно Конвенції про права дитини, діти є особистостями, які можуть розвивати свої здібності, на основі прав та обов'язків, наданих їм цим органом.

Підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що визнання дитини, як особистості, яка може мати права та використовувати їх задля свого розвитку, відбулося не одразу. Для формування та визнання права дитини у міжнародному законодавстві, знадобилося багато часу. Наявність міжнародних механізмів стосовно захисту прав дітей, не є гарантією того що в усіх країнах світу немає проблем з цим. Про неефективне використання міжнародних механізмів свідчать наукові дослідження, зроблені в 2011 році. Згідно цих досліджень, в багатьох країнах світу значно порушуються права дітей, не винятком є і Україна. Обґрунтувати це можна тим, що в Україні немає чіткого законодавства щодо прав та свобод дітей, їхнього захисту та відповідальності осіб, які порушують ці права. Наслідком цього є те, що в державі значно порушуються права молодого покоління.

Бібліографічні посилання:

1. Варшава О. В. Міжнародно-правові механізми захисту прав дітей. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2015. С. 196-202.
2. Трестер Ю. О. Міжнародні механізми захисту прав дітей. Електронне фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». № 9, 2013.
3. Волкова І. І. Правова основа механізму захисту прав дітей. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. № 314, 2021. С. 105-112.
4. Сірант М. М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Серія: Юридичні науки. № 824, 2015. С. 164-168.
5. Борисюк І. Е. Еволюція міжнародного нормативного механізму захисту прав дитини. *Знання європейського права*. № 2. С. 7-12.
6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
7. Антонова О. Р. Міжнародно-правові стандарти у сфері сім'ї, дитинства, материнства і батьківства. Альманах міжнародного права. Вип. 18. С. 103-112.
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Міжнародні договори України. Київ, 1992.
9. Зеленьак П. А. Становлення та розвиток міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав дитини на життя і здоров'я. актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск, 2019. С. 117-120.
10. Об'єднана асоціація студентів-юристів Закарпаття. Мережа Нідерландських благодійних фондів для Центральної та Східної Європи. Міжобласний благодійний фонд «Фонд розвитку Карпатського Євросереєгону». Права дитини та механізм їх захисту. URL: <http://romny-mcss.edukit.sumy.ua/Files/downloads/book2.pdf>.

РАК Сніжана Юріївна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПЕРВИННА БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

В наш час, життя є найбільш непередбачуваним явищем серед тих, які відомі суспільству всього світу. Інколи виникають ситуації, які є підставою для прийняття людиною термінових складних рішень, які забезпечать вихід з тієї чи іншої ситуації. Саме в таких ситуаціях таке явище як «право» є основою для вирішення таких обставин. Але, в наш час, трапляються випадки коли особа потребує допомоги від кваліфікованих правників. Це явище характерне для тієї категорії людей, яка потрапила в складні життєві ситуації, які неможливо вирішити без правової допомоги. Людям, які не мають можливості сплатити такий вид послуги, мають право скористатися безоплатною правовою допомогою.

Безоплатна первинна правова допомога (БПД) – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1, с. 126].

Її сутністю є надання консультацій та роз'яснень з різних правових питань, а також складання скарг, заяв, та інших документів, за виключенням документів процесуального характеру. Отримати цей вид допомоги має право кожен, хто звернувся – не лише громадяни України, але й іноземні громадяни, особи без громадянства, біженці, тобто усі особи, які перебувають під юрисдикцією України [2, с. 18].

Наразі в Україні звернення про надання правових послуг подаються повнолітніми особами, безпосередньо до центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно з урахуванням їх компетенції. Що стосується звернення про надання будь-якого виду правових послуг відносно дітей (до досягнення ними 18-річного віку), то вони надсилаються або подаються їх законними представниками [2, с. 18].

Отже, до суб'єктів надання правової допомоги належать:

1) службові та посадові особи усіх державних органів, до компетенції яких уходить надання правової допомоги (зокрема, органи виконавчої влади, прокуратура, нотаріат);

2) службові та посадові особи органів місцевого самоврядування, комунальних спеціалізованих підприємств, установ та закладів, до компетенції яких уходить надання правової допомоги;

3) представники громадських організацій та об'єднань громадян, які мають юридичну освіту, діють на підставі ліцензії (зокрема, адвокатура);

4) фізичні особи, які мають юридичну освіту, схильні за особистими якостями до надання правових послуг та які мають юридичну освіту, надають правову допомогу на професійній основі за рахунок власних коштів на підставі ліцензії;

5) юридичні особи, що бажають надавати правову допомогу на професійній основі за рахунок власних коштів та залучених коштів, надають їх на підставі ліцензії [3, с. 134].

На практиці безоплатну первинну правову допомогу в основному надають виконавчі органи міських рад, їх юридичні відділи або окремі посадовці. Первинну безоплатну правову допомогу можуть також надавати фізичні та юридичні особи приватного права – саме таке формулювання дано законодавцем у пункті 3 частини 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Поняття юридичної особи приватного права характерне для цивільного права, водночас категорія фізичної особи приватного права в юридичній практиці не використовується. юридична особа приватного права відрізняється від юридичної особи публічного права порядком їх утворення: перша створюється на основі установчих документів, а друга створюється на основі «... розпорядчого акту Президента України, державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або місцевого самоврядування» (ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України). Цивільне законодавство також передбачає певні організаційно-правові форми юридичної особи, в тому числі: товариство (комерційного чи некомерційного характеру) та установа (наприклад, банк або страхова компанія) [4, с. 67].

Спеціалізовані установи, що надають безоплатну первинну правову допомогу, утворені органами місцевого самоврядування, – це неприбуткові організації, що користуються правами юридичної особи, мають власні бланки, печатку із своїм найменуванням, фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, інших не заборонених законодавством джерел. Повноваження та порядок діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правової допомоги встановлюються у Положенні про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги, яке затверджується на основі Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги [5, с. 110].

Метою безоплатної первинної правової допомоги має бути інформування особи про зміст її права та порядок його реалізації, забезпечення можливостей досудового вирішення правових спорів, а також запобігання необґрунтованим часовим та фінансовим затратам особи на доступ до адвоката. Держава повинна забезпечувати організацію надання безоплатної первинної правової допомоги для всіх громадян. Безоплатна первинна правова допомога має включати надання правової інформації, правових консультацій та роз'яснень, складання правових документів (звернень, довідок, запитів тощо), крім процесуальних, допомогу в доступі до вторинної безоплатної правової допомоги та альтернативних форм вирішення спору, зокрема, медіації (посередництва) [3, с. 132].

Щодо механізмів отримання безоплатної первинної правової допомоги, то їх слід виділити два: письмове та усне звернення. Письмове звернення щодо надання первинної правової допомоги (крім отримання правової інформації розглядається протягом 30 календарних днів, якщо ж звернення містить лише запит на отримання правової інформації, то термін скорочується до 15 днів. В свою чергу усне звернення менш часомістке і відкриває особі, що звертається можливість отримати правову допомогу анонімно, що неможливо при 51 письмовому порядку. Особа звертається безпосередньо до уповноваженої особи органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи центру правової допомоги та без пред'явлення будь-яких підтверджуючих документів має право отримати безоплатну первинну правову допомогу. У центрах правової допомоги такі звернення реєструються, проте, зі слів клієнта, тобто, ані документів, що посвідчують особу, ані будь-яких інших документів фахівець вимагати не може. Таке положення є логічним по відношенню до норм Конституції України та Закону України «Про безоплатну правову допомогу», які встановлюють, що право на безоплатну первинну правову допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України, а тому будь-яких додаткових підтверджень не потрібно [2; 6, с. 51].

Варто зауважити, що найбільшій правової допомоги сьогодні потребують ВПО, які є розгубленими і не завжди розуміють свої подальші кроки, але завдяки державній, соціальній психологічній допомозі відповідних органів та організацій, а також професійній правовій допомозі, яка надається безоплатно, робляться великі кроки задля захисту прав громадян. Важливим напрямком безоплатної правової допомоги стало використання дистанційних консультацій через мережу Інтернет та спеціально створені застосунки для мобільних телефонів, що дозволяє населенню вирішувати значну частину правових питань, не виходячи з дому. Також позитивним кроком є залучення до правопросвітницької роботи волонтерів по всій країні та засоби масової інформації. Великий внесок державою зроблено у запровадження та розвиток під час воєнного ста-ну застосунку «Дія», який дозволяє економити час громадян та на відстані користуватися пере-вагами, які надані державою для

окремих верств населення. Отже, завдяки Програмі «eПідтримка» більшість громадян можуть оформляти різні види допомоги та відстежувати надання такої допомоги [7, с. 80].

У висновку варто зазначити, що право кожної особи нашої держави на первинну безоплатну правову допомогу проголошує Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Основним принципом цього закону є надати суспільству право отримати доступну та якісну правову допомогу, яка не вимагатиме від них фінансової сплати. В наш час, коли вся країна живе в умовах воєнного стану, це питання є одним із найважливішим для громадян нашої країни. Це спричинено тим, що у зв'язку з бойовими діями на нашій території, зросла частка внутрішньо переміщених осіб, багато з яких залишилися без житла, без майна, які не мають коштів для отримання правової допомоги. Варіант безкоштовної правової допомоги із питань які виникли у громадян України (а також іноземних громадян та осіб які не мають громадянства) є найкращим в наш час. Саме тому, я можу сказати, що питання правової допомоги, а саме безоплатної, є одним з найважливіших можливостей для осіб, які цього потребують.

Бібліографічні посилання:

1. Макеєва О. М., Бурбеза В. В. Безоплатна правова допомога: теоретико-правові засади. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. № 3, 2018. С. 124-130.
2. Гаркуша А. Г. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. *Forum Prava*, 2019. 55 (2). С. 15-22.
3. Юшкевич О. Г. Надання правової допомоги як вид соціальних послуг. *Право і безпека*. 2009. № 1, с. 129-135.
4. Ганюк В. М., Гбур З. В. Організаційно-правовий аспект реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу. *Інвестиції: практика та досвід*. № 20, 2021. С. 63-70.
5. Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 1 (17), 2018. С. 107-116.
6. Карий В. В. Система надавачів безоплатної первинної правової допомоги в Україні – робота безпосередньо з клієнтом та дистанційно. Стратегія розвитку держави в умовах новітніх викликів міжнародному порядку: політичний, правовий, економічний, гуманітарний, екологічний виміри. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. С. 50-54.
7. Литвин О. Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Знання європейського права*. № 2, 2022. С. 76-81.

САРАНА Валерія Валеріївна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

МЕДЯНИК В'чеслав Анатолійович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат політичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

НАТО ЯК ГАРАНТ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема захисту прав людини актуальна у будь-який час не лише в Україні, але й в усьому світі. Це свідчить тому, що кожна держава має матеріальні складові, тобто населення та територію. У зв'язку з цим можуть виникати воєнні конфлікти чи внутрішні проблеми країни, тому створення відповідних міжнародних договорів, конвенцій та союзів має вплив на формування правових норм, які б забезпечили права і свободи людини незалежно від ситуацій. В даному випадку слід розглянути союз, який має функції захисту людини, а саме НАТО.

Відповідно до офіційних визначень, НАТО – це міжнародна організація, для колективної оборони країн Західної Європи та Північної Америки згідно з принципами статуту ООН [1]. Сьогодні членами альянсу є 29 країн і Україна також прагне вступити, бо тоді наша держава братиме участь у прийнятті рішень, спрямованих на розвиток миру та безпеки загалом, а не лише в країнах НАТО. Україна зможе отримати гарантії щодо недоторканості своїх кордонів, територіальної цілісності та суверенітету, а найголовніше будуть закріплені на міжнародному рівні права і свободи людини, які будуть пильніше охоронятися державою та забезпечувати недоторканність. Взагалі метою НАТО є гарантування свободи і безпеки його членам завдяки політичним і військовим засобам.

Політичний метод відноситься до означеної теми, адже сприяє демократичним цінностям і надає можливість членам консультуватися і взаємодіяти в області захисту і безпеки для вирішення проблем, конфліктів.

На сучасному етапі важливою подією стала російсько-українська війна. З боку країни-агресора порушено міжнародні законодавства щодо проведення війни, але найважливіше порушено права українців. В умовах воєнних дій практично беззахисним є основне право людини – право на життя. Окупанти застосовують катування, вбивства мирних людей, військових, влаштовують примусове перевезення на інші території. Такі дії та форми насильства є прямим порушенням як права на життя, так і права на гідність та

недоторканність. В Женевській конвенції стаття 3 зазначено, що заборонено зараз і надалі вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії: а) насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; б) захоплення заручників; в) наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження [2]. Слід сказати, що НАТО реагує щодо засудження таких дій не надто ефективно, але все ж надає допомогу Україні. З початку війни на Донбасі, у липні 2016 року на Варшавському саміті НАТО було запроваджено Платформу Україна – НАТО із протидії гібридній війні. Наразі співпрацю зосереджено на вдосконаленні спроможності забезпечувати захист цивільного населення та стійкості перед обличчям гібридних загроз. У 2019 році Дорадча група з питань стійкості видала рекомендації українським установам, як підвищити національну стійкість. Співпрацю у цій галузі скеровує Спільна робоча група Україна – НАТО з питань планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру [3].

Напевно головним є військовий метод діяльності НАТО, адже організація має на меті лише мирне урегулювання спорів та конфліктів. Хоча може застосувати свої сили та техніку, якщо дипломатичні зв'язки не допомагають. Такі дії можуть бути лише в надзвичайних ситуаціях та відповідно до Вашингтонського договору. НАТО надає державам-партнерам спроможності для вирішення внутрішніх проблем країни, такі як кіберзахист, матеріально-технічне забезпечення, медична реабілітація. Якщо взяти за приклад російсько-українську війну, то наразі НАТО допомагає Україні також сучасним озброєнням та системами. Генсек альянсу Столтенберг сказав: *«На сьогодні союзники по НАТО пообіцяли і надали Україні військову підтримку не менше 8 млрд доларів США»* [4].

Підсумовуючи все вищенаведене можна сказати, що основним принципом діяльності Північноатлантичного Союзу є співробітництво з суверенними державами та забезпечення їх необхідними ресурсами для миру та безпеки. Приймаючи до уваги характер та результати діяльності НАТО в політичній, військовій галузях, солідарність спрямована на те, щоб у рішенні проблем безпеки ні одній державі не доводилося б розраховувати лише на власні сили. Не позбавляючи держав-членів їх прав та обов'язків по прийняттю на себе суверенної відповідальності у сфері оборони, НАТО дозволяє їм спільно вирішувати життєво важливі завдання у сфері національної безпеки. А вже від ситуацій в країнах-партнерах та взагалі у світі залежать права людини, які охоронюються та ні в якому разі не можуть бути обмежені.

Бібліографічні посилання:

1. What is NATO? URL: https://www.nato.int/nato-welcome/index_uk.html.
2. IV Конвенція. Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (від 24.08.1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.
3. Відносини з Україною. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm.
4. У НАТО назвали суму військової допомоги Україні за час війни з рф. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/28/novyna/suspilstvo/nato-nazvaly-sumu-vijskovoyi-dopomohy-ukrayini-chas-vijny-uf>.

САМОЙЛЕНКО Володимир Володимирович,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ГОРБАЛІНСЬКИЙ Володимир Володимирович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Дотримання правником у процесі здійснення своєї професійної діяльності морально-етичних норм у сукупності, а саме у соціальних мережах, має важливе значення. Це обумовлюється безпосередньо тим, що, в першу чергу, показує наскільки особа компетентна у своїй справі та дотримується правил етичної поведінки, що в свою чергу впливає на клієнтоорієнтованість, якщо дана особа є, до прикладу, нотаріусом чи адвокатом. Цим і обумовлена актуальність даної теми.

Професійну етику слід розглядати як: а) сукупність правил поведінки певної соціальної групи, що забезпечує морально-етичний характер відносин, зумовлених професійною діяльністю; б) норми моралі, що регулюють стосунки людей у трудовій діяльності та ставлення людини до виконання своїх професійних обов'язків; в) галузь науки, що вивчає прояви моралі в різноманітних видах людської діяльності [1, с. 36].

Загальні принципи професійної етики, що базуються на загальнолюдських нормах, передбачають: 1) професійну солідарність (що може переходити у корпоративність); 2) специфічне розуміння обов'язку та честі; 3) особливу форму відповідальності, зумовлену предметом і родом діяльності. Часткові ж принципи визначаються конкретними умовами, особливим змістом та специфікою професії і виражаються в основному в моральних кодексах-вимогах стосовно фахівців [1, с. 37].

Вимоги моралі, висока моральна культура для юриста мають особливе значення, оскільки з цією професією пов'язуються уявлення про такі високі морально-правові принципи, як гуманізм, справедливість, законність, об'єктивність тощо, без яких неможливо вирішувати завдання побудови правової держави, демократичного, соціально орієнтованого, гуманного суспільства [2, с. 14].

Звичайно, діяльність представників різних підгруп юридичних професій має свою специфіку, обумовлену характером суспільних відносин, у яких вони беруть участь, що відбивається на їх морально-психологічних якостях.

Але, підкреслимо ще раз, усі юристи керуються у своїй діяльності однорідними принципами, мають бути зорієнтованими на загальнолюдські моральні цінності, і тому до них, як до представників правничої професії, ставляться єдині за своєю сутністю морально-психологічні вимоги незалежно від конкретної сфери діяльності чи відомчої приналежності [2, с. 15].

Якщо вести мову про дотримання професійної етики юриста у соціальних мережах, то вона має включати в себе дотримання наступних принципів:

1) нерозголошення у соціальних мережах інформації про своїх клієнтів, тобто дотримання принципу таємниці;

2) дотримання принципу грамотності написання постів, що несуть в собі базову юридичну інформацію, а саме роз'яснення для певних категорій осіб правових норм (викладення даної інформації повинне бути грамотним та всебічно розгалуженим для того, щоб будь-яка особа, що не пов'язана з юриспруденцією, мала змогу розібратися у певному питанні);

3) принцип ввічливості при спілкуванні як з клієнтами, які можуть бути реальними чи потенційними, так і з звичайними фізичними особами (даний принцип включає в себе грамотну та ввічливу відповідь на поставлене юристу запитання, навіть в тому разі, якщо особа звернулася до нього без привітального слова).

Важливим елементом правової культури юриста є своєчасне отримання ним повної, достовірної та об'єктивної інформації, що стосується чинної нормативно-правової бази та юридичної практики в країні, де він надає правничі послуги. Володіння інформацією для правника – це панування над ситуацією. Пріоритетами для юриста мають стати найновіша фахова інформація (новели законодавства та юридичної практики, новітні тенденції у наукових дослідженнях правових реалій суспільного життя), інформація з суміжних галузей знань і практики, новини громадського, політичного, економічного та культурного життя. Юрист повинен розуміти значення інформації та сучасних інформаційних технологій і бути озброєним її найновішими досягненнями [3, с. 32].

Отже, у висновку можемо зазначити, що дотримання професійної етики юриста у соціальних мережах включає в себе комплекс дотримання базових етичних норм юриста в цілому. Доцільно згадати, що кожен кваліфікований юрист сам для себе виокремлює певні принципи, яких дотримується при здійсненні своєї діяльності в соціальних мережах (наприклад, на поставлені запитання під постом відповідати лише в особисті повідомлення; на образливі коментарі від фізичних осіб щодо некомпетентності здійснення своїх службових обов'язків відповідати ввічливо з проханням ще раз розібратися в даній ситуації задля її найшвидшого розв'язання).

Бібліографічні посилання:

1. Бліхара В. С. Професійна етика юриста: навч.-метод. посібник. Львів: «Арал», 2018. 108 с.
2. Лозовой В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. Харків: Право, 2004. 176 с.
3. Сущенко В. М. Модель професійної культури правника: критерії та підходи. *Наукові записки*. Т. 90. Юридичні науки. С. 29-33.

СИДОРЕНКО Андрій Антонович,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В умовах постіндустріального розвитку суспільства принципово змінюється парадигма освіти як ціннісно змістовна засада її розвитку, спираючись на яку встановлюються її мета, зміст, методи та технології навчання. На сучасному етапі суспільного розвитку, в умовах реформування економічної та політичної системи, модернізації усіх сфер сучасного життя питання освіти набувають особливого значення. Тому в юридичній літературі останнім часом все більше уваги приділяється розробці конструктивних та реальних пропозицій і програм щодо оновлення й розвитку правничої освіти.

Система вищої правничої освіти є складною і взаємодіє з політичною, економічною, культурною і соціальною системами. В таких умовах вища правнича освіта не може бути пасивною, а повинна суттєво і динамічно впливати на оточуюче середовище, формувати цивілізоване демократичне правове поле. В цьому аспекті її позитивна роль і просвітницька місія є значною, а часом – вирішальною. Однак, доводиться констатувати, що наразі українська система вищої правничої освіти не набула тих якісних характеристик, які б дозволили б поставити її в один ряд з системами юридичної підготовки більшості країн Європи та провідних країн світу, зайняти належне місце у форматі міжнародної співпраці та конкуренції в сфері освітянських правничих послуг [1, с. 161]. Отже, як ми бачимо, в сучасних євроінтеграційних умовах сучасна Україна, як ніколи раніше, потребує правильного й розумного реформування правничої освіти.

Загальновідомо, що сьогодні надто проблематичними видаються можливості щодо працевлаштування за фахом наших юристів у країнах далекого зарубіжжя, в міжнародних бізнесових структурах. З іншого боку, не всі юристи, що тільки-но отримали освіту, затребувані на внутрішньому ринку праці, оскільки не можуть здійснювати ефективне юридичне забезпечення діяльності підприємницьких структур. Постає питання про відповідність рівня їх кваліфікації сучасним вимогам [2, с. 289]. Для врегулювання цього питання необхідним є реформування юридичної освіти з урахуванням зарубіжного досвіду побудови правової освіти, що, безумовно, буде позитивним поштовхом для наближення України до світових стандартів в цій сфері.

Приєднання України до Європейського освітнього простору, зокрема до Болонського процесу, зумовили пошук нових підходів до підготовки юристів за двоступеневими рівнями освіти [2, с. 289]. Однак така система не цілком досконала, ще потребує вдосконалення з метою наближення до європейського зразка побудови правничої освіти.

Відсутність нині в Україні ефективної державної політики в галузі вищої правничої освіти зумовлює необхідність реформування юридичної освіти та створення відповідних стандартів. До реформування підготовки правників спонукає європеїзація української освіти, активне запровадження Сорбонсько-Болонського процесу. Вказана модель освіти виходить за межі Європи та стає частиною процесу глобалізації освіти, і зокрема вищої юридичної освіти. Наприклад, члени Європейської асоціації юридичних факультетів пропонують розпочати процес створення «єдиного європейського простору юридичної освіти» на засадах уніфікації правил здійснення юридичної практики в країнах Європи [3]. Передбачено зорієнтувати навчальні програми з підготовки бакалавра на вивчення національного права, а навчальні програми освітнього рівня магістра – на вивчення засад міжнародного, порівняльного та європейського права. На жаль, представники українських юридичних навчальних закладів не беруть активної участі в обговоренні Сорбонсько-Болонського процесу. Тому важливим є усвідомлення цілей і завдань цього освітнього процесу, дослідження його можливого впливу на реформу юридичної освіти в Україні, проте ця тема є предметом не однієї дискусії [4, с. 165]. Такі розробки щодо запровадження в Україні юридичної освіти європейського зразка та у подальшому приєднання до єдиного європейського простору юридичної освіти позитивно вплине на стан юридичної освіти в Україні, що сприятиме підвищенню соціально-економічного рівня держави в цілому.

Сучасна правова база в галузі вищої освіти містить положення, які вказують на необхідність запровадження інноваційних методів навчання, створення інститутів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, залучених до викладання правових навчальних дисциплін тощо. Єдина проблема – здебільшого декларативний характер таких положень [4, с. 166]. Докорінно змінити якість вищої юридичної освіти в Україні можна лише шляхом послідовного, цілеспрямованого впровадження інноваційної моделі освіти, через практичну реалізацію стандартів і реформування юридичної освіти в Україні.

Безумовно, усі заходи, спрямовані на поліпшення вищої юридичної освіти, матимуть свою практичну значимість та соціальну роль в побудові якісної юридичної освіти тільки за умов їх взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується приділенням великої уваги людині, особистості, оскільки основою демократичного ладу в правовій державі є саме людина, для якої демократія є природним середовищем задоволення її особистих і суспільних запитів. Права особистості –

структурний елемент правової освіти, результатом якої стає формування правової культури та правової свідомості [5]. Це складний, тривалий процес, який стосується всіх сфер суспільного життя. Він включає в себе пропаганду права, вивчення прав і обов'язків, викладених у Конституції України, ознайомлення з юридично-правовими нормами й законами, а також процес удосконалення системи правових актів і конституційних норм. Підвищення правової освіти та культури суспільства є необхідною умовою свідомого здійснення громадянами свого обов'язку перед суспільством, яке сприяє подоланню свавілля й насильства над особистістю й запобіганню їм [6, с. 8].

Таким чином, очевидною є необхідність вдосконалення заходів, спрямованих на модернізацію юридичної освіти шляхом їх реформування та трансформації. Особливу увагу при цьому привертає досвід організації вищої юридичної освіти провідних держав. В межах освітянської реформи в Україні було б позитивним запозичення переваг юридичної освіти європейського зразка.

Сучасний розвиток правничої освіти в Україні має орієнтуватися на формування в наших громадян нових цінностей демократії, реальної правової та соціальної держави з повагою до національної правової культури, яка відповідає загальнолюдським цінностям.

Бібліографічні посилання:

1. Сопілко І. М. Тенденції розвитку юридичної освіти у вищому навчальному закладі. *Юридичний вісник*. 2013. № 2 (27). С. 161-165.
2. Котикова О. М. Проблеми стандартизації психолого-педагогічної підготовки майбутніх правознавців. *Правове регулювання економіки*. 2009. № 9. С. 288-29. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/1972/1/Kotykova.pdf>.
3. Петров Р. А. Сучасні інтеграційні європейські процеси в галузі освіти: «Сорбонсько-Болонський процес» URL: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=5&d=444>.
4. Кравчук М. В. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти. *Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження»*. 2009. № 1. С. 161-167.
5. Іваній О. М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2016. № 22. С. 42-45.
6. Требіна М. П. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія. Харків: Право, 2013. 536 с.

СТЕПАНЕНКО Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА У СТАНОВЛЕННІ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Процеси глобалізації та інформатизації суспільства, які відбуваються в сучасному світі, потребують забезпечення ефективного механізму дії права, зміни ролі права в сучасному суспільстві, охорони та захисту прав людини. Одним із прав, гарантованих Конституцією України, є право на професійну правничу допомогу (ч. 1 ст. 59) [1]. З прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу» виникла необхідність у створенні організаційних засобів щодо надання безоплатної правової допомоги громадянам. В Україні система безоплатної правової допомоги почала набувати сучасних рис із впровадженням міжнародних стандартів надання правової допомоги, особливо через конвенційний механізм захисту прав людини.

Сьогодні надання безоплатної правової допомоги громадянам забезпечується постійним функціонуванням системи відповідних суб'єктів, які справляють багатосторонній вплив на правову поведінку людей. В цьому зв'язку вкрай важливо звернути увагу на інформаційну складову надання безоплатної правової допомоги громадянам. Зміст та специфіка інформаційної функції права в Україні як сучасній країні із розвинутими технологічними інститутами в процесі надання безоплатної правової допомоги не можуть залишатися незмінними, оскільки зміни у соціально-політичному житті впливають і на трансформацію національного права, яке все більш інтегрується у європейський правовий простір.

За твердженням І. Антошиної, в юридичній літературі відносно інформаційної функції права сформувалася думка, згідно з якою зазначена функція права виступає як вторинна [2, с. 1]. Проте на сьогоднішній день відбувається стрімка інформатизація суспільства, формуються інформаційні інститути, відбувається трансформація сфери інформаційного права, розробляються і впроваджуються у соціальну сферу сучасні комунікаційні технології. Спираючись на ці процеси, інформаційна функція права у процесі надання безоплатної правової допомоги громадянам виходить на новий рівень свого розвитку та виконує нову роль у системі функцій права. Нове бачення інформаційної функції права дає можливість глибше осмислити проблематику правової культури, правової інформованості населення, дозволяє визначити роль права як джерела інформації [2, с. 1].

Основне призначення правової допомоги полягає у створенні належних умов ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян.

Виходячи з цього, обов'язком держави є надання безоплатної правової допомоги в будь-якій ситуації публічного обвинувачення, притягнення до відповідальності або обмеження прав і свобод громадян. В даному випадку інформаційна складова безоплатної правової допомоги полягає у тому, що для громадян мають створюватися усі належні умови для отримання інформації про надання правової допомоги через дію *трьох складових*: де, як і хто. При цьому держава зобов'язана створити такі умови, при яких реалізація права на доступ до правової допомоги не буде залежати від особистої правової обізнаності людини або її фінансових можливостей.

Окрім цього, зважаючи на важливість права на безоплатну правову допомогу, держава має створювати прозорі, зрозумілі та ефективні норми, спрямовані на сучасну інформатизацію процесу надання правової допомоги. Інформаційна функція права – один із найважливіших шляхів руху соціальної інформації, яка використовується для передачі необхідних відомостей суб'єктам права в процесі надання безоплатної правової допомоги. Потреба громадян в отриманні достовірної, своєчасної, повної інформації зростає щодня, як зростає необхідність правової інформованості кожного індивіда та суспільства в цілому, що є передумовою для зростання ролі інформаційної функції права. На цьому тлі інформаційна складова в реалізації права на безоплатну правову допомогу є частиною розвитку та забезпечення інформаційної функції України як сучасної правової держави світу.

Отже, зважаючи на викладені положення, слід відзначити, що здатність сприймати, обробляти, зберігати та користуватися інформацією стає важливою умовою на шляху побудови Української держави та нерозривно пов'язана із забезпеченням права на професійну правничу допомогу. Важливість гарантованого законом права на безоплатну правову допомогу зумовлює необхідність вироблення системи ефективних інформаційних засобів і способів щодо популяризації цієї послуги. Вирішувати проблему забезпечення інформаційної якості безкоштовної правової допомоги необхідно у вигляді застосування комплексного підходу. В аспекті обговорюваної проблеми слід зазначити, що, усвідомлюючи важливість вирішення наведених вище питань, слід звернути увагу на установаження якісного інформаційного механізму надання безоплатної правової допомоги, зокрема шляхом створення відповідного балансу між друкованими та електронними засобами інформування про можливість отримання безоплатної правової допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21.02.2014 р. Офіційний вісник. 2014. № 19. Ст. 583).
2. Антошина І. В. Інформаційна функція українського права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.

СТЕПАНЯН Рубен Едуардович,
аспірант
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАХІДНИХ ПРАВНИЧИХ КОНЦЕПТІВ У КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

В умовах подальшої євроінтеграції України особливої уваги набуває питання імплементації в національному законодавстві концептів західної правової культури. Одним з таких концептів є доктрина плодів отруєного дерева, яка багато у чому вирізняє сучасний кримінальний процес від того, що був властивий радянській (не)правовій системі. Саме тому у цій роботі ми і розглянемо цю доктрину.

Слід відзначити, що з моменту набуття чинності новим Кримінально-процесуальним кодексом України у 2012 році у науковому правничому просторі актуалізувалась тематика імплементації доктрин західної правової культури, пов'язаних з визнанням людини основною цінністю, принципом верховенства права, дотриманням прав та основоположних свобод людини тощо.

Не залишилось поза увагою вітчизняних науковців і питання «плодів отруєного дерева». Так, серед авторів, чиї роботи опосередковано чи безпосередньо висвітлюють окреслену проблематику, слід згадати таких як К. Антонов, Д. Гудима, М. Корнієнко, Д. Сергєєва, М. Стоянов, А. Панова, В. Тертишник, Ю. Циганюк, І. Чупрікова та ін.

Можна стверджувати, що обрана нами тематика перебуває в центрі уваги вітчизняних науковців. Водночас, слід вказати, що необхідність постійного забезпечення органами публічної влади прав людини, а також виходячи з принципу *mutatis mutandis* тлумачення норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, окреслена нами тематика набуває перманентного характеру та потребує постійної уваги, що забезпечить реалізацію завдань кримінального провадження.

Варто додати, що непоодинокими є рішення національних судів, у яких судді посилаються на цю доктрину, обґрунтовуючи прийняте ними рішення, що посилює актуальність гносеології означеної тематики.

На нашу думку, у витоків досліджуваної нами доктрини перебуває презумпція невинуватості.

Загалом, цілком слушно А. Панова відзначає, що досліджувана нами доктрина «виникла у прецедентному праві США на початку ХХ століття, і була впроваджена в законодавство України з прийняттям КПК» [1, с. 8]. У межах англо-американської правової сім'ї значна увага приділяється процесуальним аспектам притягнення особи до юридичної відповідальності. Сам у межах цієї сім'ї і сформувалась пізнавана нами доктрина.

До того ж, визначальна роль у формуванні права у означеному типі правової системи належить суду, а право на суд виступає важливою вимогою принципу верховенства права, доктрина якого також сформувалась у цій правовій сім'ї. Тому цілком правильним є поставлене вітчизняними правниками питання про співвідношення справедливого суду та прийняття судом «плодів отруйного дерева» [2], тобто чи можна розглядати справедливим той суд, який ураховує при прийнятті рішення «плоди отруйного дерева».

Доречно також вказати, що у історичній ретроспективі ця доктрина пов'язується зі справою *Silverthorne Lumber Company* проти Сполучених Штатів, рішення у якій було прийнято у 1920 році. Докази щодо ухилення від сплати податків були незаконно отримані правоохоронними органами (зробили копії податкових книг, які незаконно були вилучені у підозрюваного) були визнані судом «гнилими» і, відповідно, недопустимими [3]. А вже у справі *Nardone* проти Сполучених Штатів (рішення у якій прийнято у 1939 році) термін «гнилі плоди» було замінено на «плоди отруйного дерева» [2].

Водночас, для вітчизняної системи права (зважаючи на задекларований Україною напрям на євроінтеграцію та підписання угоди про асоціацію у 2014 році) більш важливою є інтерпретація цієї доктрини Європейським судом з прав людини.

Аналіз рішень органів судової влади в Україні вказують на доволі активне застосування судами положень доктрини «плодів отруйного дерева» при розгляді справ в межах кримінальних проваджень. При цьому основний зміст цієї доктрини переважно зводиться до положення про неможливість застосування як доказів тих фактичних даних по справі, які були отримані незаконним шляхом. Плід з отруйного дерева є отруйним, а тому його не можна вживати. Відповідно і отримані незаконно фактичні дані не можна розглядати як докази та використовувати для обґрунтування підозри чи обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Бібліографічні посилання:

1. Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.
2. Дроздов О., Дроздова О., Шульгін С. Чи може справедливий суд «уживати» плоди отруєного дерева: міжнародний історичний екскурс та національні реалії. *Практика ЄСПЛ. Український аспект*. URL: <https://www.echr.com.ua/chi-mozhe-spravedlivij-sud-uzhivati-plodi-otruyeno-go-dereva-mizhnarodnij-istorichnij-ekskurs-ta-nacionalni-realii%D1%97/?fbclid=IwAR17Ak>.
3. *Silverthorne Lumber Co. v. United States*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Silverthorne_Lumber_Co._v._United_States#cite_note-1.

СТОЄВА Тетяна Іванівна,
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
ЧЕШК-ТРЕГУБЕНКО Ольга Сергіївна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ПРАВОВА ФОРМА ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ІНТЕРЕСІВ, ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В умовах глобалізаційних викликів і демократичних перетворень в Україні, поступове входження в європейський і світовий правовий простір, постає питання щодо проблеми забезпечення та захисту основоположних прав і свобод людини. Предметом постійного занепокоєння суспільства є факти порушень прав і свобод людини не лише з боку інших осіб, але й безпосередньо державою. Україна як правова, демократична держава, де визнається та діє принцип верховенства права, зобов'язується забезпечувати ефективний захист основоположних інтересів, прав і свобод людини та громадянина від будь-яких порушень, зокрема від порушень внаслідок прийняття неконституційних положень законів та інших нормативно-правових актів. Особливу роль у правовому механізмі захисту інтересів, прав та свобод людини відіграє Конституційний суд України, як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, покликаний забезпечувати верховенство права. З огляду на це постала проблема побудови більш ефективного правового механізму конституційного захисту. Зокрема, задля цього розвивали межі правової політики держави шляхом створення необхідних способів оскарження неправомірних дій для подальшого дотримання прав та свобод людини і кращого функціонування законності та правових норм. Значним кроком до більш доступного та дієвого конституційного правосуддя було запровадження в Україні інституту конституційної скарги. Наразі на законодавчому рівні постає питання щодо усунення прогалин у регулюванні інституту конституційної скарги задля більш ефективного регулювання правової системи відповідно до загальновизнаних принципів верховенства права. У зв'язку з цим зростає потреба у більш детальному та багатовимірному аналізі інституту конституційної скарги в умовах сучасного конституціоналізму в Україні та дослідженні перспектив подальшого вдосконалення цього інституту.

Тож однією з основних форм належного захисту конституційних інтересів, прав і свобод людини та громадянина в Україні є інститут

конституційної скарги. Конституційну скаргу можна вважати одним із інструментів безпосереднього впливу особи на державу щодо захисту прав та свобод обмеженим внутрішнім законодавством. Відповідно до статті 55 Конституції України «Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом» [1]. Таким чином, виходячи зі змісту наведеної статті слід наголосити, що реалізація конституційного права на оскарження є одним із найважливіших способів захисту інтересів, прав та свобод людини. Важливо зазначити, що конституційна скарга дає особам можливість впливати на зміст і межі законів як актів вищої юридичної сили на відміну від адміністративної юстиції, яка обмежується питаннями законності підзаконних актів, які є менш значущими елементами в ієрархічній структурі системи законодавства. Отже, ще одним напрямом функціональної характеристики інституту конституційної скарги виступає її значення як юридичної гарантії конституційної законності діяльності органів державної влади [2, с. 188].

У широкому розумінні конституційна скарга дає змогу особі «скерувати» діяльність держави у напрямі забезпечення суспільних потреб та інтересів, в основі яких лежать фундаментальні права і свободи, що веде до утвердження верховенства права. За своїми юридичними наслідками конституційна скарга виступає одним із засобів реалізації принципу взаємної відповідальності особи та держави [3, с. 188]. Тобто конституційну скаргу слід розглядати як форму захисту основних інтересів, прав та свобод людини від свавілля держави, і як важливий засіб забезпечення й розвитку демократії, основу якої становлять конституційні права людини. Інститут конституційної скарги відіграє важливу роль у запобіганні та вирішенні порушень внаслідок прийняття неконституційних положень законів та інших нормативно-правових актів, тим самим він сприяє інтеграції суспільства щодо конституційних цінностей.

Варто зазначити, що визнання та відповідна реалізація принципів конституційної скарги є однією з фундаментальних тенденцій постійного розвитку правової системи і рівня демократичності законодавства загально визнаним принципом верховенства права. Можна також виділити пріоритетні напрями модернізації конституційного правосуддя виражений застосуванням інституту конституційної скарги. По-перше, оскільки досвід конституційного судочинства виражений конституційною скаргою є доволі молодим явищем, то для ефективнішої дії інституту конституційної скарги, потрібно враховувати позитивний досвід європейських країн задля потреби підвищити рівень правової обізнаності суддів у конституційному праві. По-друге, зміни в законодавстві щодо дієвого регулювання інституту конституційної скарги, що забезпечить можливість особи брати участь у контролі за діяльністю вищих органів державної влади, яка реалізується у відповідних правових формах і дасть підстави для визнання конституційної скарги одним із сучасних інститутів демократії та модернізації правової системи.

Засновуючись на всьому вищевикладеному, можна зробити висновок, що на етапі євроінтеграції України, як демократичної, соціальної, правової держави, проблема забезпечення прав і свобод особи набуває особливого значення, адже в наш час людина виступає найголовнішою соціальною цінністю і завдання держави охороняти її права і свободи, забезпечувати їх фактичне здійснення. Саме це завдання покладено на інститут конституційної скарги. Конституційна скарга – це один із новітніх і сучасних механізмів правового захисту та відновлення порушених прав людини. На сьогодні в умовах підвищення рівня правосвідомості населення постає питання щодо усунення прогалин у регулюванні інституту конституційної скарги задля модернізації правової системи та дотриманням конституційних інтересів, прав та свобод людини. Без впровадження дієвого механізму роботи інституту конституційної скарги неможливе забезпечити верховенство права та гарантування дотримання прав особи. Таким чином, напрями модернізації конституційного правосуддя крізь призму застосування інституту конституційної скарги допоможуть забезпечити верховенство права та демократичність у правовій системі.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
2. Banaszak B. Modele skargi konstytucyjnej. Skarga konstytucyjna. Warszawa: Sejmowe, 2000. 230 s.
3. Гультай М. М. Функціональні характеристики інституту конституційної скарги та модель його впровадження в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 185-193.

ХАРЧЕНКО Анастасія Сергіївна,
здобувач вищої освіти
(*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*)

АМЕЛЧЕВА Лілія Петрівна,
професор кафедри цивільного права та процесу,
доктор юридичних наук, доцент
(*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*)

**ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ПРАВОЗАХИСНА ІНСТИТУЦІЯ ТА
БАЗА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ:
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС**

Після закінчення навчання молоді юристи досить часто зіштовхуються з тим, що теоретичні знання у них відмінні, а практичних майже немає. Роботодавцям це не подобається, тому влаштуватися на роботу за фахом буває досить складно. Допомогти отримати ті самі навички та знання може,

безпосередньо, заклад вищої освіти. В цьому контексті однією з ефективних форм отримання практичних компетенцій є юридична клініка. Вона створюється з метою надання змоги студенту практикуватися без відриву від навчання, а також надання безоплатної юридичної допомоги та правової інформації насамперед вразливим верствам населення.

Система правничої клінічної освіти акцентує увагу не на теоретичних здобутках юридичної науки, а на реально функціонуюче право. Під час вивчення теорії студенти пізнають основи права, а на практиці вчаться застосовувати їх. Для того, щоб здобувач вищої освіти міг реалізувати свої знання, застосувати їх на практиці, існують певні форми діяльності: надання консультацій, іншої юридичної допомоги громадянам, здійснення правопросвітницької роботи. Цікавим є те, що правничі заклади вищої освіти, здобувачі яких продемонстрували найкращі результати зі складання єдиного фахового вступного випробування до магістратури зі спеціальності «Право», здебільшого мають юридичну клінічну освіту [1].

Юридичні клініки створюються та працюють як в Україні, так і за кордоном. А. Галай стверджує, що в європейських країнах та США юридичні клініки при закладах вищої освіти достатньо часто працюють за принципом спеціалізації. Специфіка діяльності юридичної клініки обумовлена категоріями клієнтів або спеціалізацією за галузями права [2].

Наведемо приклади таких юридичних клінік університетів США на підтвердження висловлення А. Галая:

– Юридична клініка Блума при Північно-Західному університеті, що надає безоплатну правову допомогу і займається питаннями трудового права, захисту прав споживачів, охорони прав дітей, емігрантів, жінок, і в деяких випадках – кримінальними справами;

– Американо-Індіанська юридична клініка при Університеті Колорадо, що надає юридичну допомогу малозабезпеченим громадянам індіанського походження в галузі індіанського права [3] й ін.

Юридичні клініки працюють при університетах і в Європі, і в Азії, і в Латинській Америці та Африці. Значущим є факт, що в Африці за підтримки Фонду Форда та Фонду Рокфеллерів у Південно-Африканській республіці вже в 1978 р. один з університетів формально визнав першу юридичну клініку, інакше кажучи, раніше ніж в Україні.

З огляду на доступну спеціальну літературу з досліджуваної проблематики, з одного боку, та власного досвіду роботи в юридичній клініці Донецького національного університету імені Василя Стуса, з іншого боку, необхідно надати характеристику юридичним клінікам в Україні в історіографічному дискурсі.

В Україні перші юридичні клініки з'явилися при Донецькому національному університеті імені Василя Стуса та Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у 1995-1996 роках та мали назву «Pro bono».

Правовий статус юридичних клінік в Україні був предметом доктринальних розробок, поступово здійснювалося його правове регулювання як на законодавчому, так і на локальному рівні в межах конкретного університету. Єдиним нормативно-правовим актом, який всебічно регулює діяльність юридичних клінік в Україні, на даний час є Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2006 року № 592. Згідно з нормативними документами юридична клініка є тим структурним підрозділом вищого навчального закладу III-IV рівня акредитації, що сприяє підготовці фахівців за напрямом «Право» і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів, які надають суспільству безоплатну юридичну допомогу [4].

Юридичний клінічний рух України представлений понад 60 юридичними клініками українських університетів на сьогодні за даними реєстру юридичних клінік Асоціації юридичних клінік України. Хоча за законодавством юридичній клініці надано статус обов'язкового структурного підрозділу кожного ЗВО, що навчає праву, все ж існують деякі недосконалості та прогалини в нормативно-правовому регулюванні її діяльності. Наразі необхідно змінити чинне Положення про практику студентів вищих навчальних закладів України, доповнивши його інформацією про юридичну клініку як одну з форм навчальної практики для майбутніх юристів. Прогалини в нормативному регулюванні організації та діяльності правничих клінік в Україні жодним чином не свідчать про відсутність зацікавленості з боку держави і суспільства у розвитку такого інституту як юридична клініка, навпаки це є своєрідною можливістю вищого закладу освіти, який здійснює підготовку юристів, реалізувати свою автономію [5].

Незважаючи на присутні досягнення у розвитку юридичних клінік, все ж таки залишається ще безліч проблемних питань таких як: фінансування та популяризація її діяльності, розширення сфери правових послуг для незаможних громадян і вразливих категорій, які надаються юридичними клініками. Для того, щоб юридичні клініки стали більш успішними у підготовки майбутніх юристів, необхідно розширити колаборацію вітчизняних і зарубіжних цих інституцій, обмін досвідом, особливо сьогодні, в умовах воєнного часу, коли зростає затребуваність у населення в правовій безоплатній допомозі.

Бібліографічні посилання:

1. Власюк В. Чому Україні потрібні юридичні клініки. Українська правда. 12.04.2018 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/04/12/230236/>
2. Галай А. В. Спеціалізація юридичних клінік в Україні: quo vadis. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 1. С. 10-18.
3. Colorado Law University of Colorado Boulder. Clinical Education. URL: <http://www.colorado.edu/law/academics/clinics>.
4. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
5. Юркевич І. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні та зарубіжних країнах. Актуальні проблеми правознавства. Вип. 2 (18). 2019. С. 187-192.

ХМЕЛЕНКО Катерина Михайлівна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,

професор кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО: ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Сьогодні особлива увага у правовій науці приділяється забезпеченню паритетного становища між чоловіками та жінками. Слід акцентувати на тому, що у сучасному українському суспільстві прояви насильства за ознакою статі руйнують стратегію розбудови європейської держави. Відкрите нехтування проблемою гендерного насильства в суспільстві призводить до нівелювання й інших, у тому числі базових принципів демократичного суспільства. Поширення насильства в суспільстві обумовлено погіршенням соціальної та економічної ситуації багатьох українських сімей на фоні воєнних дій та економічної кризи.

Вагомий внесок у формування теоретичних засад гендерно обумовленого насильства в Україні зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Н. Аніщук, Н. Болотіна, І. Грицай, Г. Герасименко, О. Дашковська, Л. Єрохіна, Л. Кобелянська, К. Левченко, Т. Марценюк, Т. Мельник, В. Муранова, Л. Наливайко, М. Ничипоренко, О. Руднева, Г. Христова, Ю. Черняк та ін. Проте, важливим аспектом залишається дослідження механізму протидії гендерно обумовленому насильству в Україні та шляхів імплементації міжнародного досвіду у національне законодавство та практику.

Гендерне насильство – структурна проблема, глибоко вкорінена в нерівному співвідношенні сил між чоловіком і жінкою. Таке насильство посилюється шкідливими соціальними і культурними очікуваннями та уявленнями про гендерні ролі, які зазвичай вважаються властивими жінці чи чоловікові. Жінки і дівчата, які підпадають під насильство, отримують сигнал про те, що вони недостатньо гарні й не управляють своїм життям і тілом. Це безпосередньо впливає на здоров'я жінок, їх зайнятість і участь у громадському та політичному житті [4].

Першочерговим є окреслення змісту терміна «гендерно обумовлене насильство» та формулювання авторської дефініції. Вперше визначення гендерно обумовленого насильства в українському законодавстві було закріплено Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей

жінок і чоловіків». Насильство за ознакою статі – діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті [9]. Наведений Закон діяв з 2005 р., проте законодавче закріплення досліджуваної дефініції запроваджено лише у 2017 р. (з прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

До визначення (тлумачення), що саме є гендерно обумовленим насильством виокремлюють три основні підходи [2], а саме: перший підхід ґрунтується на визначенні, закріпленому у Декларації про викорінювання насилля щодо жінок, відповідно до якого насильство по відношенню до жінок означає будь-який акт насильства, здійснений на підставі статевої ознаки, який заподіює або може заподіяти фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози скоєння таких актів, примус або довільне позбавлення волі, будь-то в суспільному чи особистому житті; другий підхід знайшов своє відображення у теорії маскулінності та передбачає насилля над жінками, деякими чоловіками та сексуальне насильство над дітьми. Під цю теорію підпадають гомофобне насильство, сексуальне насильство та зловживання дітьми. Вказану теорію підтримує Дж. Ланг, який вбачає, що для досягнення мети у гомофобії та торгівлі людьми для сексуального рабства використовується певна ієрархія, де привілеї мають все ж таки чоловіки [5]; третій підхід, засновано на насиллі за ознакою статі та соціальній ролі чоловіка або жінки.

Міжнародна служба народонаселення (PSI) визначає ГНО як насильство, спрямоване на людину на основі її біологічної статі, гендерної ідентичності. Люди також можуть відчувати гендерно-обумовлене насильство на основі соціально визначених норм маскулінності та жіночності. Інша міжнародна організація, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, під гендерно обумовленим насильством розуміє будь-який акт, який вчиняється проти волі людини, і ґрунтується на гендерних нормах та нерівних владних відносинах [1].

В науковій літературі вчені по-різному тлумачать гендерно обумовлене насильство, проте всі зауважують, що це є насильством за ознакою статі. Так, В. Попіль під гендерно обумовленим насильством розуміє суспільно небезпечну поведінку особи (насильника), як чоловіка, так і жінки стосовно протилежної статі (жертви), яка проявляється у спричиненні фізичних, сексуальних, морально-психологічних та інших страждань або у погрозах їх застосування. С. Євченко, тлумачить гендерне насильство як порушення прав людини – насильство, побудоване на основі використання сили, що спирається на ознаку статі (включає словесні образи, погрози, побої, примус

до сексуального зв'язку тощо) [8, с. 146]. Л. Гонюкова, вважає, що гендерне насильство – це різновид агресивної поведінки, використання сили на основі ознаки статі – від словесних образ і погроз до фізичних побоїв та примусу [7, с. 36]. Таким чином, гендерно обумовлене насильство – це дії (бездіяльність) особи (групи осіб) щодо іншої особи (групи осіб), які спрямовані через погіршення у соціумі в усіх сферах життєдіяльності становища чоловіка/жінки на відтворення гендерних ролей та призводять до порушення прав людини, підриваючи при цьому здоров'я, гідність, а також безпеку, економічну, соціальну стабільність нації.

Під насилля підпадають як чоловіки, так і жінки, однак для жінок ризик насилля є значно більшим. Насилля щодо жінок є гендерною проблемою, яка тісно взаємопов'язана із соціальною практикою та структурами, які принижують значення жінки та обмежують її підлеглим становищем у суспільстві. Як результат дисбалансу у збереженні гендерного паритету в соціумі більшість випадків насильства вчиняється чоловіками щодо жінок.

Необхідним є розглянути також наукові підходи учених щодо виявлення причин вчинення насильства, за ознакою статі. Серед причин гендерно обумовленого насильства Г. Герасименко, С. Ничипоренко та О. Хмелевська зазначали такі: складне економічне становище, зубожіння населення, яке призводить до відчаю та зловживання алкогольними напоями [6, с. 98]. Н. Кабеер зазначає, що, хоча насильство по відношенню до жінок розповсюджено повсюди, у ньому немає нічого природного або неминучого. Причини гендерного насильства, які полягають в асиметрії поділу праці, соціального визнання і розподілу повноважень у прийнятті рішень, можуть бути подолані [3]. Першопричина (умова) вчинення насильства криється у загальному розповсюдженні в суспільній свідомості традиційних гендерних стереотипів. Доки не буде перетворено смисловий зміст мужності та жіночності, не вдасться усунути прояви різних форм насильства в гендерних відносинах.

Отже, гендерно обумовлене насильство – це дії (бездіяльність) особи (групи осіб) щодо іншої особи (групи осіб), які спрямовані через погіршення у соціумі в усіх сферах життєдіяльності становища чоловіка/жінки на відтворення гендерних ролей та призводять до порушення прав людини, підриваючи при цьому здоров'я, гідність, а також безпеку, економічну, соціальну стабільність нації. Серед головних чинників вчинення гендерно обумовленого насильства в українському суспільстві є вплив радянського тоталітаризму. Саме тоді було визначено патріархальний лад, який знищив гендерний паритет та визначив місце жінки у сучасному суспільстві.

Бібліографічні посилання:

1. Elimination of Violence Against Women. Commission on Human Rights Resolution 2004/46. Office of the high commissioner for human rights. Geneva, 2004. 8 p.
2. Hamilton S. Gender-based violence: a confused and contested term. 2014. URL: <https://odihpn.org/magazine/gender-based-violence-a-confused-and-contested-term>.
3. Kabeer N. Violence against women as «relational» vulnerability: engendering the sustainable human development agenda. New York, 2014. 46 p. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/kabeer_hdr14.pdf.

4. Kelly L. How violence is constitutive of women's inequality and the implications for equalities work. London: Metropolitan University. 2005. 25 p.
5. Lang J. Men, Masculinities and Violence Key Note Speech presented at the international Conference Eradicating Violence against Women and Girls. Berlin, 2002. URL: http://menengage.org/wpcontent/uploads/2014/06/Men_Masculinities_and_Violence.pdf.
6. Герасименко Г. В., Ничипоренко С. В., Хмелевська С. В. Підходи до формування політики протидії гендерно зумовленому насильству в Україні. *Український соціум*. 2016. № 2. С. 97-104.
7. Гонюкова Л. В. Гендерна політика в Україні: проблеми та перспективи. Гендерна політика міст: історія і сучасність: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23-25 жовтня 2013 р.). Харків, 2013. Вип. 2. С. 33-38.
8. Євченко С. В. Гендерне насильство (gender violence). Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект: монографія. 2014. С. 145-149.
9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

ХМЕЛЕНКО Катерина Михайлівна,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

НАЛИВАЙКО Лариса Романівна,

професор кафедри загальноправових дисциплін,

доктор юридичних наук, професор

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «CHILD LAW» В УКРАЇНІ

Україна – європейська демократична держава, яка проходить складний шлях розвитку в умовах повномасштабної війни. Офіційно закріплений у Конституції України курс держави на вступ до ЄС та НАТО доводить, що українці налаштовані на розвиток ефективної реалізації, забезпечення та захисту прав людини та дитини. Дитина – це людина, яка не досягла 18 років. Конституція України гарантує правовий захист (ст.24 КУ) та охорону дитинства (ст. 59 КУ).

Права дитини є окремою категорією прав, яка визнається міжнародною спільнотою та Україною. Офіційно, саме Конвенція ООН з прав дитини 1989 року заклала основу розвитку «Child law» або ж ювенального права, як окремої галузі права. На думку Н.Крестовської, ювенальне право – це комплексна галузь українського права, що є ціннісно орієнтованою системою матеріальних, процесуальних та організаційних правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку та соціалізації дитини, шляхом закріплення

особливого статусу дитини як суб'єкта права, встановлення компетенцій інших суб'єктів права, зобов'язаних опікуватися справами дітей, і регулювання відносин, одним із учасників (безпосереднім або через (представника) яких є дитина [1, с. 14].

У національному законодавстві існує чітке розмежування між термінами «малолітній» та «неповнолітній», а саме: малолітньою є особа до досягнення 14 років, а неповнолітньою – до 18 (ст. 6 СК) [2]. На території України неповнолітні мають право створювати або бути учасником юридичних осіб з 14 років (ст. 32 ЦК), ставати суб'єктами трудових відносин з 14 років (ст. 188 КЗпП), займатися підприємницькою діяльністю (ст. 35 ЦК) та створювати шлюб (за рішенням суду) – з 16 років (ст. 23 СК) тощо, малолітні можуть здійснювати дрібні побутові правочини (ст.31 ЦК), наприклад. Крім того, діти, не залежно від їхнього віку, можуть стати потерпілими чи свідками кримінальних правопорушень, або можуть бути правопорушниками. Однак, відповідно до Кримінального кодексу України, загальним віком кримінальної відповідальності є 16 років, а спеціальним – 14 [3] (ст. 22 КК), тобто малолітні особи не притягаються до кримінальної відповідальності.

На перший погляд може здатися, що різниці між неповнолітньою та повнолітньою особою майже немає, адже, дійсно, дитина має весь спектр прав дорослої особи і, відповідно, виокремлення «child law» як комплексної галузі права не має сенсу. Проте, ювенальне право представляє собою комплекс правових норм ще й стосовно захисту прав дитини від моменту її народження, тому, нерозривно пов'язано з її віковими особливостями та психічним розвитком. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя дружнього до дитини, закріплюють необхідність проведення підготовки фахівців, які працюють з дітьми і мають безпосередній контакт з ними, щодо прав і потреб дітей та вміння спілкуватися з ними у будь-якому віці й стадії розвитку, а також з дітьми, які знаходяться в умовах особливої вразливості [4].

Як зазначалося раніше, «Child law» є комплексною галуззю права, тобто поєднує норми різних галузей як матеріального, так і процесуального права, її предметом є суспільні відносини, учасником яких є дитина. Додамо, що це право є практичним та динамічним, Україна переймає досвід інших держав та впроваджує міжнародні проекти для ефективного й всебічного забезпечення захисту прав дитини. Серед останніх новацій – проект «Барнахус», який має на меті міжвідомчу координацію органів для створення безпечного середовища для дітей, що стали жертвами чи свідками насильства або інших кримінальних правопорушень, у тому числі – міжнародних. Крім того, у червні 2022 року Верховна Рада ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).

На практиці ювенальне право реалізує інституційна система захисту прав дитини, яка є комплексною і складається з багатьох суб'єктів правової

та соціальної спрямованості. Новації у «Child law» з'являються внаслідок імплементації міжнародних документів та власної розробки нормативно-правових актів, появи судової практики, результатів впровадження проєктів та практик тощо. Розглянемо перспективи розвитку ювенального права в Україні.

Ювенальна юстиція. Реалізує норми кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права щодо захисту прав дитини ювенальна юстиція – інституційна системи захисту прав дитини у кримінальному провадженні, що також здійснює профілактику кримінальних правопорушень, до якої належать представники органів Національної поліції, прокуратури, судів, адвокати дитини, психологи, педагоги, працівники пенітенціарних установ, у деяких випадках – медіатори тощо. Наразі в Україні відбувається водночас реформування та становлення цілісної системи, що відповідала б стандартам Європейського Союзу. У межах реформування передбачається прийняття Верховною Радою України єдиного нормативно-правового акту, який встановив би конкретний перелік представників ювенальної юстиції та вимоги до фахівців, які захищають права дитини. Правниками піднімається питання комплексної спеціалізованої підготовки суддів та прокурорів, які мають контакт з дітьми і отримують статус «ювенальний», що є вимогою згаданих раніше Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини. Для роботи з дітьми необхідно мати поглиблені знання з дитячої психології, вікової психології, конфліктології та ін. Тим паче, що в умовах війни суб'єкти ювенальної юстиції стикаються з неповнолітніми чи малолітніми, які знаходяться у стресовому середовищі, тому спеціалісти потребують комплексу практичних навичок їх психологічної підтримки. На початку листопада 2022 року Офіс Генпрокурора провів нараду щодо побудови системи правосуддя дружнього до дитини та імплементації міжнародних принципів в цій сфері, де заступник Генпрокурора зазначив ключову тезу: «Побудова системи правосуддя дружнього до дитини є пріоритетом на шляху до членства в Європейський Союз» [5].

Адвокат дитини. Спеціалізація адвоката «адвокат дитини» існує в Україні, однак не є офіційно визнаною. Адвокат дитини бере участь у представництві та захисті неповнолітніх чи малолітніх у цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному процесам, у сімейних, податкових, земельних, трудових, спадкових спорах, міжнародних публічних та приватних спорах. Відповідно, такий спеціаліст потребує комплексної підготовки у сфері дитячої психології, включаючи конфліктологію, різних галузях права, таких як цивільне, трудове, кримінальне, міжнародне гуманітарне та кримінальне, міжнародне приватне, сімейне, податкове, господарське тощо. Бачимо, що правозахисник дитини є юристом з серйозною професійною підготовкою, зазвичай адвокатом дитини є представники Центрів безоплатної правової допомоги, заробітна плата яких не відповідає рівню їх знань та навичок. Для розвитку ювенального права державі необхідно забезпечити

належний рівень оплати праці для адвокатів дитини, продумати спосіб мотивації юристів обирати спеціалізацію «адвоката дитини», а також визнати спеціалізацію «адвокат дитини» на офіційному рівні і розробити спеціалізовану підготовку для них.

Цифровізація. Діти активно беруть участь у цифрових процесах: користуються мобільними/комп'ютерними додатками та соціальними мережами, створює їх; з сучасного – подають малюнки для проєкту Mom, i see war («Мамо, я бачу війну») для участі в NFT-аукціоні, ініційованому Міністерством культури України тощо. Наразі в Україні відсутнє регулювання ринку криптовалюти та віртуальних активів, NFT – це взаємозамінний токен, який є видом криптовалюти. Децентралізовані криптобіржі не вимагають від своїх клієнтів ідентифікації, тобто неповнолітні чи малолітні можуть брати участь у купівлі-продажу, майнингу, трейдингу, фармінгу та інших процесах з криптовалютою і децентралізована криптобіржа не буде про це знати. Аби забезпечити права та безпеку дитини під час її участі у цифрових процесах, держава має забезпечити регулювання криптовалюти та віртуальних активів. Крім того, компанії та організації, що працюють у криптоіндустрії, мають займатися просвітництвом своїх клієнтів чи потенційних клієнтів, аби сформувати грамотність у цій сфері. Розвиток ювенального права залежить від розвитку суспільства, тому не можна нехтувати чи оминати сучасні технології, необхідно навпаки приділяти їм увагу та продумувати механізм забезпечення прав дитини і людини в умовах цифровізації.

Отже, Україна гарантує дитині забезпечення та захист її прав. «Child law» або ювенальне право – це комплексна галузь права, яка складається з норм багатьох галузей права. Ця галузь є достатньо молодою, вона активно розвивається і доповнюється. В Україні дитина активно бере участь у житті суспільства: має право працювати, утворювати організації, бути учасником цивільних, сімейних правовідносин, здійснювати підприємницьку діяльність тощо, однак основна різниця між дитиною та дорослим. Серед останніх новацій – ратифікована Верховною Радою України «Стамбульська конвенція» та впровадження проєкту «Барнахус». Різниця між дитиною та дорослою людиною полягає у вікових особливостях та психічному розвитку, тому існують міжнародні стандарти поведінки з дітьми при проведенні допитів, наприклад. Серед основних перспектив розвитку ювенального права ми бачимо реформування ювенальної юстиції, впровадження спеціалізації «адвокат дитини» та регулювання криптовалюти та віртуальних активів. У межах ювенального права юристи мають продумати механізм всебічного захисту прав дитини, у тому числі – у цифровому світі.

Бібліографічні посилання:

1. Крестовська Н. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: автореф. дис. ... док. юрид. наук. Одеська національна юридична академія, 2008. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/970/%D0%9A%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини: Керівні принципи від 17.11.2010 р. Вид-во Ради Європи.
5. 100 кроків назустріч дитині – в Офісі Генпрокурора обговорили побудову правосуддя дружнього до дітей. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/100-krokov-nazustric-ditini-v-ofisi-genprokurora-obgovorili-pobudovu-pravosuddya-druznyogo-do-ditei>.

ЧАЛИК Вадим Романович,
викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Конституція закріплює статус України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Належна організація національної системи соціального захисту більшою мірою визначає порядок в країні, ступінь задоволеності громадян життям та згоди в суспільстві, а також стійкість та динаміку економічного і соціального розвитку. Зараз в Україні надають понад 100 видів соціальних послуг, на які з бюджету виділяється 800 млрд гривень щороку. Установи приймають до 7 млн заяв у паперовому вигляді [7].

Концепція реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей, що розроблена в контексті проведення реформи системи соціального захисту, передбачає створення Національної соціальної сервісної служби України [5] та здійснення нею адміністрування процесів надання соціальної підтримки, моніторинг та оцінювання їх якості, надання сервісних послуг із використанням новітніх інформаційно-аналітичних систем [11].

Оскільки починаючи з 2014 року Україна перебуває в стані неоголошеної війни, через що різні частини території нашої держави незаконно анексовані, тимчасово окуповані державою агресором, а на іншій території ведуться бойові дії, то кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з початку війни до листопаду 2022 року збільшилася з 1,5 млн до 4,6 млу [6]. Ці люди вимушено покинули свої домівки і виїхали на підконтрольну Українській владі територію в пошуках захисту та порятунку [4]. Згідно із статтею 2

Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України для захисту та дотримання прав і свобод ВПО, створює умови для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [8].

Соціальні права, пільги та різні види допомоги, що надаються ВПО регламентовані Законами України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [8], від 16 листопада 2000 року № 2109-III «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», від 18 травня 2004 року № 1727-IV «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», від 1 червня 2000 року № 1768-III «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

З метою соціальної підтримки ВПО у жовтні 2014 року Урядом було прийнято Постанову № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», яку замінила Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам». Було також внесено зміни Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 476 в Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженої Постановою Кабінету Міністра України № 509 від 01.10.2014 року. Передбачається також надання допомоги ВПО постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2017 № 256 «Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення» та Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 р. № 848 (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 807) «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива».

Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль анонсував, що із впровадженням Єдиної інформаційної системи соціальної служби (ЄІССС) українцям не потрібно буде звертатися у декілька держустанов, щоб зібрати всі необхідні довідки для отримання соціальних послуг, оскільки процес оформлення соціальної допомоги, субсидії, виплат, пенсійного посвідчення або статусу ВПО буде займати мінімум часу, а нарахування коштів – буде справедливим для всіх категорій громадян, також прогнозується зниження рівня бюрократії та корупції [2, 7].

ЄІССС з першого жовтня 2022 року стала доступною в управліннях соціального захисту населення по всій території України, що забезпечує прискорення оформлення допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам та вирішення проблемних ситуацій переселенців. Наразі в ЄІССС працюють 5 593 користувачі та 653 адміністратори [13].

Впровадження централізованого призначення, нарахування та виплати для ВПО дозволяє людям: зручно та більш швидко отримати послуги; легко перейти на обслуговування від одного до іншого управління соціального захисту у разі зміни місця фактичного перебування; виправити помилкові чи некоректні дані у заяві на отримання довідки ВПО; з'ясувати та усунути причину затримки допомоги на проживання [1].

Водночас для держави та управлінь соціального захисту населення впровадження ЄІССС – це безпечний та коректний обмін інформацією, даними з Єдиним порталом державних послуг ДІЯ при подачі заяви на допомогу для ВПО; всі зміни, внесені співробітниками управлінь соцзахисту населення, автоматично фіксуються в системі; швидка та автоматична верифікація; paperless – створюються та передаються електронні справи замість паперових; автоматизована взаємодія з банками, які здійснюють виплату допомоги ВПО; всі персональні дані зберігаються на центральному рівні, тож втрата або несанкціоноване використання цих даних, зокрема, на місцевому рівні в разі бойових дій чи окупації, неможливе [3].

Правовою підставою для розробки та запуску комплексної інформаційної системи у сфері соціального захисту стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 676 «Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL)», яким було передбачено створення Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL) та Єдиного державного реєстру соціальної сфери для надання, призначення та виплати соціальної підтримки (соціальних виплат, допомоги, пільг, соціальних послуг та житлових субсидій), а також забезпечення до 30 вересня 2020 р. наповнення цієї системи інформацією з використанням даних, наявних в інших інформаційних системах, що використовуються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення. У листопаді 2020 – червні 2021 року було запущено з ініціативи Міністерства соціальної політики та Міністерства цифрової трансформації експериментальний проекту щодо запровадження першої черги ЄІССС [9].

З урахуванням загальної тенденції цифровізації публічного управління в Україні у 2020 році також було прийнято Стратегію цифрової трансформації соціальної сфери, яка визначає напрями та завдання комплексної цифрової трансформації всіх компонентів системи соціального захисту населення на основі єдиних підходів, стандартів і технологій [12]. Цей документ спрямований на конкретизацію напрямів реалізації та захисту соціальних прав громадян за допомогою ЄІССС, що дозволяє надавати оперативніше та ефективніше соціальні послуги та адміністративні послуги у соціальній сфері, в тому числі у майбутньому і у дистанційному форматі через застосунок «Дія». Врешті було затверджено Постановою від 14 квітня 2021 р. Кабінету Міністрів України Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери, яким визначено структуру ЄІССС та засади її функціонування [10].

Єдиний соціальний реєстр (ЄСР) є ключовим елементом у роботі ЄІССС. Він створений на базі Реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду. Уже зараз в ЄСР є актуальні дані про особу, зокрема, інформація про її документи та страхові виплати. Завдяки тому, що ЄСР взаємодіє з іншими реєстрами, підтвердження особи відбувається автоматично при пред'явленні паспорту. Згодом інтеграція реєстру з порталом «Дія2» дозволить подавати заяви на отримання соціальної допомоги онлайн [2].

Таким чином ЄІССС створить можливість всім громадянам, у тому числі ВПО, які потребують соціальної підтримки, швидко отримати будь-який вид допомоги через фронт-офіс в територіальній громаді та центри надання адміністративних послуг, або через електронні сервіси portalu «Дія».

Впровадження ЄІССС забезпечує прямі, прозорі, партнерські відносини між владою та громадянами. Стратегією цифрової трансформації соціальної сфери та Положенням про Єдину інформаційну систему соціальної сфери передбачається, що найближчими роками до ЄІССС увійдуть всі види соціальних виплат – від пенсій та субсидій до виплат по малозабезпеченості і допомоги по безробіттю. До неї також будуть включені всі 125 адміністративних послуг соціального характеру, які сьогодні передбачені законодавством.

Вперше на практиці, завдяки запровадженню ЄІССС, замість багатьох не пов'язаних між собою реєстрів та інформаційних систем реалізується принцип єдиного соціального вікна для кожної людини, зручного, прозорого та позбавленого корупції.

Бібліографічні посилання:

1. Захарченко А. Нові послуги для ВПО: в Україні з жовтня запрацює Єдина інформаційна система соціальної сфери. URL: <https://brovary.net.ua/novi-posluhy-dlia-vpo-v-ukraini-z-zhovtnia-zapratsiuie-iedyna-informatsijna-systema-sotsialnoi-sfery/>
2. Без додаткових довідок та черг – як зміниться сфера соціальних послуг з впровадженням Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Прес-офіс Міністерства. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/bez-dodatkovikh-dovidok-ta-cherh-yak-zminitysya-sfera-sotsialnykh-poslug-z-vprovadzhennyam-edinoi-informatsiynoi-sistemi-sotsialnoi-sferi>.
3. Вінничина долучилась до Єдиної інформаційної системи соціальної сфери для надання соціальних послуг ВПО. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/50272-vinnychchynadoluchylas-do-yedynoi-informatsiynoi-sistemy-sotsialnoi-sfery-dlia-nadannia-sotsialnykh-posluhv-vpo>.
4. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>.
5. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. Урядовий кур'єр від 05.09.2020 р. № 172.
6. Кількість переселенців в Україні після початку повномасштабного вторгнення збільшилася втричі. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3585076-kilkist-pereselenciv-v-ukraini-pisla-pocatku-povnomasstabnogo-vtorgnenna-zbilsilasa-vtrici.html>.
7. Перун В. Цьогоріч в Україні почнуть поетапно впроваджувати Єдину інформаційну систему соціальної сфери. URL: https://lb.ua/tech/2022/06/11/519726_tsogorich_ukraini_pochnut_poetapno.html.
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 1. ст. 1.

9. Про запровадження експериментального проекту щодо запровадження першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2020 р. № 1278. Урядовий кур'єр від 22.12.2020 р. № 249.
10. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text>.
11. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 1057-р. Урядовий кур'єр від 01.09.2020 р. № 168.
12. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. Урядовий кур'єр від 31.10.2020 р. № 212.
13. Усі регіони України підключені до Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Прес-служба Міністерства соціальної політики України. 13.10.2022 р. URL: <https://zor.gov.ua/content/usi-regiony-ukrayiny-pidklyucheni-do-yedynoyi-informaciynoi-systemy-socialnoi-sfery>.

ЧВАЛЮК Андрій Миколайович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРИНЦИПИ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Запровадження в Україні принципів перехідного правосуддя було ініційовано Українською Гельсінською спілкою з прав людини у 2015 році, однак сам термін «перехідне правосуддя» був знайомий лише обмеженому колу юристів-міжнародників та представникам міжнародних інституцій. Активна діяльність фахівців різних галузей науки допомогла заповнити інформаційний вакуум, однак не сприяла виникненню одностайності поглядів на те, які вихідні положення мають стати основою для вітчизняної моделі перехідного правосуддя.

Найбільш наближено до принципів перехідного правосуддя підійшли автори науково-практичного видання «Діалог в моделі правосуддя перехідного періоду: особливості і функції» [1], які вивели принципи діалогу в перехідному правосудді в Україні. Декі з цих принципів (наприклад, примат норм міжнародного права, своєчасність тощо), на нашу думку, можуть виступати у якості керівних принципів вітчизняного перехідного правосуддя.

Примат норм міжнародного права, розглядається у якості принципу діалогу в перехідному правосудді в Україні. Насамперед він стосується взаємопов'язаності діалогових і судових процесів щодо встановлення істини і кримінального переслідування винних у вчиненні воєнних злочинів і грубих порушень прав людини, що можна сформулювати як «без справедливості не може бути діалогу». Встановлення правди і покарання винних у тяжких

злочинах має передувати широкомасштабним діалоговим процесам щодо примирення, або принаймні ці процеси мають відбуватись паралельно. Інший аспект ролі міжнародного права в діалогових процесах на тему перехідного правосуддя може стосуватися виявлення під час діалогів випадків можливого порушення норм міжнародного права в частині вчинення воєнних злочинів і грубих порушень прав людини [1, с. 44].

На нашу думку, тільки через дотримання примату норм міжнародного права можна досягти реалізації такого напрямку як неупереджене судочинство щодо воєнних злочинців. Покарання злочинців не має бути жорсткішим за типові (середньостатистичні) санкції, які були напрацьовані світовим досвідом подолання наслідків збройного конфлікту. Застосування тільки каральних заходів без відповідного діалогу може ще більше розхитати суспільство й замість примирення призвести до діаметрально протилежних наслідків.

Одразу декілька напрямів перехідного правосуддя можуть бути успішно реалізовані при дотриманні принципу універсальної справедливості. Сформульований С. Максимовим, він має декілька складових:

а) вимога рівності («діяти однаково в однакових умовах»), яке формулюється як вимога неупередженості і заборона свавілля (основа справедливої поведінки);

б) ідея взаємозв'язку скоєного та розплати за це («кожному своє»), що знайшла втілення в «золотому правилі» (розподільча справедливість);

в) вимога рівноваги між втратою та придбанням («справедливість обміну») [2, с. 270-271].

Стосовно перехідного правосуддя зазначені постулати полягають у справедливому та неупередженому судочинстві над воєнними злочинцями, співрозмірності покарання за скоєні злочини, належному відшкодуванні (в межах можливостей правової системи) збитків жертвам конфлікту. Доречі, «права на правовий захист і відшкодування збитків жертвам грубих порушень міжнародних норм в сфері прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права» визначені ООН як керівні положення правосуддя перехідного періоду [3]. Сюди можна віднести й невідворотність покарання, яка зі слів І. Яременко, має стати основою Стратегії перехідного правосуддя для тимчасово окупованих територій [4]. Доречі, законопроектом № 5844 «Про засади державної політики перехідного періоду», зареєстрованим КМУ у серпні 2021 року, пропонувалося запровадити терміни «перехідна юстиція», «конвалідація», «тимчасова окупація», «окупаційні сили та окупаційні адміністрації російської федерації», «політико-дипломатичні та санкційні заходи», «контактна лінія», «сталий мир», «реінтеграція тимчасово окупованих (деокупованих) територій та їх мешканців». Однак у січні 2022 року його було відкликано для доопрацювання [5].

Принцип об'єктивної (судової) істини – це основне положення відповідно до котрого суд, раціонально використовуючи наявні у сторін можливості і закладений для цього в нормах процесуального права потенціал, встановлює

справжні обставини справи [6, с. 94]. Однак іноді висловлюються думки, що досягнення об'єктивної істини у кримінальній справі є одночасно і принципом кримінального процесу і метою кримінально-процесуальної діяльності. Дійсно, істина є подвійним компонентом пізнання – вона одночасно виступає і як процес, і як результат пізнавальної діяльності суб'єкта [7, с. 138]. Під час перехідного правосуддя встановити істину – це лише половина справи. Слід також гарантувати правдиве відтворення встановлених фактів та подій. Через що «постає необхідність урахувати контекст гібридної війни, шляхом недопущення політичних маніпуляцій, викривлення інформації щодо діалогів, превентивно реагувати на безпекові ризики всередині і ззовні країни» [1, с. 53]. Досягти цього можливо тільки шляхом догматизації та повної кореспонденції встановленої істини. Зайвий плюралізм з цього питання здатен спотворити процес встановлення та широкого висвітлення істини про минулі події. Має бути сформована єдина державна позиція, відхід від якої (наприклад, з боку опозиційних політичних сил) здатен звести нанівець усі попередні здобутки й тому має присікатися.

Принцип постконфліктної модернізації суспільних відносин. Зазначений принцип має потрійну мету й відповідно має реалізуватися у три етапи: 1) відновлення нормального стану суспільних відносин у державі (поновлення старих та організація нових зв'язків між соціальними групами, класами, народами, а також всередині них у процесі їхнього економічного, соціального, політичного, культурного життя і діяльності); 2) посилення верховенства права (заходи правосуддя перехідного періоду мають допомагати повторно встановити та посилити верховенство права, яке має розумітись не лише у суворому сенсі реформування законодавства та інституцій, але й по суті – у забезпеченні того, щоб ніхто не був понад законом, щоб інституції мали належні ресурси та були підзвітними, а люди мали рівний та ефективний доступ до правосуддя) [8]; 3) усунення причин та умов, які були передумовою виникнення збройного конфлікту або сприяли його розпалюванню.

Однак при реалізації зазначеного принципу слід утримуватися від запровадження поспішних кардинальних змін й пам'ятати, що суцільна зміна формації небажана, так як може привести суспільство до замкнення у собі, а країну до міжнародної самоізоляції.

Останнім слід розглянути принцип оперативності та своєчасності (Закон України «Про адміністративні послуги»). На цьому принципі базується державна політика у сфері надання адміністративних послуг (хоча законодавець так і не зважився розтлумачити зміст цього принципу). Стосовно перехідного правосуддя оперативність має полягати у швидкому проведенні діалогових процесів між колишніми учасниками конфлікту й швидкому публічному висвітленню результатів цих діалогів. Зволікання несе у собі ризики маніпулятивного використання діалогів або повернення до застосування силових методів вирішення конфлікту. Своєчасність у свою чергу вимагає рішучих дій вже зараз, не чекаючи завершення конфлікту. Наприклад, вже

зараз має бути розроблена загальнодержавна програма дій, прийнято відповідне законодавство, сформовані й закріплені критерії до осіб, які у майбутньому будуть вершити правосуддя або вести діалоги. Й саме зараз мають бути сформульовані принципи вітчизняного перехідного правосуддя.

Вбачаємо, що базова система принципів вітчизняної моделі перехідного правосуддя має виглядати таким чином: примат норм міжнародного права; об'єктивна (судова) істина; універсальна справедливість; постконфліктна модернізація суспільних відносин; оперативність та своєчасність.

Бібліографічні посилання:

1. Брунова-Калісецька І., Кисельова Т., Мартиненко О. Діалог в моделі правосуддя перехідного періоду: особливості і функції: наук.-практ. вид. Київ, 2020. 60 с.
2. Максимов С. І. Справедливість як основна правова цінність. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 12 (1). С. 268-273.
3. Права людини та правосуддя перехідного періоду: Резолюція ООН, А/НRC/RES/12/11, 2009.
4. У Мінреінтеграції пояснили принципи перехідного правосуддя після визволення окупованих територій. URL: https://informatior.press/u-minreintehratsii-poiasnyly-pryntsypu-perekhidnoho-pravosuddia-pislia-vyzvolennia-okupovanykh-terytoriy/?fbclid=IwAR1PqJ7Hfe0HjuHWfIMe6eaAV6ec0aT2ZufFqijaWR8kWQO-rA6n_jITkE.
5. Закон про перехідний період відкликали з Ради на доопрацювання – Арахамія. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3391055-zakon-pro-perehidnij-period-vidklikali-z-radi-na-doopracuvanna-arahamia.html>.
6. Тимченко Г. П. Принцип об'єктивної (судової) істини: еволюція доктрини і законодавства. *Юридична Україна*. 2010. № 5 (89). С. 89-95.
7. Багнюк А. Л., Стародубець В. О. Філософія. Онтологія. Гносеологія. Соціальна філософія. Ч. 2. Тернопіль: Видавець Стародубець, 2005. 412 с.
8. The EU's Policy Framework on support to transitional justice. URL: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/the_eus_policy_framework_on_support_to_transitional_justice.pdf

ЧЕРНЕНКО Марія Валеріївна,

здобувач вищої освіти

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Науковий керівник:

ОРЛОВА Олена Олександрівна,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У сучасній Україні триває безперервний процес модернізації та вдосконалення юридичної освіти, внаслідок якого досить актуальним є питання співвідношення теоретичної та практичної складових підготовки майбутнього юриста.

Доступна та якісна правова допомога – зобов'язання, що взяла наша держава на себе ще під час ухвалення Конституції України, проте воно відобразилось і в євроінтеграційній перспективі країни. Саме з метою реалізації ст. 59 Конституції України, згідно з якою кожен має право на професійну правничу допомогу, (а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно) створена система безоплатної правової допомоги [5].

Забезпечення реалізації права на правову допомогу – це не лише конституційний обов'язок держави, а й міжнародне зобов'язання. Такі зобов'язання випливають зі змісту актів, до яких приєдналась Україна, а саме: Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та інші міжнародні нормативно-правові акти [1].

Закріплені в правових нормах приписи для врегулювання суспільних відносин мають пройти певну стадію – юридичну практику. У науці теорії держави і права існують різні точки зору щодо змісту цієї дефініції. У будь-якому разі, динамічну частину юридичної практики становить юридична діяльність.

Безоплатна правова допомога в Україні – надання допомоги людям, які інакше нездатні отримати юридичне представництво та доступ до системи судочинства. Правова допомога розцінена як центральна в забезпеченні доступу до правосуддя, гарантуючи рівність перед законом, право радитися та право на справедливий суд [4].

2 червня 2011 р. Верховна Рада України Ухвалила Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який набув чинності 9 липня цього самого року. Вказаний закон визначає: зміст права на безоплатну первинну та

вторинну правову допомогу; порядок реалізації права на безоплатну правову допомогу, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги; державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги [6].

Із прийняттям цього Закону в Україні почалось формування більш розгорнутого механізму реалізації конституційного права кожного на правову допомогу, що запроваджує європейські стандарти з надання правової допомоги і доступу до правосуддя [3, с. 39].

Законодавець приділяє велику увагу, по-перше, тенденції системи надання допомоги громадянам, які потребують її надання, і, по-друге, контролю якості надання правової допомоги.

Безоплатна правнича допомога проводиться у вигляді консультування як в усній, так і в письмовій формі (онлайн-консультування), у вигляді складання заяв, скарг, клопотань та інших документів правового характеру [6].

Багато моделей постачання для безоплатної правової допомоги в Україні з'явилися, включно з обов'язками адвокатів, спільнотами, юридичними клініками та оплатою адвокатів, щоб мати справу з випадками для людей, які наділені правом на правову допомогу. Правова допомога важлива для гарантії рівного доступу до правосуддя для всіх, як зазначено відповідно до Статті 6.3 Європейської конвенції з прав людини щодо випадків кримінального права. Спеціально для громадян, які не мають достатніх фінансових коштів, вони збільшують можливість, у межах судових процедур, того, щоб обслуговуватися юридичними професіоналами безоплатно (або за нижчою ціною) або отримання фінансової допомоги [8].

Безоплатна правова допомога в Україні має тісний зв'язок із державою загального добробуту, і надання правової допомоги державою під впливом відносин до добробуту. Безоплатна правова допомога в Україні – надання добробуту державою людям, які не могли інакше отримати доступ до правової системи. Правова допомога також допомагає гарантувати, що умови добробуту проведені в життя, надаючи людям, наділеним правом на умови добробуту, як-от соціальне житло, з доступом до юридичної консультації та судів. Історично правова допомога відіграла сильну роль у забезпеченні поваги до економічних, соціальних і культурних прав, що зайняті щодо соціального забезпечення, житла, соціального обслуговування, служби охорони здоров'я та надання системи освіти, яка може бути забезпечена публічно або конфіденційно, так само як законодавство боротьби з дискримінацією та трудове право [4].

Система надання допомоги законодавчо поділяється на державну та недержавну [2].

Державні юридичні бюро надають усі види допомоги. Вони є юридичними особами і створюються у формі казенних установ суб'єктів України.

Як учасники недержавної системи допомоги виступають юридичні клініки та недержавні центри безоплатної правничої допомоги. Юридичні клініки – порівняно не нове явище в українській юридичній освіті.

Юридичні клініки створюються освітніми організаціями вищої освіти. За наказом Міністерства освіти і науки України № 592 від 3 серпня 2006 року юридичні клініки мають функціонувати у всіх вузах, що навчають праву [7].

У роботі юридичних клінік з надання допомоги беруть участь особи, які навчаються за юридичною спеціальністю в конкретному навчальному закладі. Як правило, це студенти останніх курсів вищих навчальних закладів, при яких створено юридичну клініку. Надання допомоги студентами здійснюється під контролем осіб, які мають вищу юридичну освіту, відповідальних за навчання зазначених осіб і діяльність юридичної клініки, найчастіше в їхній ролі виступають викладачі [9].

Основним завданням роботи юридичної клініки є надання безоплатної правничої допомоги соціально незахищеним верствам і групам населення, а також набуття студентами університету фахових практичних навичок юридичної роботи та навичок дотримання норм професійної етики [2].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що існування системи безоплатної правничої допомоги підтвердило її необхідність. Але для повноцінного розвитку цього інституту слід вжити низку комплексних заходів, зокрема підвищити рівень поінформованості населення про існування такої системи та більш детально регулювати діяльність учасників системи на законодавчому рівні.

Юридична клініка видається таким собі аналогом інтернатури в медичних вишах. Як у першому, так і в другому випадку студенти вчать застосовувати свої знання, отримані під час теоретичних занять, на практиці. Причому не у вигаданих умовах задачників і практикумів, а в реальному житті. Той факт, що людей з їхніми злободенними проблемами консультують саме студенти, анітрохи не впливає на якість наданої допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Бова Є. Ю. Організація безоплатної правової допомоги в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.10. Судоустрій, прокуратура та адвокатура. Київ: 2009. 19 с.
2. Галай В. Юридичні клініки як суб'єкт захисту прав пацієнтів в Україні. *Право України*. 2009. № 9. 192 с.
3. Гончар Д. В. Механізм гарантування права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги: національні тенденції та зарубіжний досвід: монографія. Кам'янець-Подільський, 2019. 199 с.
4. Гончаренко С. В. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. *Короткий огляд новітніх тенденцій*. Адвокат. 2011. № 11. С. 12-16.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
6. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
7. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України від 03.08.2006 р. № 592.
8. Рішко М. І. Забезпечення права на безоплатну правову допомогу в Україні: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01. теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Івано-Франківськ, 2019. 19 с.
9. Шаповал В. Д. Наукові джерела дослідження права громадян на правову допомогу в Україні. *Часопис Київського університету права*. № 3, 2016. С.113-116.

ШАКАЛО Лілія Сергіївна,

здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

ПРИМАКОВ Каміль Юрійович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СУЧАСНОГО ПРАВНИКА В КОНТЕКСТІ НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

На сьогодні актуально знати та дотримуватись правил професійної етики правника, оскільки дане опанування сприяє процесам формування світогляду та морально-етичних поглядів працівників юридичної сфери, спрямовуючи їх на дотримання норм моралі, забезпечення справедливості, захисту прав, свобод, людської честі та гідності. Норми професійної етики розглядаються як норми професійного зобов'язання певної професійної спільноти.

Різні деонтологічні кодекси прийняті в журналістському середовищі, спільноті медиків, правників, однак, незважаючи на розрізненість подібних співтовариств, мета, передумови прийняття, обґрунтування та юридична сила таких документів однакові. Їх можна ще назвати кодексом професійної честі, що проголошує добровільне самообмеження певної професійної корпорації, підкреслюючи її особливу соціальну місію. При цьому кодекси розглядаються як формалізована система норм, викладена у певній послідовності та взаємозв'язку [1, с. 182-183].

Дослідженню питань юридичної, професійної, зокрема судової етики присвячені праці таких науковців, як: А. Бойкова, Г. Горського, В. Горшеньова, Ю. Грошевого, Л. Кокорєва, В. Комарова, Д. Котова, В. Коновалової, В. Леоненка, С. Любічева, М. Строговича, В. Шепітька та інших.

Доречно погодитись з Міжнародною асоціацією юристів на етичні засади у професії правника, котрі були відображені в Загальних принципах для Співтовариства юристів, прийнятих Радою Міжнародної асоціації юристів 20 вересня 2006 р. у Чикаго, ВГО «Асоціація правників України», які розробила ці Етичні правила правника заради сприяння та просування ідеалів юридичної професії у середовищі українських правників [2]. Дані Правила базуються на тому, що правники є професіоналами у галузі права, котрі здійснюють свою діяльність за різними юридичними спеціальностями та ставлять інтереси Закону, Правосуддя, своїх довіртелів вище власних, а також прагнуть здобути повагу до Верховенства Права.

Варто виокремити певні важливі правила професійної етики правника, а саме одними з таких є те, що правник обов'язково повинен виконувати свою роботу своєчасно та компетентно, а також не повинен братись за ту роботу чи обіцяти, що він виконає якщо вагається у тому що буде виконано належним чином. Не менш важливим є те, що правник повинен дотримуватися будь-якого зобов'язання, прийнятого під час здійснення своєї професійної діяльності, до повного виконання чи припинення або до звільнення від нього. Перш за все правник повинен бути чесним як до осіб, які до нього звертаються і з якими він впродовж всього процесу взаємодіє, так і до самого себе. Правник завжди повинен зберігати конфіденційність і мати гарантовану можливість захищати її стосовно справ наявних або колишніх довірителів, якщо тільки інше не вимагається або не дозволено законом або, якщо це дозволено довірителем. Всі правники мають дотримуватися норм галузевих правил етики (суддів, адвокатів, прокурорів, нотаріусів тощо). У випадку, якщо певне положення етичних правил суперечить галузевим правилам етики, застосовуються норми відповідних галузевих правил.

Безперечно, значно впливає на формування та усвідомлення правником свого професійного обов'язку обов'язок суспільний, який, хоча й не має професійного забарвлення, зумовлений нормами моралі, що існують у суспільстві та не залежить від будь-яких корпоративних норм. Коли ж йдеться про правника як представника певної професії, а саме: прокурора, адвоката, судді, нотаріуса, то слід враховувати специфіку мети його діяльності, морально допустимі засоби досягнення такої мети. На основі усвідомлення того, що виконання професійного обов'язку законними, морально допустимими методами та засобами в підсумку приводить до виконання правником свого обов'язку як громадянина, відбувається формування специфічних етичних основ конкретної професійної діяльності.

Здебільшого дослідники при визначенні природи правил адвокатської, прокурорської, суддівської етики чи етики нотаріуса сходяться в одному, а саме: вказаний різновид професійної етики має яскраво виражений нормативний характер, зовнішнім проявом якого є обов'язкові для виконання членами відповідного професійного співтовариства норми поведінки. Співвідносно, що за ознакою нормативності етика правника може бути охарактеризована як правове явище. Проте, як констатують дослідники, нормативність не є виключно правовим явищем як за своїм походженням, так і за роллю у повсякденному житті. Нормативність є первинною, вихідною властивістю соціальної матерії, зумовленою її внутрішньою потребою в упорядкованості й здатністю до самоорганізації. Нормативність визначає як окремі соціальні зв'язки, так і весь суспільний розвиток загалом. Іманентна суспільству потреба в упорядкованості знаходить прояв у нормативності суспільного розвитку. Нормативність як невід'ємна характеристика соціальної матерії може мати різні форми об'єктивації, однією з яких є соціальна норма [3, с. 34].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що правила професійної етики правника є корпоративними нормами, що розробляються та ухвалюються професійними об'єднаннями правників, поширюють свою дію виключно на членів професійної корпорації, а їх дотримання забезпечується корпоративним контролем, а в разі порушення передбачена дисциплінарна відповідальність. Корпоративні норми етики не можуть розглядатися як правові та моральні приписи у «чистому» вигляді, однак на їх формування, поряд з існуючими традиціями, помітно позначається загальносуспільна мораль і особливості певної професійної діяльності, котрі визначені чинним законодавством. А формою закріплення та зовнішнього вираження норм професійної етики зазвичай являються кодифіковані нормативні акти, а не правові, а саме: відповідні деонтологічні кодекси суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів.

Бібліографічні посилання:

1. Гіда Є. О. Деонтологічний кодекс як форма закріплення деонтологічних норм. *Право і безпека*. 2009. № 5. С. 181-184.
2. Барабаш Т. О. Актуальні питання адвокатської етики та відповідальності за її порушення. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С. 205-214.
3. Заморська Л. І. Нормативність права як соціальна цінність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: юридична. 2012. № 3. С. 28-37.

ШУКАЛОВИЧ Богдана Вікторівна,

здобувач вищої освіти

(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

Науковий керівник:

СЕРКЕВИЧ Ірина Ростиславівна,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Права людини передбачають цілий комплекс свобод і юридичних можливостей, обумовлених існуванням людини в суспільстві. Право виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності.

Після прийняття Конституції України 1996 року, в якій була проголошена нова система цінностей та інтересів – людина, її права та свободи; державна цілісність як основа демократичної правової держави; нова система державних органів та принципів її реалізації та розвитку; нові принципи формування правової системи та системи джерел права тощо, розпочався процес перегляду чинних нормативних актів у галузі забезпечення державної безпеки для дотримання вимог Основного Закону.

Європейський вибір України покладає на неї певні зобов'язання, так, у країні впроваджуються політичні, соціально-економічні, правові та інституційні реформи, значне місце серед яких посідає розбудова інформаційного суспільства. Проведення реформи інформатизації надає широкі можливості для сучасної України в напрямі створення цифрової держави, зокрема й формування та реалізації державної політики у сфері цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування, розвитку інформаційного суспільства.

За цих умов актуальною постає проблема пошуку балансу між захистом приватності, у тому числі інформаційної приватності життя людини та потребами захисту інформаційної і національної безпеки. Тобто, в умовах правової держави та розвитку інформаційного суспільства мають бути законодавчо визначені обмеження для суб'єктів використання такого виду інформації.

Отже, не виникає сумнівів, що глобальний розвиток електронно-цифрового суспільства вносить значні корективи в життя та існування останнього. На даний час гостро постає питання захисту прав людини в інформаційній сфері та створення безпеки користування.

Інтернет, соціальні мережі, електронні реєстри, тощо нині стали універсальним механізмом і засобами, джерелами отримання різних відомостей. Кількість користувачів зазначених відомостей невідомо зростає, а процес отримання та обміну інформацією стає все більш простішим, швидшим і в значній мірі безкоштовним. Це зумовлюється певними причинами та проблемами існування цілісного прогресуючого суспільства.

Постає питання як захистити себе в інформаційному просторі від використання персональних даних та поглинання не перевіреної інформації.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію», **захист інформації** – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [1].

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому запобігається завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій [2].

Проблема захисту персональних даних та імплементація відповідних стандартів ЄС в національне законодавство є сьогодні першочергова та вкрай важлива. Згідно з «Пакетом захисту даних ЄС» визначено такі основні принципи обробки персональних даних: законність, справедливість і прозорість; цільове обмеження; зведення до мінімуму даних; точність; обмеження зберігання; цілісність і конфіденційність.

Варто зазначити, що в Україні як така система захисту персональних даних відсутня. Функцію захисту було перекладено на Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, прослідковуються масивні витоки інформації у зв'язку з кібератаками з сторони держави агресора. Питання витоку інформації стосується не лише окремої людини та її персональних даних, це проблема загальнодержавного рівня, оскільки можливі витоки інформації, яка становить державну таємницю.

Кіберзлочини мають низку характерних ознак, серед яких можна виділити такі: місце вчинення кіберзлочину: правопорушник активізує кібератаку, наприклад, з інтернет-мережі однієї країни, бот-мережа перебуває в другій, а атакована інформаційна система – у третій; внаслідок специфічної природи інформаційного простору жертва не завжди знає про вчинення кіберзлочину щодо неї; докази кіберзлочинів існують в електронній формі, тому можуть швидко знищуватися чи зазнавати певних трансформацій з боку правопорушника.

Зважаючи на високий рівень суспільної небезпеки яку несуть такого роду суспільно небезпечні діяння видається доцільним сьогодні погодитися з думками та аргументами які наводять окремі науковці щодо потреби в посиленні боротьби з кіберзлочинністю, зокрема, в посиленні санкцій за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 361, 361-1, 361-2, 362, 363, 363-1 Кримінального кодексу України, що дасть змогу перевести їх у розряд тяжких злочинів і тим самим посилить кримінальну відповідальність за їх вчинення.

Кіберзлочинність є однією із загроз інформаційній безпеці країни, яка є складником національної безпеки, про це свідчить також низка міжнародних і національних актів законодавства, де серед міжнародних актів важливе місце посідає Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція). У зв'язку з цим розроблення ефективних заходів щодо запобігання та протидії кіберзлочинності має стати нагальним питанням не тільки для політики національної безпеки, а й усієї державної політики загалом.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про інформацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
2. Концепція інформаційної безпеки України. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/175056.pdf>.

Наукове видання

ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ПРАКТИКА:
СТАНОВЛЕННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 22 листопада 2022 р.)*

Редактори, оригінал-макет – *Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Сомотуга*

Підп. до друку 23.12.2022 р. Формат 60x84/16. Друк трафаретний (RISO), цифровий.
Гарнітура – Times. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 12,13. Обл.-друк. арк. 13.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 756-46-41
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018